



Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

SSV73L, uppsats 15hp

Våren 2014

Läroarbilden

”Utan en berättelse finns inget liv”

- En narratologisk studie av Niklas Rådströms roman

Ängel bland skuggor

Författare

Annica Larsson

Handledare

Lenart Leopold

Examinator

Sigurd Rothstein

www.hkr.se

TILL MINNE AV
LENA MALMBERG

För alla samtal. För varje råd.
För all inspiration.
För att du alltid stöttade mig i de vägar i livet jag valt.
Tack!
Här lever du kvar.

Månen den lyser å stjärnorna dom glittrar så
när jag går ner för trottoaren
Jag har sökt hela veckan ut, och nu är veckan nästan slut
och jag har hittat alla svaren
Allting verkar så självklart, det finns ju bara lycka
Jag går in i den ändlösa glädjen ikväll

- J. Johansson, KSMB

”Utan en berättelse finns inget liv” – en narratologisk studie av Niklas Rådströms roman *Ängel bland skuggor*

Abstract

Syftet med att analysera Niklas Rådström roman *Ängel bland skuggor* ur ett narratologiskt perspektiv är att undersöka vilka narrativa grepp Rådström har använt när han författat romanen, hur han har använt dem och hur det påverkar läsningen av romanen. Syftet är också att lärare och elever ska kunna använda uppsatsen som ett verktyg för att upptäcka infallsvinklar de kan använda i ett arbete med romanen, både vad gäller innehåll och form.

Jag kommer i uppsatsen att avslöja *Ängel bland skuggors* upplösning. Om en eventuell läsare av denna uppsats inte har läst romanen är det viktigt att tänka på. De narratologiska aspekter som används i analysen av romanen är framför allt intrig, karaktärer, miljö, tid, berättare och berättelsenivåer. Även Rådströms användning av Orfeusmyten som grund för berättelsens skeende kommer analyseras. Exempel på teman som tas upp i romanen är utanförskap och utsatthet, kärlek och språket som villkor för människans existens. Rådström använder miljö för att förstärka karaktärernas situation; bland annat befinner sig utsatta människor som lever i samhällets marginal i förorten, och skildringen av ett framgångsrikt men också ytligt liv utspelar sig i Stockholms innerstad. *Ängel bland skuggors* intrig skiftar i tid, de olika karaktärernas nutid och bakgrund skildras om vartannat för att bygga upp karaktärerna till nyanserade och sammansatta karaktärer .

Ämnesord: Niklas Rådström, *Ängel bland skuggor*, narratologi, romananalys, Orfeusmyten

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING.....	5
1.1 NIKLAS RÅDSTRÖM OCH <i>ÄNGEL BLAND SKUGGOR</i>	5
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	6
1.3 DISPOSITION AV UPPSATSEN.....	7
2. METOD OCH URVAL.....	8
3. FORSKNINGSBAKGRUND.....	10
3.1 INTIG.....	10
3.2 KARAKTÄR.....	11
3.3 MILJÖ.....	13
3.4 BERÄTTELSE OCH BERÄTTELSEIVÅ.....	14
3.5 FOKALISATION.....	16
3.6 TID.....	17
3.7 OFREUS-MYTEN.....	18
3.7.1 ORFEUSMYTEN I LITTERATUREN.....	18
3.7.2 ORFEUSMYTEN I <i>ÄNGEL BLAN SKUGGOR</i>	20
3.7.3 INTERTEXTUALITET.....	20
4. EMPIRI.....	22
4.1 HANDLING.....	22
4.2.KARAKTÄRER.....	23
4.2.1 HUVUDKARAKTÄRER.....	24
4.2.2 BIKARAKTÄRER.....	27
4.3 MILJÖ.....	30
4.4 TID.....	31
4.5 BERÄTTELSE OCH BERÄTTELSENIVÅ.....	32
4.6 INTRIG.....	32
5. RESULTAT OCH DISKUSSION.....	55
5.1 INTRIG.....	55
5.2 KARAKTÄRER.....	56
5.3 MILJÖ.....	64
5.4 BERÄTTELSE OCH BERÄTTELSENIVÅ.....	65
5.5 FOKALISATION.....	66
5.6 TID.....	67
5.7 ORFEUS-MYTEN.....	68
5.8 SLUTSATSER.....	73
6. SAMMANFATTNING.....	75
7. KÄLLFÖRTECKNING.....	77
7.1 LITTERATUR.....	77
7.2 INTERNET.....	78

1. Inledning

Att läsa, förstå och tolka texter är en stor del av svenskundervisningen. Ett sätt att motivera elever att vilja arbeta med texter är att välja texter som för dem relevanta, som beskriver en värld de känner igen. Ett av de viktigaste temana i Niklas Rådströms roman *Ängel bland skuggor* är utanförskap, något som är ett alldeles för vanligt inslag i det samhälle vi lever i, och som på olika sätt berör elever i skolorna. Skolan har en möjlighet och ett ansvar att hjälpa elever att hantera problem som de lever med; ett sätt att göra det är att lyfta de frågorna med hjälp av olika texter. Genom att tolka dessa texter kan problematiseringen och förståelsen för olika teman i en text lyfta, och därmed ge mer djuplodande diskussioner och insikter.

Att tolka en text enligt narratologisk teori kräver närläsning, vilket kan ge förståelse både för hur en text är uppbyggd och hur den uppbyggnaden påverkar läsaren, men det är också ett sätt för läsaren att hitta ett budskap och syfte med texten. Att tolka en roman kan alltså ha två syften: att lyfta frågor som romanen ger upphov till och en förståelse eller insikt för dem, och att hjälpa eleven att få syn på texten i sig.

1.1 Niklas Rådström och *Ängel bland skuggor*

Niklas Rådström, född 1953, är författare, lyriker och dramatiker. Sedan 2012 är han professor i berättande för scen, film och media på Stockholm Dramatiska Högskola, samt ledamot av Samfundet De Nio sedan 1995. Rådström debuterade 1975 med diktsamlingen *Med tystnad närbesläktade dikter* och skrev efter det flera diktsamlingar, och ansågs snart vara en av de ledande lyrikerna för sin generation. Han skrev även manus till filmerna *Bröderna Mozart* och *Tala! Det är så mörkt*, bland annat. Sin första roman, *Månen vet inte*, gav han ut 1989. Rådström har tilldelats flera priser under sin karriär, bland annat Augustpriset 1992, Piratenpriset och Doblougska priset som delas ut av Svenska Akademien 2008 samt Albert Bonniers Stipendiefond 2013 (Wikipedia, albertbonniersforlag.se).

Jag läste Niklas Rådströms roman *Ängel bland skuggor* första gången när jag gick första eller andra året på gymnasiet, den påverkade mig så djupt att den sedan dess funnits med mig. Det som påverkade mig mest var budskapet om det utanförskap som vissa människor lever i och hur det påverkar de människorna att leva i samhällets marginal, men också skildringen av vad som kan hända med ungdomar när de vuxna inte finns där för dem. När jag flera år senare läste om den hade jag påbörjat utbildningen som svensklärare och uppmärksammade då i högre grad än förut ett annat budskap i romanen: språket som villkor för människans existens.

Romanen är en samtidsroman som tar upp frågor som utanförskap och människor som ”faller”; människor som vandrar ner i underjorden utan att få hjälp att komma tillbaka; människor som överges av

samhället och av medmänniskor. Men den tar också upp språkets betydelse för människan: utan språk existerar inte människan. Även den cyniska människosyn som reklamen bygger på och som påverkar oss alla i vårt vardagsliv på olika sätt skildras.

Genom hela romanen löper den grekiska myten om Orfeus och Eurydike som ett tema: Orfeus kamp för att rädda den han älskar från ett liv i underjorden och hans misslyckande att göra det. På samma sätt vandrar flera av romanens karaktärer ner mot underjorden – i de flesta fall symboliskt men i två av karaktärernas fall bokstavligt. Andra romankaraktärer bedriver en kamp för att rädda dem. Romanen slutar med en uppmaning: Stå inte och se på, hjälp dem som påbörjat en vandring ner i underjorden.

Den som läser uppsatsen kommer att få reda på resultatet av dessa karaktärers kamp, och kommer därmed möjligen att förstöra en del av läsningen för de som inte läst romanen. Huruvida uppsatsen då ska läsas är därför ett ställningstagande varje eventuell läsare som inte läst romanen får göra.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur narratologin i *Ängel bland skuggor* är uppbyggd. De narratologiska byggstenar jag kommer koncentrera mig på är handling och intrig, huvud- och vissa bikaaktärer, berättarnivå och berättarröst, tid och miljö. Eftersom romanen är uppbyggd på ett komplicerat sätt där berättaren genom hela romanen hoppar mellan karaktärer och tid - huvudkaraktärernas enskilda tid - kommer beskrivningen av intrigen bli omfattande. Detta är nödvändigt för att läsaren av uppsatsen ska kunna få ut mesta möjliga av de följande analyserna. Jag vill påpeka att detta endast är min analys, romanen kan naturligtvis analyseras med en mängd olika resultat, beroende på läsare.

Jag kommer också att analysera hur Orfeus-myten används i romanen. Dels eftersom det är ett genomgående och väldigt tydligt tema och den grundstruktur som romanen vilar på, och dels för att Orfeus-myten är en viktig del av litteraturhistorien och därför intresserar mig. Samtidigt ger närvaron av detta tema en möjlighet att i undervisningen arbeta med modern litteratur och litteraturhistoria parallellt.

Frågeställningarna för uppsatsen är:

- Hur har Rådström (1993) byggt upp narratologin i romanen *Ängel bland skuggor*? Hur har Rådström använt sig av uppbyggnaden av handlingen, karaktärerna, intrigen, miljön, tidsperspektivet och berättarrösten för att föra fram sitt budskap?

- Hur har Rådström (1993) använt sig av Orfeusmyten som en grund för romanens uppbyggnad, och hur påverkar det utgången för karaktärerna i *Ängel bland skuggor*?

1.3 Disposition av uppsatsen

Uppsatsen har ett metodkapitel som förklarar hur forskningen utförts, vilken litteratur jag i huvudsak har använt och varför den litteraturen valdes. Därpå följer forskningsbakgrunden som belyser och förklarar narrativa forskares teorier om narratologi och de redskap som kan användas för att genomföra en narrativ analys, samt Orfeus-myten och användningen av den i litteratur. Detta kommer vara indelat under rubrikerna som behandlar respektive aspekt; forskares teorier om intrigens uppbyggnad kommer förklaras under rubriken ”Intrig” karaktärsuppbyggnader kommer att beskrivas under rubriken ”Karaktärer”, o.s.v.

I empiri-delen beskrivs först handlingen i *Ängel bland skuggor* för att läsaren ska få en övergripande bild av romanens handling innan en beskrivning av karaktärer, berättarnivå, berättarröst miljö, tid och sist intrigen ges. De olika aspekterna kommer delas upp under rubriker som motsvarar forskningsbakgrundens rubriker för att strukturera och underlätta för läsaren att få en klar överblick och förhoppningsvis förståelse för romanens uppbyggnad. Intrigen delas upp under rubrikerna av de åtta delar som romanen är indelad i. Detta görs för att strukturera intrigen, som kommer vara omfattande på grund av romanens komplexa uppbyggnad.

Därefter följer analys- och diskussionskapitlet som beskriver en möjlig analys av *Ängel bland skuggors* narrativa uppbyggnad, hur Orfeus-myten används i *Ängel bland skuggor* utifrån de teorier som tagits upp i forskningsbakgrunden, samt en diskussion om hur den uppbyggnad som analyserats kan påverka läsarens uppfattning av romanen.

Kapitlet som behandlar forskningsbakgrunden är grundat på andra forskares resultat och teorier om narratologi, medan empiri-kapitlet är en beskrivning av *Ängel bland skuggor*, dess handling och uppbyggnad. Beskrivningen av romanen är grundad på min undersökning av ur ett perspektiv byggd på fakta mer än åsikter. Empiri-kapitlet är omfattande på grund av genomgången av den komplicerade intrigen, men tyngdpunkten ligger lika mycket på analysen som på empirin då dessa två är beroende av varandra för att få fram ett meningsfullt resultat även för uppsatsens läsare. Sist kommer ett kapitel som sammanfattar uppsatsen i sin helhet.

2. Metod och urval

Jag läste *Ängel bland skuggor* första gången när jag gick på gymnasiet och upplevde romanens skildringar och budskap som starka, relevanta och slående då den beskriver inte bara det samhälle och den tid jag levde i, utan även skildrade ungdomar i min egen ålder. Karaktärernas värld var en värld jag inte själv levde i, men som jag visste fanns; jag hade sett det på avstånd. Rådströms roman är en skildring av och spark mot ett samhälle där vuxna, framför allt politiker, fortfarande pratade om vikten av solidaritet samtidigt som människor i marginalen, de som mest behövde den solidariteten, lämnades åt sitt eget öde. *Ängel bland skuggor* är lika aktuell idag som den var när Rådström skrev den för tjugo år sedan. Den är därför relevant att använda i undervisningen på gymnasienivå; med hjälp av den kan många frågor och erfarenheter som ungdomar idag kan ha lyftas och bearbetas. Även andra teman från romanen, till exempel vikten av språket eller Orfeus-myten, kan användas i undervisningen.

Tillvägagångssättet vid analyserna gjordes genom en omläsning av *Ängel bland skuggor* för att förnya minnet av romanen, samt få en uppfattning om vilka frågeställningar jag ville koncentrera analysen runt. Det är pocketversionen av romanen, tryckt 1994 och utgiven av Mån-pocket, som har använts. De frågeställningar som då intresserade mig var romanens narrativa uppbyggnad, Orfeus-myten, skildringen av utanförskapet samt synen på språket. På det följde en närläsning av romanen då anteckningar gjordes som var relevanta för de frågeställningar jag ville använda. Eftersom en narrativ analys av en text är ett bra sätt att kunna förstå texten, då den handlar om att bryta ner texten i delar för att se hur de är uppbyggda och sedan bygga upp texten igen till en helhet, har jag valt att använda denna metod i min analys av romanen (Vulovic (2013), s. 7). Då Orfeus-myten är en viktig grundsten i *Ängel bland skuggors* uppbyggnad, skeenden och utgång valde jag att koncentrera analyserna på narrativet och Rådströms användande av Orfeus-myten.

Tre böcker som behandlar narrativ analys har använts till forskningsbakgrunden: *Narrative fiction – Contemporary Poetics* skriven av Shlomith Rimmon-Kenan (1983), *Narrativanalys* skriven av Jimmy Vulovic (2013) samt *Romanens formvärld* skriven av Staffan Björck (1983). Det finns olika teorier om och perspektiv av narrativa analyser, dessa tre böcker har valts ut eftersom de i sina teorier liknar och kompletterar varandra, samt stämmer överens med det sätt på vilket jag tidigare analyserat texter. I forskningsbakgrunden har jag också använt tre artiklar skrivna av Anders Olsson (2002), Lars-Åke Skalin (2002) och Anders Palm (2002) för att komplettera beskrivningarna av teorierna ytterligare. De här böckerna och artiklarna används i forskningsbakgrunden för att beskriva och förklara de narrativa teorier som jag kommer använda mig av i min analys av *Ängel bland skuggor*.

I forskningsbakgrunden som behandlar Orfeus-myten har jag använt en svensk översättning av Naso P. Ovidius text *Metamorphoser*, översatt av Harry Armini (1969) på begäran av Svenska Akademin, för att beskriva handlingen i myten. Jag har även använt Lena Malmbergs (2000) doktorsavhandling *Från Orfeus till Eurydike* för att beskriva hur Orfeus-myten används i litteraturen samt en artikel skriven av Lena Malmberg (1995) som behandlar ett möjligt användande av *Ängel bland skuggor* i svenskundervisning på gymnasienivå. Jag har valt att placera intertextualiteten under forskningsbakgrundens del om Orfeusmyten då det är i Orfeusmyten som intertextualiteten ligger, och använde då två artiklar skrivna av Lars-Åke Skalin (2002) och Anders Olsson (2002).

Ytterligare en närläsning av romanen gjordes då jag antecknade de narrativa grepp som Rådström använder sig av som är relevanta för den analys som görs i uppsatsen, till exempel hur karaktärerna byggs upp, hur berättarrösten förändras under romanens gång och hur miljön används för att gestaltnigen av karaktärerna ska förstärkas.

Vissa bikaraktärer har jag valt att inte lista under empirikapitlets rubrik ”Karaktärer” då presentationen av dem i samband med andra karaktärer är tillräcklig för att förstå vilka de är. Både empirins och analysens kapitel innehåller rikligt med citat från romanen för att stödja de tolkningar jag gjort. Men citaten fungerar även för att synliggöra romanens språk och budskap, samt förmedla känslan av händelsen som beskrivs, vilket inte kommer fram bra i referat.

Redan Platon och Aristoteles hade idéer om tolkning av texter. Palm (2002) skriver: ”Bara den dikt som är tolkad är förstådd” (s. 192). Tolkningar av en text är möjliga resonemang om texten, alltså bara ett möjligt sätt att läsa och förstå texten. Dessa tolkningar används sedan som verktyg och strategi för att göra en så objektiv analys som möjligt. De delar jag valt ut av romanen, som jag ansett vara viktiga, uppfattas inte som viktiga av alla läsare. I min analys har jag varit så objektiv som möjligt, men är de val jag gjort är valda utifrån mitt perspektiv, och är därför endast en möjlig tolkning. Palm (2002) skriver också: ”Att tolka är att förmedla mening till någon annan för större förståelse” (s. 190). Det jag hoppas kunna uppnå med analysen är att ge läsaren av analysen en förståelse, eller ökad förståelse, för *Ängel bland skuggor*, men framför allt ge idéer till infallsvinklar in i texten som sedan går att bygga ytterligare förståelse på. Vulovic (2013) påpekar att en analys inte bör göras bara för ”sönderdelandets skull”, utan för att skapa en förståelse för texten; att se både delarna av texten och texten som helhet samtidigt. Tyngdpunkten i uppsatsen kommer inte ligga på en analys av *Ängel bland skuggors* handling, utan på romanens narratologi. Den narrativa analysens syfte är enligt Voluvic (2013) inte att tolka berättelsen i sig, utan att synliggöra den struktur som en analys av berättelsen baseras på. Trots det krävs det, för att få en meningsfull analys, delvis tolkning även av berättelsen (s. 43 f).

3. Forskningsbakgrund

Varje text är uppbyggd av nivåer där berättelsens nivå kan beskrivas i frågan: Vad berättas? och narrativets nivå: Hur berättas det? Eftersom narrativet innefattar hela texten och textens process med alla de delar en text består av och kan analyseras utifrån, och berättelsen enbart innefattar det som berättas, är narrativ överordnad berättelse när man pratar om nivåer i en text. Intrigen, den ordning i vilken händelserna sker i texten, fungerar som koppling mellan berättelse och narrativ (Vulovic (2013), s. 57 f). Det finns inom den narrativa forskningen en teori om att en berättelse har tre olika nivåer: ”text”, ”berättelse” och ”det berättade”, utifrån vilka en text kan analyseras. ”Texten” är det konkreta som läsaren tar del av, ”berättelsen” det som också kallas handling, och ”det berättade” de händelser som skildras så som berättaren skildrar det. De fyra narrativa element som utgör grundstenarna i berättelser är *tid, rum, karaktärer* och *händelser* (Johansson (1999), s. 14).

3.1 Intrig

Även om författaren inte kan påverka en läsares analys av texten, har den genom intrigens och narrativets struktur makt att påverka läsarens uppfattning av texten menar Vulovic (2013). Författaren kan ”[v]ia intrigen rama in och lyfta fram vissa saker medan andra förblir i narrativets bakgrund” (s. 110). I intrigen påverkas även läsarens läsning av ordningen i vilken händelserna sker. Även narrativets struktur, det vill säga hur texten är uppbyggd som helhet, ”Kapitelindelning, rubriker och delar är två exempel”, påverkar läsarens uppfattning av texten (s. 111). Enligt Vulovic (2013) kan en romans narrativa struktur byggas upp på olika sätt som i sin helhet färgar läsningen av romanen: kapitlen kan ta vid efter varandra, eller kontrasteras mot varandra. Kontrasterna kan byggas upp genom att i olika kapitel skildra motsatta karaktärer eller olika tider och miljöer ”[f]ör att genom själva kompositionen förmedla mening” (s. 111).

Läsaren kan enligt Vulovic (2013) introduceras till texten på olika sätt, och tar upp två exempel. *In medias res* innebär att texten tar sin början mitt i en händelse. Men författare kan även välja att introducera läsaren för romanen genom att skildra miljön (s. 59).

Även om läsare ofta inte vill veta romanens upplösning i förväg, så finns det romaner som tjänar på att läsaren i förväg får reda på utgången av romanen: om läsaren tidigt i romanen får veta att en karaktär på något sätt kommer gå under ”avtrubbas” visserligen spänningen, men det kan i gengäld ge effekten att läsaren fokuserar mer på att lyssna på vad berättaren har att säga (s. 64 f). Även när berättelsens slut avslöjas tidigt i romanen behöver information hemlighållas och läsaren överraskas mot slutet för att hålla kvar läsarens känsla av spänning. Det kan till exempel göras genom att ”berättaren klipper av en framställning strax före kulmen” för att fortsätta längre fram i romanen (68 f), en så kallad cliffhanger.

3.2 Karaktärer

Det finns olika sätt att introducera karaktärerna i en roman. Björck (1983) menar att det vanligaste sättet är att en eller flera av romanens huvudkaraktärer finns med från början, genom vilken resterande karaktärer kan introduceras. På det sättet kommer karaktärerna att hänga ihop som en kedja. Författaren kan också introducera karaktärerna undan för undan, exempelvis genom nya avsnitt där de presenteras. En författare kan också välja att introducera karaktärerna kollektivt, genom att man först möter dem i en situation där de alla är samlade, det kan handla om en fest, middag eller dylikt. Som ett fjärde exempel tar Björck (1983) upp Thorsten Jonssons *Konvoj*, där huvudpersonen går från hytt till hytt och presenterar de som bor i hytterna (131 ff).

Enligt Björck (1983) och Rimmon-Kenan (1983) finns det olika sätt att gestalta en karaktär. Berättaren kan till exempel beskriva karaktärens inre liv, känslor, tankar, utseende och historia för att bygga upp en bild av vem karaktären är, vilket Rimmon-Kenan kallar direct definition (s. 60), direktöversatt av Vulovic (2013) till direkt definition (s. 67). Författaren kan också välja att skapa karaktären genom situationer, dialoger och händelser, vilket kallas för indirekt presentation (Rimmon-Kenan (1983) s. 61) översatt av Vulovic (2013) till indirekt presentation. Sättet att bygga upp karaktärer med hjälp av situationer gör att läsaren behöver aktivera sig för att sätta samman dessa delar till en helhet av karaktären istället för att berättaren uttryckligen och direkt ger läsaren en beskrivning av karaktären och dess karaktärsdrag (Björck (1983) s. 129 ff). Den indirekta presentationen innebär att karaktärsdragen gestaltas och exemplifieras genom händelser och dialoger istället för att uttalas.

En karaktärs personlighetsdrag måste inte gestaltas upprepade gånger, som en vana, utan kan också gestaltas i enbart ett skeende. Rimmon-Kenan (1983) tar upp Albert Camus roman *Främlingen* som ett exempel på det, då huvudpersonen Meursault mördar en annan man. Han skriver: "One-time actions tend to evoke the dynamic aspect of the character, [...] By contrast, habitual actions tend to reveal the character 's unchanging or static aspect, [...]" (s. 61). Han påpekar också att en-gångs-skeenden visar lika mycket på karaktärens karakteristik som de skeenden som syftar till att visa samma karakteristiska drag upprepade gånger gör (s. 60 ff). Även Vulovic (2013) menar att det finns två olika sätt att genom en karaktärs handlingar ge läsaren bild av vem och hur karaktären är: genom en handling som sker en gång och på ett ögonblick, men är grundläggande för textens handling och fyller en betydande funktion, eller genom en karaktärs vanehandlingar som alltså upprepar sig (s. 69 f).

Rimmon-Kenan (1983) skriver att gestaltningen av olika karaktärsdrag kan ge olika uppfattningar om karaktären beroende på vilken händelse och med vilken frekvens karaktärsdraget gestaltas. Om en karaktär är elak mot en romanfigur, kan det ge en bild av de karaktärernas relation till varandra, men om

samma karaktär är elak mot flera eller alla med-karaktärer ger det mer en bild av ett personlighetsdrag hos den aktuella karaktären. Ett upprepat beteendemönster hos en karaktär leder till att läsaren identifierar detta som ett karaktärsdrag, Rimmon-Kenan (1983) skriver: "The repetition of the same behavior `invites` labelling it as a character-trait [...]" (s. 39). Flera karaktärsdrag förenade bygger upp en karaktär (s. 38).

Karaktärsdragen hos en texts karaktärer kan förstärkas med hjälp av valet av namn på karaktärerna eller miljön runt karaktären. Vulovic (2013) kallar detta analogisk förstärkning (s. 65 ff). Han nämner också att karaktärens språk och utseende kan användas för att skildra karaktärsdrag. Språket kan visa på drag som bildning, naivitet, ålder med mera, och karaktärens yttre skulle kunna antyda till exempel rikedom eller fattigdom. Som exempel har Vulovic (2013) övervikt som visar på en specifik karaktärs matvanor (s. 71-76). Karaktärens fysiska utseende hjälper också till att bygga upp läsarens bild av romanfiguren. Enligt Rimmon-Kenan (1983) ska man skilja på utseende som karaktären själv kan påverka, som kläder och hår, och på utseende som karaktären inte kan påverka, som till exempel ögonfärg. De drag i utseendet som karaktären kan påverka hjälper till att ge läsaren en bild av personlighetsdrag, medan de drag i utseendet som inte kan påverkas enbart berör det yttre utseendet. Författaren kan dock använda även de drag som inte kan påverkas genom att lägga till en explicit beskrivning av karaktären: "his brown eyes expressed sadness and innocence" (s. 65 f).

Vladimir Propp som forskat på sagor har kategoriserat sju olika typer av karaktärer som bestäms av deras handlingar: *skurken*, *givaren*, *hjälparen*, *den eftersökta personen*, *sändaren*, *hjälten* och *den falska hjälten* (Skalin (2002), s. 175). *Givarens* roll är att förbereda hjälten inför hans/hennes uppdrag eller ger den ett magiskt objekt för att klara av uppdraget. *Hjälparen* hjälper hjälten att utföra uppdraget. *Den eftersökta personen* - i sagor prinsessan - är den person som hjälten försöker rädda. *Sändaren* ger hjälten information han/hon inte har och skickar iväg hjälten för att utföra sitt uppdrag. *Den falska hjälten* tar åt sig äran för det hjälten gör, och försöker gifta sig med den eftersökta. *Skurken* är hjälten motståndare, och försöker hindra hjälten från att slutföra sitt uppdrag (Rimmon-Kenan (1983), s. 34) En karaktär kan inneha flera av rollerna, bland annat genom karaktärens utveckling i romanen, en roll kan också gestaltas av flera karaktärer.

Det finns det också olika teorier om karaktärernas roll och hierarkin inom texten: vissa menar att handlingen i romanen är överordnad karaktärerna, medan andra menar att karaktärerna är överordnade handlingen. Rimmon-Kenan (1983) själv menar att man kan se handlingen och karaktärerna som beroende av varandra. Hon citerar här Henry James: "What is character but the determination of incident? What is incident but the illustration of character?" (1963, p. 80. Orig. publ. 1884)" (s. 35). Hon hävdar också att det finns texter där karaktärerna dominerar, och andra texter där handlingen dominerar. Raskolnikov tas upp som ett exempel på en text där handlingen framför allt används för att karakterisera

karaktären medan Sinbad, en karaktär i *Tusen och en natt*, enbart existerar för att beskriva handlingen. Vid en analys av en text är karaktärerna överordnade handlingen om det är karaktärerna som ska analyseras, och handlingen som är överordnad karaktärerna om det är handlingen som är analysens fokus (s. 34 ff).

Karaktärer i en roman klassificeras som runda eller platta karaktärer. Platta karaktärer kan ofta sammanfattas i en mening eftersom deras karaktär, i sin renaste form, konstrueras runt en egenskap. Platta karaktärer saknar också progression. Runda karaktärer däremot är mer komplexa i sin uppbyggnad och utvecklas under romanen gång. Rimmon-Kenan (1983) påpekar dock att det finns platta karaktärer som är enkla i sin uppbyggnad men utvecklas under romanens gång, samt platta karaktärer som är komplexa men inte utvecklas (s. 40 f).

3.3 Miljö

Författarens val av rum är av stor vikt för den narratologiska analysen, då miljön kan ge en nyckel till tolkning av texten. Vulovic (2013) tar upp ett exempel som använts av Michail Bakhtin: vägen. Han menar att texter som utspelar sig på vägar öppnar upp för ”[s]lumpen, föränderlighet och oväntade möten” (s. 86). Ett annat exempel han tar upp är tröskeln, som kan symbolisera ”[k]ris, uppbrott eller förnyelse” (s. 87). Miljön som författaren placerat textens karaktärer i är ett sätt att dra paralleller mellan karaktären och dess personlighet eller personlighetsdrag. Karaktärens nära fysiska eller sociala omgivning behöver inte symbolisera karaktären, utan även användas som en orsak till karaktärens personlighetsdrag eller vara resultatet av personlighetsdragen: ”[...] (x lives in a very poor neighbourhood, therefore he is cheerless, or – the other way around – Y is depressed, therefore his house is neglected)” (Rimmon-Kenan (1983) s. 69). Miljön karaktären befinner sig i kan säga något om karaktärens personlighet eftersom karaktären kan ha valt att befinna sig i den miljön av en orsak som har med personligheten och/eller karaktärens liv att göra. Rimmon-Kenan (1983) kallar detta för ”cause-and-effect relation” (s. 69). Däremot är miljö som sådan, som till exempel natur, inte möjlig för människan att påverka, och står därför vanligtvis inte i relation till romanens karaktärer utan existerar oberoende av romanens historia. Landskapet som miljö står utanför, oberoende, av karaktärerna, medan karaktärerna kan påverkas av miljön. Valet av miljö kan användas på två sätt i texten: det ena är vad hon kallar ’straight’, vilket visar på likheter mellan karaktärsdrag och miljö, och det andra kallas ’inverse’, vilket framhäver kontraster (s. 69). Miljön karaktären befinner sig i kan författaren använda som symbol eller metonym för personlighetsdrag. Rimmon-Kenan (1983) använder *A Rose for Emily* som exempel, och menar att förfallet av Emilys hus står som metonym för hennes dekadens, men också för hennes fattigdom. Metaforer förstärker läsarens uppfattning av karaktären, men skapar dem inte i den omfattningen som metonymer kan göra. Detta beror på att den möjlighet som metaforer har att karakterisera en figur är

beroende av hur författaren har valt att bygga upp karaktären tidigare i romanen. En dag som beskrivs som grå dag i sig inte betyder att karaktären som berättarrösten talar om är pessimistisk, men att det däremot förstärker intrycket av en pessimistisk karaktär om det är den bild läsaren sedan tidigare etablerat av karaktären (s. 66 f).

3.4 Berättelse och berättarnivå

Diegesen är den fiktiva värld i vilken textens karaktärer befinner sig. Berättarnivån innebär den nivå där textens berättare befinner sig, vilket oftast är utanför diegesen men inom ramen för den fiktiva värld som texten utgör. Berättarrösten kan befinna sig inne i diegesen, men aldrig utanför den fiktiva världen.

Vulovic (2013) nämner också författaren samt den implicite författaren som nivåer i en text; det är författaren som skapat texten och med det berättelsen och narratologin som påverkar läsarens läsning av texten (s. 61 ff), men det är den implicite författaren som framför och synliggör de principer på vilka författaren valt att bygga upp sin text (s. 91 f). När författaren lämnat över sitt färdiga verk kan han eller hon inte längre påverka varken det eller läsarens läsning; vissa teoretiker kallar detta enkelt för att författaren av texten - för verket - är död. Det är nu den implicite författaren träder in och synliggör den verkliga författarens text i dess ställe, som ett mellanled mellan den verkliga författaren och textens berättarröst.

Det finns fyra olika nivåer, diegeser, för berättarrösten att verka på i texter, beroende på vilken position de har i texten. Två av nivåerna utgörs av perspektivet från vilket berättaren berättar historien: intradieges och extradieges. En berättare som är intradiegetisk befinner sig på samma nivå som de övriga karaktärerna och kan då inte med trovärdighet vara allvetande. En berättare som befinner sig på en extradiegetisk nivå betraktar historien utifrån och kan därmed vara, och är ofta, allvetande. De två andra diegeserna bestäms av i vilken grad berättarrösten är inblandad i berättelsen: homodieges och heterodieges. En homodiegetisk berättarröst berättar sin egen historia, medan en berättare som befinner sig i heterodiegesen inte själv är en del av berättelsen utan berättar den från ett perspektiv utifrån berättelsen (Vulovic (2013) s. 100).

Vulovic (2013) använder sig av termerna *filter* och *vinkel* som kommer från Seymour Chatman för att förklara skillnaden på berättarröstens perspektiv. Termen vinkel syftar på en extern berättarröst som ger uttryck för sina värderingar, vilket kan ske både uttryckligt eller subtilt, ”Det kan ses som en auktoritativ form av berättande” (s. 105). Med termen filter menas att berättaren befinner sig på samma nivå och står i nära förbindelse med den gestaltade karaktären, vilket leder till att läsaren upplever berättelsen genom karaktärens ögon och känslor (s. 105).

När berättaren tilltalar läsaren med >>du>> använder han den mest elementära markeringen av berättarens närvaro i texten (Björck (1983) s. 17 f). Detta för att ”ge honom ett förtroende eller en anvisning eller rikta en appell till honom” (s. 20). Läsaren känner, enligt Björck (1983), en känsla av förtroende för berättaren av en historia i en text där en och samma person för ordet genom hela texten. Om flera historier berättas måste berättarrösten däremot kunna verifiera sina uppgifter för att läsaren ska kunna lita på den (s. 50).

Vulovic (2013) har gjort upp ett schema för hur berättar – och lyssnarnivåerna ser ut i en text, vilket ser ut som följer: Författare → Implicit författare → Berättarinstans → Berättelsen → Lyssnarinstans → Implicit läsare → Läsare. Med författaren menar Vulovic (2013) privatpersonen, den som läsaren oftast inte känner, medan den implicite författaren är den person som läsaren är införstådd med som skapare av verket. Han förklarar att när en text publicerats ”övergår eventuella tankar med och lösningar på de berättartekniska problem som författaren [...] har brottats med till att bli principer för verkets språkkonstruktion” (s. 91). När texten publicerats ”förstelnas” de ideér författaren arbetat med, och överlämnas i läsarns händer för att ”levandegöra” texten igen. I skeende mellan författarens kreativa arbete och läsarens återupplivning av texten blir den implicite författaren till. Den implicite författaren är alltså beroende av två aktörer: författaren och läsaren. Samtidigt behöver läsaren den implicite författaren för att kunna synliggöra olika berättartekniska grepp. När läsaren uppfattar till exempel ironi, är det den implicite författaren som förmedlar känslan av ironi. Vulovic (2013) gör dock samma skillnad på läsare som författare, en implicit läsare och den verkliga läsaren: ”Den implicite författaren är alltså principerna för den verkliga författarens val och den implicite läsaren är principerna för de tänkbara läsarnas läsning” (s. 93). Berättarinstansen är berättaren av texten, och lyssnarinstansen den eller de personer som berättaren tilltalar, vilken kan vara både uttalad och outtalad. När berättaren säger till exempel: ”Som du redan vet...” är det lyssnarinstansen som tilltalas (s. 97). Instanserna beskriver Vulovic (2013) så här: ”En implicit läsare är en implicit författares åhörare medan lyssnarinstansen är berättarinstansens åhörare” (s. 96). Bakom lyssnarinstansen står den implicite läsaren, den person som är tilltänkt som läsare av författaren, och bakom den implicite läsaren står läsaren som privat person, vilken författaren oftast inte vet något om. Just detta, att författaren inte vet något om läsaren, gör att läsarens tolkning av texten står bortom all kontroll för författaren.

Rimmon-Kenan (1983) menar att om berättaren, som är den med mest auktoritet, beskriver en romankaraktärs personlighetsdrag är det meningen att läsaren ska lita på att detta stämmer. Om det däremot är en svagare romankaraktär som beskriver en annan karaktär finns det anledning att tvivla på i vilken grad det stämmer, eftersom det då är utifrån ett subjektivt perspektiv där den beskrivande karaktärens egna personlighetsdrag påverkar synen på den andre (s. 60). Seymour Chatman menar enligt

Vulovic (2013) att läsaren kan uppfatta även en allvetande berättare som opålitlig, och att det då är den implicite författaren som för fram något i texten som gör att berättaren upplevs som opålitlig (s. 93 f).

3.5 Fokalisation

Skillnaden på berättaren och fokalisatorn är komplicerad eftersom olika teoretiker har olika definition på vad en fokalisator är. Analysen av fokalisationen i en text är därför beroende av vilken teori man väljer. Det skulle enkelt kunna sägas att skillnaden är att berättaren är rösten och fokalisatorn den som ser.

Rimmon-Kenan (1983) skriver: "In so-called 'third-person centre of consciousness' [...] the centre of consciousness (or 'reflector') is the focalizer, while the user of the third person is the narrator" (s. 73). Man skulle enligt den definitionen med andra ord kunna skilja berättarrösten och fokalisatorn åt genom att identifiera en medvetandeström i berättandet. Den externa fokalisatorn ligger nära berättaren och kan vara obegränsad av tid och rum, medan den interna fokalisatorn står nära berättelsens karaktärer, eller är en av karaktärerna, och är därmed begränsad till den tid och det rum den befinner sig i (s. 74). Det finns dock en oenighet inom de narrativa teorierna om fokalisationen. En sorts berättarinstans kallas enligt Vulovic (2013) för *kameraöga*. Med det menar han en berättarröst som är helt objektiv och endast berättar det den ser, och poängterar att "Tekniken betonar alltså starkt yttre händelseförlopp" (s. 174). En genre som använder sig av det Vulovic (2013) kallar för kameraöga är *nouveau roman* – översatt "ny roman" - som uppstod i Frankrike i mitten på 1900-talet. Författarna som använde denna genre i sitt skrivande motsatte sig narrativa grepp som handling, dialoger, rak kronologi, berättarröst och beskrivning av karaktärsdrag. Istället fokuserades texten på sådant som ögat kan se, vilket gav en komprimerad bild av skeendet ifråga och inte alltid gav läsaren svar på upplösningen. En av de mest kända författarna inom denna genre är den franske författaren Alain Robbe-Grillet (britannica.com). Vulovic (2013) skriver: "En sådan strävan mot berättarröstens objektivitet ger de gestaltade subjekten större utrymme. De kommer fram i egen rätt utan att tolkas eller värderas" (s. 103). Denna berättarinstans motsvarar den *externa* fokalisatorn, enligt vissa teoretiker. Termerna kameraöga och extern fokalisator används alltså av vissa teoretiker för att beskriva en fokalisator som befinner sig utanför diegesen och utger sig för att vara objektiv. Gérard Genette introducerade även termen *nollfokalisation*, som han använder för att beskriva en text där berättaren berättar en historia utan att inta en synvinkel (Skalin (2002) s. 182).

3.6 Tid

I en texts intrig gestaltas inte alltid skeenden i kronologisk ordning, det vill säga: i en text vars tidsrymd utspelar sig under en vecka, kan torsdagens händelser skildras tidigt i texten och måndagens händelser presenteras senare. En texts berättelse är dock alltid kronologisk. Det finns alltså en skillnad mellan intrigens och berättelsens tid, där intrigens tid är den ordning i vilken berättelsen framställs och berättelsens tid är den kronologiska ordningen. De arbetar dock även i samspel med varandra, för att påverka läsarens tolkning av texten, och blir därmed grundläggande för textens narrativ (Vulovic (2013), s. 78 f). Två centrala delar av den narratologiska analysen är tid och rum, och förhållandet mellan tid och rum. För att ett skeende ska kunna äga rum och föra berättelsen framåt krävs både tid och rum, de är beroende av varandra. Rimmon-Kenan (1983) och Vulovic (2013) förklarar att två av verktygen som författare kan använda sig av för att synliggöra berättelsens tid är analepser och prolepser, bakåtblickar och framåtblickar. Rimmon-Kenan (1983) menar att analepser och prolepser är underordnade den huvudsakliga narratologin, den som sker i romanens nutid. Analepser delas i sin tur delas in i externa och interna analepser. Den externa analepsen innebär en tillbakablick som sträcker sig utanför tidsramen för huvudberättelsen medan intern analeps innebär en tillbakablick inom huvudberättelsen. Analepser syftar enligt Rimmon-Kenan (1983) till att fylla en lucka som författaren medvetet skapat, ibland en lucka som läsaren inte uppfattat innan händelsen gestaltats som en analeps (s. 46-49). Den externa analepsen kan till exempel bestå av blickar in i en karaktärs bakgrund för att ge en förklaring till eller djupare insikt om karaktärens nutid. Analepsernas funktion är att ge en bakgrundsbild till textens karaktärer och skeenden, och kan vara ett sätt att skapa spänning (Vulovic (2013), s. 79 f). Prolepser kan användas för att få läsaren ska lyssna till berättarens budskap istället för att koncentrera sig på textens upplösning (Björck (1983), s. 66).

Författare kan även genom den narratologiska uppbyggnaden öka eller minska berättartempot i texten. Ett sätt att minska tempot är genom att beskriva miljöer och karaktärer, vilket Vulovic (2013) kallar *deskriptiva pauser*. Andra verktyg är summering och scen; berättaren kan öka eller minska tempot i texten genom att gestalta hela dialoger eller karaktärers tankar, eller öka tempot i texten genom att kortfattat summera händelser, dialoger eller tankar. Tempot kan även minskas genom att berättaren utförligt skildrar händelsens scen, det vill säga ”[...] genom att berätta hur det sades, hur den intervjuade såg ut då han sade det och hur det såg ut omkring den intervjuade då han sade det [...]” (Vulovic (2013), s. 83). Ett annat verktyg som kan användas för att öka tempot är ellipser, då tid som förflutit inte ägnas något utrymme i texten. Det blir alltså ett hopp i berättelsens tid som läsaren inte får någon information om, och med det måste läsaren aktivt fylla i dessa luckor själv. Enligt Vulovic uppnås den ”maximala hastigheten” i en text när ellipser används (s. 79-84).

3.7 Orfeus-myten

Lena Malmberg (2000) skriver i avhandlingen *Från Orfeus till Eurydike* att myten om Orfeus har två ursprung: Vergilius verk *Georgica* men framför allt i Ovidius *Metamorfoser*, där Ovidius vidareutvecklade Vergilius version (s. 9).

Orfeus nyblivna maka Eurydike dör av ett ormbett, och dras ned till dödsriket. Hon blir ormbiten när hon flyr från Aristaeus då han försöker förföra henne. ”Aristaeus representerar i myten det hot utifrån, det icke kontrollerbara, som innebär ett brott mot harmonin (Malmberg (2000), s. 10). Förtvivlat vandrar Orfeus ner till Pluto, skuggornas herre, och hans fru Persephone för att be dem låta henne komma tillbaka till de levande. Han spelar så vackert på sin lyra att dödsrikets härskare går med på att låta henne gå, men på ett villkor: han får inte vända sig om och titta på henne förrän de är uppe vid ”jordytans rand” (Ovidius, s. 49). Strax innan de kommit upp vänder sig Orfeus ändå om för att titta på sin maka, och Eurydike försvinner åter ner i underjorden. Orfeus försöker få tillbaka sin maka ännu en gång, men lyckas inte. Han dröjer kvar på stranden till Styx, floden som rinner i underjorden, i flera dagar innan han återvänder till jordens yta. Myten om Orfeus slutar med att han blir dödad och söndersliten av menaderna, även kallade baccantes på grekiska (wikipedia). När hans huvud flyter iväg på floden Hebros på väg till Lesbos, där det räddas av Apollon, sjunger det fortfarande (Malmberg (2000), s 10).

3.7.1 Orfusmyten i litteraturen

Myten om Orfeus består av tre centrala beståndsdelar:

- Orfeus, sångarprofeten, schamanen, som kan etablera harmoni i kosmos;
- nedstigandet till Hades och den dubbla förlusten av Eurydike;
- sönderslitandet [...] Malmberg (1995), s. 107

Enligt Malmberg (1995) fokuserar *Ängel bland skuggor* på den första av de tre beståndsdelar som nämnts ovan – Orfeus som schaman och sångargud.

Det finns tre fundamentala element i myten som bildar en triangel: död-konst-kärlek. Analysen av myten förändras beroende på vilka punkter som utgör basen av triangeln, det vill säga om det är kärlek-död, död-konst eller kärlek-konst (Malmberg (1995) s. 107). De element som ligger till grund för myten, sång-kärlek-död, påverkas av den tid texten är skriven i; vilken av de tre olika delarna som får utgöra basen i triangeln är beroende av tidsklimatet som råder då texten skapas (Malmberg (2000) s. 197).

Myten kan belysas från två olika perspektiv: konstens förmåga att vinna över döden då Orfeus lyckas få tillbaka Eurydike, eller ”konstens misslyckande i förhållande till naturen” då Orfeus inte klarar av att vänta utan vänder sig om. ”Om betoningen ligger på den första tolkningen kretsar myten runt den poetiska inspirationen och språkets kraft. Den andra tolkningen betonar skillnaden mellan verklighet och språk och människans oförmåga att påverka naturen” (Malmberg (1995) s. 107). Malmberg (1995) menar att tolkningarna av myten av Orfeus har förändrats och anpassats efter den tid tolkningarna gjorts i. Det som inte har förändrats är betydelsen av språket i myten: ”Myten säger oss att språk och dialog är livsviktiga, att försök, hur illa det än går, är nödvändiga och att människan inte blir människa om hon inte strävar efter att locka Eurydike upp ur underjorden med sin sång” (s. 108).

Malmberg (2000) skriver i sin doktorsavhandling: ”Att betrakta något i världen, att äga det, att benämna det, att röra vid det, allt är handlingar som slutligen leder till förlust” (s. 115). Hon menar att användandet av den orfiska myten har förändrats i den moderna litteraturen. Orfeus sång föds ur sorgen efter Eurydike och kan inte existera utan den, men i den nutida litteraturen problematiseras den position Orfeus har i myten: ”Diktens ’jag’ må vara sönderslitet och nedmonterat, diktarens röst är det inte utan sjunger starkt med höga anspråk” (s. 66).

Enligt Malmberg (2000) är omöjligt för Orfeus att rädda Eurydike från underjorden: även om han genom sin sång tar sig ner till underjorden kommer han alltid att vända sig om för att ”bekräfta att han lyckats” rädda henne, och i den stunden förlora henne. Hon menar också att det är omöjligt att genom ord återskapa liv, men att poesins intention och uppgift är att ändå försöka: ”Man kan sträva efter att nå bortom språkets begränsningar genom att på olika sätt försöka nå bortom språket, men bara i medvetenhet om projektets omöjlighet” (s. 189). På samma sätt handlar Orfeus-myten om omöjligheten i att rädda Eurydike, men ändå försöka. Malmberg (2000) antyder i avhandlingen att detta också är människas villkor: det är omöjligt att återskapa något som förlorats, men vi måste försöka igen och igen och igen.

Författaren kan inte förmedla epifani, en uppenbarelse, till läsaren genom att skildra något nytt utan enbart genom att beskriva vardagliga händelser utifrån ett nytt perspektiv. Genom att beskriva en igenkännande vardag på ett konkret och detaljrikt sätt också förhöjer författaren värdet av vardagen. Malmberg (2000) beskriver hur de lyriker vars texter hon avhandlar använder just den tekniken i sitt skrivande: genom en konkret beskrivning av vardagen ges orden en högre laddning som används som kontrast till smärtan som dikterna skildrar. För att ge läsaren känslan av uppenbarelse behöver också den stunden då författaren vill att läsaren ska uppleva epifani ske snabbt, plötsligt; ”Det orfiska misslyckandet kan balanseras av den ögonblickliga, plötsliga triumfen. Eurydike är visserligen död, men en svävande sekund lever hon. Antingen i drömmen om klangen eller i vardaglighetens svävning, men alltid sällsynt och plötsligt” (s. 195 f).

Malmberg (2000) menar att när författare idag använder sig av Orfeus-myten eller andra gamla berättelser i sina texter laddas de med nytt innehåll eftersom berättelserna i sig idag är förbrukade. Det som används i de författarskap som använder sig av gamla texter och föder dem på nytt är vad Malmberg kallar för ”urmotiv: offret, offrandet, döden, sorgen, förlusten, begäret, skapandet”, vilket också är syftet med dem (s. 200).

3.7.2 Orfeusmyten i *Ängel bland skuggor*

Ove är romanens berättarröst, och försökte under sin barndom att rädda sin döve lillebror Erik från deras fars förtryck - och från ett liv i tystnad - men flydde så småningom från faderns förtryck istället och lämnade Erik ensam. Jazz är en av romanens huvudkaraktärer; han försöker rädda sin alkoholiserade pappa, Assar, men inser sent i romanen att det är för sent och ger upp. Ove och Jazz ger upp drömmen och sviker dem de älskar; Ove genom att överge Erik, och Jazz genom att ge upp sitt försök att rädda sin pappa, vilket enligt Malmberg (1995) tyder på att de inte ”vågar axla sitt ansvar” (s. 112). Tobias – ytterligare en av huvudkaraktärerna, en pojke i tonåren som försöker rädda sin syster Erika som tillsammans med sin missbrukande pojkvän är på väg att gå under – däremot, axlar sitt ansvar: han gör allt han kan för att rädda Erika in i det sista. När han förlorat den kampen bestämmer han sig för att rädda Assar. Med det försöket går Tobias under och förloras (Malmberg (1995) s. 112). Om Ove skriver hon: ”När han agerar som berättare i romanen har han insett sitt svek och försöker gottgöra det genom berättelsen om Tobias [...] Romanen slutar med att Berättaren, nu död och allt närmare skuggorna, uppmanar läsaren att ta det ansvar han själv en gång flydde från” (s. 111 f).

Malmberg (1995) menar att Rådström inte enbart använder myten om Orfeus som ett sätt att strukturera sin historia, utan även för att visa på ”Orfeusmytens allvarliga syn på sången. Sången – berättandet – konsten är enligt myten livsviktig. Det är människans möjlighet att skapa och skapa på nytt”. Hon påpekar att Rådström skriver ”utan en berättelse finns inget liv”, vilket även myten gör (s. 113).

3.7.3 Intertextualitet

Intertextualitet antyder en medvetet en koppling till andra verk, men kan också vara omedveten från författarens sida och tolkas in av läsaren via dess tidigare erfarenheter (Vulovic (2013), s. 118). Den medvetna intertextualiteten kan bland annat göras genom att författaren lånar från eller anspelar på andra verk. Palm (2002) skriver i sin artikel: ”Varje litterärt verk författas i ett rum av andra texter och får från första början sin betydelse i relation till andra litterära verk. Likaså bygger varje tolkning av ett litterärt verk på jämförelser med andra texter och annan litteratur” (s. 198). Intertextualiteten skapas inte bara i

författarens skrivna verk, utan även i läsarens tolkning av texten, menar Palm (2002). Olsson (2002) ger i sin artikel uttryck för samma åsikt: ”Det har hävdats att dikt blir till i mötet med annan dikt [...] (s. 51).

Intertextualitet existerar i texter på olika sätt. Ett sätt är genom allusion, då texten antyder en koppling till tidigare verk, textkaraktärer eller händelser. Det exempel som Vulovic (2013) tar upp är *Den gudomliga komedin* i vilken Dante Alighieri blir ledsagad av Vergilius. Travesti är en annan form av intertextualitet, då författaren låter berättelsen vara ”[s]narlik men ändå helt annorlunda” en annan berättelse. Parodin liknar travestin, med den skillnaden att parodin strävar efter att vara komisk (s. 118 f).

4 Empiri

I följande empiridel kommer de narratologiska aspekter som jag valt att använda i analysen tas upp under egna rubriker. Då olika narrativa aspekter ibland behöver förklaras tillsammans eftersom de kan vara beroende av varandra kommer aspekter förekomma under en annan rubrik än de egentligen tillhör. Rubriken ”Handling” syftar till att läsaren av uppsatsen ska ha en uppfattning om romanens handling innan karaktärer, miljö, berättarnivå, berättarröst, tid och intrig beskrivs. Intrigen kommer sist eftersom det kortar ner den något, då bland annat karaktärer inte behöver förklaras.

4.1 Handling

Ove är uppväxt på landet med en hård och känslökall far, Sigvard, och en mor, Brita, som var var varm men inte vågade säga emot sin man. Oves lillebror Erik föds döv; tillsammans utvecklar de ett eget teckenspråk. Ett språk som kan uttrycka mer än vad ord kan göra – de kan famna hela världen i ett enda tecken. I det språket får Erik existera på sina egna villkor (31). Oves och Eriks far föraktar Eriks dövhet och förbjuder dem att använda det teckenspråk de skapat tillsammans, varför de endast kan tala med varandra i smyg (47,66).

Vid 17 års ålder tvingas Ove flytta hemifrån då han i en konfrontation med sin far segrat över honom, vilket gör att hans far inte står ut med att se honom längre. Ove flyttar till sin moster Barbro i Stockholm där hon har ordnat en praktikplats som fotograf på en reklambyrå. Med det lämnas Erik ensam, det finns inte längre någon där som han kan kommunicera med. Cirka 4 månader senare besöker Ove gården igen, men när han ska ta tåget tillbaka till Stockholm cyklar Erik efter honom, han cyklar rakt ut i vägen framför en lastbil och omkommer. Ove kommer resten av sitt liv leva med skuld känslorna över sin brors död, och att han övergav honom.

Ove bygger upp ett eget liv i Stockholm; han blir en framgångsrik reklamman, gifter sig med sin kollegas syster Barbro och adopterar en son, Stefan. När Ove drabbas av cancer avslöjar han att han varit otrogen. Vid skilsmässan tvingas han att flytta till en lägenhet i en sliten förort, där han genom sitt fönster följer de människor som rör sig där utanför. Det är genom Ove, som är berättaren i *Ängel bland skuggor*, som läsaren får följa fyra ungdomar i deras liv och den kamp de bedriver för att rädda någon de älskar, även utanför de ramar som fönstret utgör.

Halvsyskonen Tobias och Erika är två av de ungdomar vars historia Ove berättar. De bor i lägenheten ovanför Oves; Tobias befinner sig i yngre tonåren, Erika är 16 år. Tobias är döv, men har till skillnad från Eik fått lära sig teckenspråk. Deras mamma Alicia lever i skvallerblaskornas och reklamens värld och

orkar inte engagera sig i sina barns liv och kamp. Som litet barn bodde Tobias med sin pappa Örjan och sin halvbror Linus på en äppelträdgård dit Alicia och Erika flyttade in. Tobias är några år gammal när Linus faller ner från ett av äppelträden och blir hjärnskadad. Örjans sorg driver honom till att kasta ut Tobias, Erika och Alicia från äppelträdgården, och de förpassas ut i förorten. Tobias har nu bara Erika som en stabil punkt i sitt liv.

När läsaren möter Erika i romanens nutid är hon tillsammans med Aris, en övergiven kille som missbrukar droger och försörjer sig genom att sälja droger och saker han stulit (53 f, 61, 64, sist 65). De möts när Aris räddar Erika från att bli våldtagen. Tobias ser hur Aris är på väg att dra ner Erika i underjorden, i början av romanen bildligt men i slutet av romanen även bokstavligt, och kämpar för att ta henne tillbaka till ljuset, samtidigt som Erika bedriver samma kamp för att rädda Aris.

En annan av ungdomarna vars liv läsaren får följa genom Ove är Jazz, som försöker rädda sin pappa, Assar (43, 50). Assar är gravt alkoholiserad och har nästan ingen kontakt med sin son, och Jazz mamma har övergivit honom. För att döva smärtan sniffar Jazz thinner (44). Han tror att det enda sättet att rädda sin far, och med det få tillbaka den far och kärlek han förlorat, är genom att ta tillbaka den motorcykel som förr var hans ljus och kärlek, och som Assars bror sedan många år gömt i sin bilverkstad. Men det betyder att han måste bryta sig in i verkstaden som vaktas av två hundar och osedd få motorcykeln därifrån för att föra den hem till sin pappa. Till sin hjälp har han Tobias, Annika, Mackan och Eddie (83).

Ove berättar i huvudsak historien om fyra övergivna ungdomar som lever i samhällets marginal, och om deras kamp för att rädda den de älskar, men genom hans berättelse får läsaren även följa Oves egen livshistoria och andra karaktärers livsöden.

4.2 Karaktärer

Huvudkaraktärerna i *Ängel bland skuggor* är runda och dynamiska. Läsaren får följa dem genom deras uppväxt och fram till tiden för romanens nutid. I romanens nutid får läsaren följa hur de kämpar för att rädda en annan människa. De flesta bikastraktärernas funktion är att antingen hjälpa eller försvåra för huvudkaraktärerna – de karaktärsdrag som Propp kallar för givare, hjälpare och skurk - i den kamp de för, eller att förstärka budskapet i romanen. Läsaren får liten eller ingen inblick i deras förflutna och saknar ofta tillräcklig progression för att kunna kallas runda, därmed inte sagt att de är onyanserade i sin uppbyggnad. De enda onyanserade karaktärerna i romanen är de elaka karaktärerna.

4.2.1 Huvudkaraktärer

Ove

Genom köksfönstret följer Ove personer han kan se röra sig därute även när de försvunnit utanför hans fysiska synfält. Han är näst intill allvetande; han berättar om personers liv, både dåtid och nutid, utan att fysiskt vara med. Men Ove berättar också sin historia, läsaren får följa honom genom hans barndom, ungdom och vuxenliv. Läsaren får en tydlig inblick i hur han har blivit den han är, varför han befinner sig i lägenheten ute i förorten och hur han lever under den tid romanen utspelar sig.

Ove växte upp ute på landsbygden med sin döva bror Erik och sina föräldrar Sigvard och Brita. Oves far var en kall, hård man som uppfostrade sina barn genom rädsla och förtryck, vilket gjorde uppväxten svår. Han lyckades trots det skapa en idé om vad han ville göra med sitt liv och följa den tills han lyckats. Förmodligen var det kärleken till Erik som räddade honom; med Erik och det teckenspråk de utvecklade tillsammans fann han en annan, vacker och kärleksfull, värld. Han upptäckte hur skuggorna speglade världen, men skuggornas existens är beroende av ljus. Denna upptäckt ledde till hans intresse för bilder som en avspiegling av världen, och senare till hans framgång inom reklambranschen. Erik avled 13 år gammal; Ove levde resten av livet med saknaden efter Erik, dåligt samvetet över att ha lämnat honom och känslan av skuld för sin brors död. Han är i romanens nutid döende i cancer. Ove är förpassad ut i förorten sedan han varit otrogen mot sin fru Barbro med sonen Stefans flickvän och sin bästa vän Torvalds dotter, Julia. Han är ensam och missbrukar smärtstillande mediciner. Från sitt fönster följer han några ungdomars liv, och gör det till sin sista uppgift att berätta deras historia för läsaren. Han berättar också om den syn på människan som hans liv som reklamman skapat.

VAD ÄR VÅRT samhälle egentligen? [...] Vi längtar efter att bli sedda i en gemenskap, vi längtar efter att få ett värde på en marknad. Men vårt samhälle är ingetdera. Vårt samhälle är en tjock bildtidning som ligger kastad i rännstenen. [...] Och mellan de i vinden blåddrade tidningssidorna rör sig människorna likt skuggor, sökande efter ett urrivet blad de kan ta för sin spegelbild [...] Först trodde jag att jag tillhörde [...] en gemenskap i rörelse. Sedan trodde jag att jag befann mig klättrande i någon sorts karriär-hierarki [...] Men nu kan jag se att jag bara varit en del i vinden [...] s. 11 f

Att han drabbats av cancer verkar han se som en naturlig följd av sitt beteende: han bryr sig genom romanen inte om sin oundvikliga död utan är mest rädd för att han inte ska hinna berätta färdigt de livsöden han följer. Först när Ove dör sörjer han förlusten av sitt liv.

Ove betyder *oro* eller *fruktan*.

Tobias

Tobias är runt 13 år, Ove beskriver honom som späd och oansenlig, med blek hy och mörk kalufs (s. 14, 21) Han är döv sedan födseln, som Oves bror. Han levde fram till runt 4 års ålder tillsammans med sin familj på den äppelgård som för honom representerar lycka och kärlek. Han hade starka band till sina syskon Erika och Linus och utvecklade med dem ett eget teckenspråk. Senare såg Tobias pappa Örjan till att hela familjen lärde sig teckenspråk så att alla kunde kommunicera med varandra. Örjan var ständigt närvarande och kärleksfull. När Linus faller från ett äppelträd och ådrar sig svåra hjärnskador som leder till att han förlorar förmågan att röra sig och tala rasar deras pappas värld ihop och han slänger ut Tobias, Erika och deras mor för att kunna ägna all sin tid åt Linus. De lever i romanens nutid i förorten, och de dras var för sig in i ensamheten. Erika är på väg ner i underjorden, och Tobias för en kamp för att rädda henne.

Tobias har en makt i sången han skapar med sina händers tecken som gör att han kan kontrollera allt otämjbart och få döda ting att lyssna. Han har i romanen rollen av den moderna Orfeus.

När Jazz, Tobias, Mackan och Eddie bryter sig in i verkstaden för att stjäla tillbaka motorecykeln är det Tobias som med hjälp av sången i sina händer kontrollerar vakthundarna. När han sent i romanen besöker äppelträdgården lyckas han med hjälp av sången i sina tecken få Linus att vakna ur sitt näst intill apatiska tillstånd och kan kommunicera med honom. Linus försöker till och med att ställa sig upp, och lyckas för några sekunder att stå. Aris granne är psykiskt sjuk och skriker hela tiden eftersom han tror att brinnande ringar snurrar runt honom; genom att sätta sig hos honom lyckas Tobias släcka den brand som länge plågat honom. Pekka är gravt alkoholiserad på grund av sin sorg över den familj han förlorat, men genom Tobias får han ro i själen. Tobias kan med andra ord föra människor från underjorden tillbaka upp till ljuset. Men han lyckas inte rädda Erika från underjorden; hennes kärlek till Aris gör att hon väljer att stanna kvar där nere, hon har lärt sig att älska mörkret.

Tobias betyder *Gud är god*.

Erika

Erika beskrivs som en flicka med långt ljust hår och solbränd, frisk hy (s. 21). Hon är knappt 16 år gammal och Tobias halvsysster. Under 1,5 år bodde hon på Örjans äppelträdgård, och omfamnades där av kärleken och tryggheten som Örjan byggde upp med sina föräldrar och barn. Hon älskar Tobias, och ute i förorten har de bara varandra eftersom deras mamma, Alicia, lever i reklamens vackra värld och blundar för verkligheten.

En kväll räddar Aris Erika från att bli våldtagen, och hon blir kär i honom (s. 133 f). I början räds hon den underjord som är Aris verklighet, och försöker att hjälpa honom upp. Hon ser honom komma upp till

Ljuset när han tar vissa droger, och ser honom dras ner i skuggan igen av andra droger (s. 68). Istället för att lyckas rädda Aris från mörkret dras hon själv ner i det, och lär sig att älska det (s. 67). Erika upptäcker att hon från mörkret kan se stjärnorna, hon tänker att hon vill lära känna varje stjärnbild.

Kärleken mellan Erika och Tobias har varit stark, och är det förmodligen fortfarande. Hennes kärlek till Tobias är tydlig (s. 21). Ändå väljer hon Aris och hans mörker framför Tobias och hans sång och ljus.

Erika betyder *ensam* och *härskare*.

Aris

Aris är övergiven av sin pappa och har ett problematiskt förhållande till sin mamma. Hon har aldrig velat ha honom i närheten, men samtidigt anklagat honom för att vara frånvarande. Hans karaktär är dynamisk trots att han när läsaren möter honom första gången är en övergiven, drogberoende småtjuv - och fortfarande är det i slutet av romanen - med skillnaden att han nu har Erika. Hans situation har dock inte förändrats; han lever i underjorden, och stannar kvar i underjorden. Aris har flera dimensioner till sin personlighet: trots att han går på droger och försörjer sig på att stjäla är han samtidigt omtänksam, charmig och tvekar inte på att rädda Erika från våldtäktsförsöket (s. 68). Enligt Erika får han såväl levande som döda ting att vibrera av liv. Läsaren får veta att han några år tidigare umgåtts med en äldre kvinna och hjälpt henne med hennes kolonilott. Av kvinnan fick han kärlek och hopp, när kvinnan dog förlorade han det och fördes ner mot mörkret (s. 54 f, 64).

Aris har fått sitt namn efter den grekiska mytens gud Aristaeus. På bröllopsdagen flyr Eurydike från Aristaeus när han försöker förföra henne och blir under flykten biten av en orm, vilket orsakar hennes död. Malmberg (2000) skriver: ”Aristaeus representerar i myten det hot utifrån, det icke kontrollerbara, som innebär ett brott mot harmonin” (s. 9 f).

Jazz

Jazz är övergiven av sin mamma och hans pappa Assar har svåra missbrukarproblem. Jazz dröm är att rädda Assar, som är på väg att förloras i underjorden. Jazz har en trasa som han sniffar thinner från, den fungerar som hans tröst och bedövning. Trots att han är övergiven av de vuxna är intrycket att Jazz är varm och omtänksam i sin personlighet. Hans vänner är trogna och hjälpsamma, de är hans väpnare.

Tidigt i romanen får läsaren veta att han ändå är trasig:

Ur jeansens ena bakficka hänger thinnertrasan som en smutsig flagga. Jazz är ständigt redo till kapitulation, ständigt redo att gå vidare, undan, bort, förbi [...] [s]tändigt redo att förneka nuet som något hållbart och ge upp, ge upp, ge upp... Han plockar bara den grå trasan ur fickan [...] Han jeans var spräckta vid ena knät och den rutiga skjortans ena

ärm sönderriven vid axeln. Den smutsiga undertröjan [...] var stor och fladdrande. [...] Hans blick var vild och sökande

[...] [k]anske som en hemvändande soldat, eller en förlorad son återkommen ur en lång landsflykt. s. 42 f

Läsaren får följa Jazz genom den kamp han bedriver för att stjäla motorcykeln som hans pappa älskade så mycket, och föra den hem till honom. I början verkar Jazz mest driva omkring, men när han tillsammans med Tobias, Mackan, Eddie och Annika börjar bygga upp planen för hur de ska få ut motorcykeln ur verkstaden får hans liv en ny mening: han kan börja tro på drömmen om att rädda sin pappa. Med hjälp av sina vänner lyckas han också stjäla motorcykeln ur verkstaden och en lång vandring mot hans pappas hem tar vid (s. 83 f, 211). Under flera nätter flyttar de motorcykeln bit för bit, närmare och närmare Assars räddning upp till ljuset. I slutet av romanen förlorar han dock sin dröm och ger upp, trots att Tobias varnar honom för att ingen dröm kommer finnas kvar om han ger upp den drömmen (s. 371, 405).

”Naturligtvis var Jazz egentligen döpt till något helt annat, men nu är det inte längre någon som minns till vad. Assar gav honom namnet Jazz redan under hans första levnadstimma” (s. 45). Anledningen till att Jazz fick namnet var att han svängde på armarna när Assar höll honom.

4.2.2. Bikaraktärer

Erik

Oves döva lillebror skapar tillsammans med Ove ett teckenspråk som är större än det talade språket, som kan omfamna hela världen, och som binder starka band mellan dem - deras kärlek är villkorlös. Teckenspråket, den samhörighet de skapat i teckenspråket, avlastar bördan de bär under faderns förtryck samtidigt som de straffas för att de tecknar till varandra. Det språk de byggt upp är det enda som räddar Erik från ett liv i ensamhet. Den enda han har riktigt nära, den enda som förstår honom och älskar honom precis för den han är, är Ove. Hans far föraktar hans dövhet, och straffar honom för den.

När Ove tvingas flytta från huset rasar Eriks liv samman – han har inte längre någon att prata med och dela sitt liv och sina tankar med.

Erik avlider i en olycka när han är runt 13 år. Han blir påkörd av en lastbil när han cyklar till tågstationen där Ove är för att ta tåget tillbaka till Stockholm.

Erik betyder *ensam* och *härskare*.

Linus

Linus är Tobias och Erikas halvbror, de tre syskonen hyser ett starkt band till varandra. När Linus till följd av en olycka blir förlamad sjunker han in i sin egen värld, in i skuggorna, där han försöker hitta fram

till sin förlorade mammas sång. I slutet av romanen lyckas Tobias genom sången i sina tecken hjälpa Linus att nå fram till sången, och han dras för ett ögonblick ut från skuggorna. Samtidigt hjälper Linus Tobias att förstå hur han ska rädda Erika: genom den klapplek de lekte när de bodde tillsammans (378 ff).

Oves föräldrar, Sigvard och Brita

Oves och Eriks föräldrar lyckas aldrig acceptera Eriks dövhet. Deras far föraktar den, och de förbjuds att använda det teckenspråk de tillsammans skapat. Han styr hemmet på ett tyranniskt vis, där straff och slag tillhör vardagen. Deras mamma är svag och viker sig under sin man, förmodligen av rädsla. Men hon hyser en ömhet för barnen och ger dem den kärlek hon kan ge dem under de förutsättningar som finns (s. 79 f).

Tobias och Erikas mamma, Alicia

Alicia och Örjan var tillsammans i tre veckor, nio månader senare lämnar hon ett nyfött barn hos honom, det är Tobias (s. 87). Några år senare åker hon tillbaka till Örjans äppelträdgård, inte för att träffa Tobias utan för att se om Örjan fortfarande är kär i henne, men blir själv kär i Örjan och flyttar in i Örjans gård med Erika (s. 114 f).

Alicia är självupptagen och lever i reklamens vackra, perfekta värld. Hon kan inte se det som är obehagligt och fel; hon vägrar inse att Erika börjar hamna snett trots Tobias envisa varningar, och bryr sig inte om att tala teckenspråk med Tobias. Om hur hon behandlar Tobias beskriver Ove: ”Hon rörde vid honom som man rör vid någon som hamnat fel, som inte hör hit” (s. 10). Han fortsätter senare i sin beskrivning av henne: ”Någon gång har jag sett henne på pendeltåget sitta tyst och lycklig med plastkassar kring sig på väg hem från city. Då verkar hon vila, som hade hon för ett ögonblick uppfyllt de hjältedrömmar hon hämtat ur veckotidningarna och TV:s kaféprogram om vilka hon hela tiden talar” (s. 14). När familjen bodde på äppelträdgården lärde sig alla i familjen teckenspråk, men Alicia vägrade. Och när de talade i tecken blev hon rasande för att de stängde henne ute (s. 126).

Tobias pappa, Örjan

Örjan bor på en äppelgård utanför Stockholm, där han förutom äppel- och päronträd även odlar upp blommor. Han var en kärleksfull och ständigt närvarande far som behandlade även Erika - som inte är hans biologiska barn - som sitt eget. När Linus faller från äppelträdet och ådrar sig en svår skallskada faller hans liv i spillror, och han bestämmer sig för att ensam ta hand om Linus. Örjan kastar ut Tobias, Erika och Alicia. Med det splittras inte bara familjen, utan samtliga inblandades liv (s. 167 f).

Örjan betyder *jordbrukare*.

Jazz närmsta vänner: Mackan, Eddie och Annika

Mackan, Eddie och Annika finns med Jazz hela tiden i hans kamp för att rädda sin pappa från underjorden. Mackans relation till Jazz beskriver Rådström så här: ”Jazz. Alltid har han Mackan med sig, som en skugga, som en väpnare, eller som en kamrat helt enkelt” (s. 42).

Eddie har en schäfer, Hylas, som är hans stora kärlek och alltid är med honom. Läsaren får inte veta så mycket om dessa tre karaktärers bakgrund, men det ligger underförstått att inte heller de här ungdomarna har någon närvarande vuxen i sina liv, annat i slutet av romanen där det explicit uttrycks att Mackans pappa inte varit där för henne.

Eddie betyder *rik väktare*, och Annika *den nåderika*.

Sölve

Sölve är fastighetsskötare i Oves hus. Det visar sig senare i romanen att han har en annan roll i livet: hans främsta uppgift är att ro döda själar ut på vattnet i viken som ligger intill förorten som Ove lever i, för att föra dem vidare till friden.

Solve är namnet på sjökonungen i den isländska sagan Ynglingasagan.

De elaka: Bertilsson, Perne, Tony och Vlado

Det finns fyra karaktärer i romanen som är elaka och står framför allt för Erikas, Aris och Eddies undergång. Ingen av dem utvecklas under romanens gång och samtliga handlingar de utför i romanens skildring av dem är illasinnade. De är med andra ord platta och statiska karaktärer.

Bertilsson är nattvakt i bostadsområdet och föraktar ungdomarna. Han gör vad han kan för att göra deras liv svårt. Bland annat är det förmodligen Bertilsson som dödar Hylas, Eddies hund och största kärlek. Han förnedrar medvetet Pekka, den alkoholiserade man som Tobias sent i romanen verkar befria från sin sorg. Ungdomarna, å andra sidan, tar de chanser de får för att hämnas på honom.

Perne är Assars bror och den person som har tagit Assars motorcykel ifrån honom. Han driver en verkstad, Skuggan, men livnär sig också på att sälja droger. Det är från honom Aris köper sina droger i utbyte mot stöldgoods, och det är Perne som jagar Aris när motorcykeln stulits.

Tony Hadenflod verkar stå högst upp i hierarkin när det gäller drogförsäljningen; när motorcykeln blir stulen, och därmed heroinet i sadelväskorna, misshandlar Tony och Vlado Perne eftersom de tror att det är Perne som stulit knarket (s. 336 f). Han är även den mest drivande när Aris misshandlas och tvingar Erika att prostituera sig för att rädda Aris (s. 375). Tonys efternamn, Hadenflod, är en nyckel till

förståelsen av vem och hur Tony är; floden som flyter genom dödsriket Hades, och som de döda enligt grekisk mytologi måste ta sig över, heter även den Hades.

Vlado figurerar mest som Tonys lakej, det är han som på Tonys begäran genomför mycket av misshandeln.

Bertilsson, Tony och Vlado befinner sig nere i bergrummet och är delaktiga i misshandeln av Aris då Tobias tar sig dit för att rädda Erika. Bertilsson, som leder Tobias dit, säger under promenaden ner i kulvertarna: ”- Du hör ju inte, säger nattvakten. Men här intill rinner en flod. En flod av skit” (s. 386).

Ove beskriver under romanens gång enbart deras handlingar, men i slutet av berättelsen drar hans ande igenom deras kroppar och han beskriver då mörkret i deras själar: ”Jag blåser genom Tonys stålgrå kropp och Vlados leder av tjära och ebenholts, genom Aris kokande blod och Bertilssons kropp av kyla och svärta” (s. 387).

4.3 Miljö

Ove och Erik växer upp på en gård på landet, oklart exakt var. Skog omger gården, och en liten bit från huset porlar en bäck. Men den psykiska miljön i huset uppfattas som kall och hård, Erik och Ove får inte använda teckenspråk, de blir slagna av sin far och deras mor är för rädd för att säga emot Sigvard. Faderns förakt och ilska sätter förutsättningarna för Oves och Eriks lycka och kärlek – de förvägras den i hemmet men finner den i varandra.

Som vuxen bor Ove i en stor våning mitt inne i Stockholm. Han är framgångsrik och har stor umgängeskrets. När Ove blir sjuk och skiljer sig från Barbro tvingas han flytta ut till en sliten förort, där han isolerar sig.

Tobias bor i början av sin barndom hos sin pappa på en äppelträdgård på Ekerö utanför Stockholm, där kärleken är påtaglig och lika vacker som äppelträden. Efter Linus olycka blir Tobias, Erika och Alicia förvisade till utanförskapet i förorten.

Det är ute i den förorten som romanens nutid utspelar sig.

4.4 Tid

Två tidslinjer löper parallellt med varandra genom romanen: den ena är Oves liv från det att Erik föddes - uppskattningsvis någon gång under 40-talet - och fram till romanens nutid, och den andra är romanens

nutid i vilken ungdomarna han följer lever. *Ängel bland skuggors* nutid, tidigt 90-tal, då han berättar de andra karaktärernas historia utspelar sig förmodligen under några veckor, den exakta tiden är oklar.

Berättelsen om Oves liv sträcker sig från hans barndom, när Erik föddes, till några dagar efter Oves död. Ove är förmodligen då drygt 50 år gammal. Större delen av hans skildring av sitt liv berättas i form av analepser. I första meningen har Rådström lagt in en proleps i form av meningen: ”INNAN JAG BERÄTTAT den här historien till slut kommer jag att vara död” (s. 8), den här typen av prolepser fortsätter uttryckas genom romanens gång.

Tobias bakgrund får läsaren följa i analepser från det han var bebis fram till romanens nutid, och sedan under romanens nutid. Det finns dock en ellips på några år från det att Tobias, Alicia och Erika flyttar från gården till romanens nutid, ett hopp som sträcker sig över flera år. Han befinner sig i romanens nutid i tidig tonår.

Erika är runt 16 år. Läsaren får veta väldigt lite om hennes liv före det att hon flyttade till äppelgården, hon är då 6 år. Från Erikas flytt till äppelgården sträcker sig hennes och Tobias historia parallellt.

Jazz barndom och uppväxt får läsaren veta väldigt lite om, men de analepser som skildras sträcker sig från det att han föds till nutid. Det som skildras av hans barndom är mest en beskrivning av tryggheten som hans mamma gav honom och Assars alkoholmissbruk och frånvaro. I romanens nutid har mamman övergivit honom, medan Assar är den som visar kärlek. Det är få tillbakablickar och få konkreta skildringar av hans relation till föräldrarna, men tillräckligt för att förstå varför det har gått som det har gått för Jazz, och varför han försöker rädda pappan.

Läsaren får en inblick i Aris bakgrund från barndomen fram till romanens nutid, även dessa analepser är få men tillräckliga.

Även inom *Ängel bland skuggors* huvudberättelse, den som skildrar Oves liv i förorten och de ungdomar vars kamp han berättar om, sker inte alla händelser i kronologisk ordning. Till exempel skildras hur Aris räddar Erika från att bli våldtagen, vilket var första gången de träffades, först senare i romanen.

Berättelsen i sin helhet sträcker sig från 1940-talet till romanens nutid, 1990-talet.

4.5 Berättelse och berättarnivå

Det är genom Oves röst läsaren får följa allt som skildras i *Ängel bland skuggor*. Den tid och plats han befinner sig på i romanens nutid är ramberättelsen, utifrån vilken han skildrar sin egen och de andra

karaktärernas nutid och historia. Han befinner sig i skildringen av de andra karaktärerna utanför diegesen, vilket gestaltas i form av det fönster han sitter och tittar ut genom, och in i den berättelse han ber läsaren att lyssna på. Ove är i egenskap av extern berättare obegränsad i tid och rum eftersom han fritt kan röra sig mellan olika platser utan begränsning av sin fysiska kropp, och även gestalta skeenden som utspelar sig mer eller mindre samtidigt.

Ove är allvetande och extrediegetisk då han kan följa ungdomarna även utanför fönstrets ramar, men befinner sig på karaktärernas nivå efter det att han avlidit, och är då intern berättare. Inte bara diegesen han befinner sig i förändras när han dött: som levande och allvetande ser han händelserna från ett ovanperspektiv; i form av en ande kan han däremot bara befinna sig på en plats vid samma tillfälle och måste därför hela tiden förflytta sig för att kunna följa det som sker, och därmed välja vilken karaktär han ska följa vid en given tidpunkt. Hans död gör att han kan blåsa genom karaktärerna och på så sätt få veta vad de tänker och känner på ett sätt som han inte kunnat innan, men han är samtidigt begränsad av tid och rum.

I gestaltningen av sitt eget liv befinner sig Ove i den interna diegesen, berättarrösten är därmed intern, och även fokalisationen.

4.6 Intrig

Ängel bland skuggor är uppdelade i 8 delar. Varje del har fått sitt namn efter Publis Ovidius Nasos böcker, vilken var en romersk skald ([Wikipedia](#)). Namnen är på latin, efter romandelarnas namn följer översättning till svenska.

Amores: kärlek

Heroines: hjältinna

Tristia: sorg

Fasti: Romerska rikets kalender

Ars amatoria: kärlekens konst

Remedia amores: botemedel mot kärlek

Metamorphoses: Att med, framför allt, övernaturliga medel förändras till en annan fysisk form

Epistulae ex ponto: Skrivelse från havet

Amores

I den första delen av romanen får läsaren en diffus, svävande bild av Ove, hans bakgrund och situationen han lever i i romanens nutid. Det första läsaren får veta om Ove är att han kommer vara död innan han hunnit berätta färdigt historien. Han berättar också direkt om hur han missbrukar smärtstillande

mediciner, om sin syn på människorna han ser nedanför sitt fönster, om hur alla lever i skuggor och om ytligheten i samhället. Enligt Ove är människor egentligen bara reklamblad i rännstenen. En ytlighet som han själv, i sin kraft av reklamman, varit med och skapat (s. 8-14).

Tre av de fyra kärleksrelationer som kommer att spela störst roll i *Ängel bland skuggor* introduceras också här: Oves kärlek till sin bror Erik, Tobias kärlek till sin syster Erika, och Erikas kärlek till Aris.

Dagen då Erik kom hem från BB var Ove 4 år, ”Han var liten som ingenting, som ett bortglömt minne, som en onödig gest, och ändå minns jag än idag hur jag visste att det var hit han hörde, här bland allt levande” (s. 10). Oves kärlek till Erik växer sig stark med en gång:

Det borde inte ha varit möjligt att jag kände kärlek för min lille, drygt halvårsgamla bror, men det gjorde jag. Jag kan inte ge den värme jag kände för honom ett annat namn än kärlek. När jag såg hur ensamheten växte i hans ögon ville jag fånga honom och lyfta honom. När jag såg hur hans frågande ögon sökte efter en lekande solkatt i rummet ville jag förvandla mig själv till ljus. Jag kan inte kalla det annat än kärlek och jag vet inte hur den uppstår. sid. 23

Ove och Erik börjar utveckla sitt eget språk, de första tecknen är deras namn.

Plötsligt en eftermiddag, [...] visste jag vad jag skulle göra. [...] Han hette Erik, men för honom var hans namn bara en tom utandning och en rörelse med läpparna. Så lyfte jag min ena hand, knöt den lätt och strök den i några cirkelrörelser mot min kind och sedan pekade jag på min lille bror. Gång på gång upprepade jag rörelsen. [...] Så pekade jag på mig själv och förde handen lite ryckigt svängande genom luften. [...] Det fick vara mitt namn, en ryckig hand i en skadad fågels flykt. sid. 28

Under utspridda sidor i den här delen av romanen beskrivs hur Ove och Erik fortsätter att utveckla sitt teckenspråk (bland annat sid. 29 ff).

I delen *Amores* får läsaren den första bilden av Tobias kärlek till Erika – men också Erikas kärlek till Tobias - och en föraning om den kamp han genom romanen kommer bedriva för att rädda sin syster. Det sker i den scen som sträcker sig genom hela första romandelen: Erika väntar på att Aris ska komma och hämta henne, och Tobias står med Erika med ett hopp om att hon inte ska åka. Till slut ger Erika upp och börjar gå mot porten med en arm runt Tobias axlar: ”Tobias såg upp i hennes ansikte och log, lätt svävande och lycklig. Flickan verkade besviken, men log ett tomt leende mot sin bror. [...] Hon älskade sin bror ” (s. 34). Innan de hunnit fram till porten kommer Aris i sin bil, Erika springer dit och hoppar in i bilen. Tobias försöker hindra henne, men hon knuffar omkull honom. ”Jag kunde inte se det, men jag visste att han grät. Jag visste inte om han var ledsen över att han inte fick följa med, eller om han var ledsen över att hans syster inte stannade kvar. Nu vet jag. Nu vet jag vilken som är Tobias sorg, men då

visste jag inte” (s. 35). Det är här vi första gången möter Tobias försök att rädda Erika från ett liv i underjorden.

Heroides

Ängel bland skuggor är en roman som bygger på historierna om några människors kamp att försöka rädda en människa de älskar, framför allt Tobias, Jazz, Erika och Ove. Men i den här delen får vi möta flera kvinnor som i romanen spelar biroller, men som haft en stark inverkan på de manliga karaktärerna i romanen.

Barbro, som Ove förr var gift med, ringer till Ove och ber honom att komma hem så att hon kan ta hand om honom. Han avvisar henne bryskt, men gråter samtidigt utan att låta henne höra det. Han avvisar henne eftersom han inte tycker om att det är skuld känslor och medömkan som får Barbro att be honom att komma hem (sid. 38, 75 ff): ”Att jag blev sjuk förändrar ingenting. När hon stötte bort mig gjorde hon det av skäl som hon då såg som riktiga och giltiga, inget av det har förändrats bara för att jag blivit sjuk” (s. 38).

Moster Maj är den enda i Eriks familj - förutom Ove - som inte blir rädd för hans dövhet, utan menar att han är ett barn som vilket som helst även om han inte kan höra (s. 41).

Läsaren möter Jazz och hans drömmar om att rädda sin far för första gången i *Heroides*. Samtidigt introduceras Mackan, Eddie och Annika (s. 41 ff). ”En dag skulle Jazz återställa allt som gått förlorat, så som han redan gjort det gång efter annan i sina drömmar” (s. 44).

Läsaren får i den här delen av romanen en klar bild över var i Assars, Jazz fars, sorg och förfall består (s. 43, 50). Man får också veta att Jazz en gång varit trygg i sin mors famn: ”[o]ch Jazz kunde somna till där på sadeln medan hans mor tryggt vaggade honom med sin varma hand över hans rygg” (s. 49). Eddie, Mackan, Annika och Tobias lovar att hjälpa Jazz att ta tillbaka motorcykeln (s. 52)

Erika försöker rädda Aris från ett liv i underjorden. Hon ger honom den kärlek han saknar, och följer honom var han än går: ”Hans starka händer som kunde göra allt vibrerande och flämtande av liv”, det är så hon beskriver honom (s.68). Aris nuvarande liv består av droger och kriminalitet, men läsaren får också lära en sida av honom som består av värme; allt han rör vid blir till liv vare sig det gäller döda ting eller levande (s. 68). Denna komplexa bild av Aris har sin förklaring i hans barndom och tonår. Hans far är frånvarande och hans mor kan han inte annat än att både älska och hata:

Han älskade styrkan i hennes ständiga beredskap till krig. [...] Han hatade att hon aldrig ett ögonblick kunde förmå sig till att lyssna till en annan människa [...] eller uppleva en stund av stillhet och vanlighet. Han hatade tanken på att

det var hennes vrede som drivit hans far in bland skuggorna. Han hatade att hon föraktade hans blotta anblick när hon såg honom hemma och han hatade att hon föraktade honom för att han aldrig kom hem. s. 54

Aris träffar en gammal kvinna, en kvinna han skapar en kärlek till. Han hjälper att ta hand om blommor och bin på hennes kolonilott. Han hade redan vid 12 års ålder påbörjat sin kriminella bana, men hon förebrådde honom inte, hon pratade med honom: ”Allt hon sa var att det alltid fanns andra sätt, att det alltid var möjligt att gå andra vägar, att han inte skulle stanna vid det som tycktes lätt och säkert [...] Han nickade bara för att han ville att hon skulle ha rätt” (s. 61). När kvinnan dör förlorar Aris den kärlek som fanns i honom, och det ljusa i hans liv: ”Det livet upphörde när den gamla kvinnan försvann. Då fanns bara drogernas och jiddrets mörker kvar för Aris att bygga” (s. 64).

Brita försöker att ge sina barn kärlek och trygghet, men försöker samtidigt att balansera för att inte väcka sin mans, Sigvards, vrede. När deras far i raseri trycker Erik mot stängslet till hundgården, vetande att han är rädd för hundarna, lyfter hon upp honom i sin trygga famn trots att deras far ger henne en örfil för det (s. 63). När hon förstår att Ove är intresserad av bilder övertalar hon sin man att ge honom en kamera (s. 80 ff). Ofta sviker hon barnen för att hålla deras far lugn, men hon gör vad hon vågar och kan för att ge barnen kärlek och trygghet.

Tristia

Ove minns hur Sigvard gång på gång påminner honom om att han inte får tala med Erik med teckenspråk: ”- [...] Inte kan man tänka med en handrörelse. En handrörelse, en gest, en min, det är sånt som hör till djuren. [...] Människans tankar kräver ord, Ove. [...]” (s. 82).

Tobias har berättat för Jazz att han har sett Assars motorcykel i Skuggan, verkstaden som Assars bror Perne äger och som Assar en gång var delägare i. Jazz bestämmer sig för att stjäla motorcykeln, han tror att den kan rädda Assar från sitt alkoholmissbruk. Eddie frågar honom ”[...] Har han varit nykter en dag så länge du kan minnas? - Det ska du ge fan i, sade Jazz. Man kan inte köra motorcykel packad ” (s. 84).

Alicia lämnar ett 1 vecka gammalt barn hos Örjan: ”- Det är ditt barn, hade hon sagt. Ta det” (s. 87). Barnet är Tobias. Dagen efter ringer Alicia och förklarar att hon har ett förhållande med en musiker, och att ett barn hade förstört deras kärlek.

Från fönstret i sin lägenhet följer Ove en pojke som heter Sigvard men kallas Sisy, han är runt 10 år gammal. Sisy går alltid och letar efter pantburkar i papperskorgarna som han sedan pantar för att kunna köpa mat till sin familj. Hans mamma sitter i lägenheten hela dagarna, hon vet aldrig var Sisy är men antar att han är i skolan. Att det är Sisy som kommer hem med maten verkar hon inte förstå – eller inte

vilja förstå: ”- Javisst, mor lilla, sade hon. Vad vi ska äta? Det vet jag inte. Vi har säkert nåt i kylskåpet. [...] Och Sisy är i skolan. Tror jag... Jo, det måste han väl vara... ” (s. 89). Sisy verkar även sköta sysslorna i hemmet: ”- Nu ska vi se vad vi har hemma till mat, sade hon. Men titta Sisy liten, vi har köttbullar! Det är väl gott? Kan inte du steka dem åt oss, är du gullig?” (s. 92). Sisys pappa, Teo, är alkoholist och spenderar sina dagar i en kulvert (s. 90).

I romanens nutid blandar Ove alkohol och en rad olika smärtstillande preparat. Eftersom han tar långt mycket mer morfin än vad han får göra, har han kommit på sätt att lura flera läkare att skriva ut medicin till honom: ”- Jag har skaffat mig en viss vana i att uppfinna nya sätt att fylla på mitt morfinförråd. [...] Men min sjukdom och en dödens ofrånkomlighet som häftar vid den gör att man alltid vill tillmötesgå mina önskemål” (s. 91). Det är så Ove lever sitt liv i sin lägenhet ute i förorten: ensam och döende betraktar han ungdomarna, människorna, utanför sitt fönster för att berätta deras historia, samtidigt som han missbrukar morfin och alkohol.

Örjan upptäckte att Tobias var döv innan Tobias fyllde ett. En månad senare började de alla, Örjan, hans mor och far och Linus, på teckenspråkskurs. Till skillnad från Sigvard är det en självklarhet för Örjan att innesluta Tobias i gemenskapen: ”Han var en av trädgårdens frukter, hans plats var här lika självklar som de andras, hans appelliv lika uppfyllt av nuet som hans brors” (s. 94). Dagen efter att de fått bekräftat av läkare att Tobias är döv ringer han upp Alicia och berättar det, men Alicia svarar bara med ett ”Jaså”. ”Örjan var rasande över hennes likgiltighet. Alicia var rädd för sin oförmåga. [...] Hon försökte väja med blicken från sin egen likgiltighets ansikte” (s. 95). Även Tobias storebror Linus blev övergiven av sin mamma, på precis samma sätt som Alicia övergav Tobias. Linus saknar henne, och försöker hela tiden få fatt i den sång han vet att hon sjöng för honom innan hon lämnade bort honom (s. 102).

Kärleken mellan Tobias och Linus är stark. När Örjan berättar för Linus att Tobias är döv svarar han:

- Han hör visst.
 - Nej, Linus, svarade hans pappa. Tyvärr. Han hör ingenting.
 - Men det hör han, sade Linus. Ingenting.
- Hans pappa hade skrattat och lyft upp honom i knät.
- Ja, ingenting hör han, sade Örjan och kysste sin son.
 - Och så hör han en sak till, hade Linus sagt.
 - Vadå? undrade Örjan.
 - Han hör hit, sade Linus. Han hör till oss.
 - Ja, hit till oss hör han, skrattande Örjan. 102 f

Ove beskriver Bertilsson, nattvakten, som en best. Ove möter honom nere i källaren, där ungdomarna samtidigt befinner sig i torkrummet.

- Var är de? upprepar han.

- Jag vet inte, säger jag.

Han kommer så nära mig att jag kan känna hans andedräkt. Han luktar som en hund ur munnen. Saliven leker över hans tänder.

- Ingen kommer förbi mig, säger han.

- Det är möjligt, svarar jag.

Så hör han Jazz hesa skratt bakom torkrumsdörren. Han lystrar som ett djur, ögonen rullar, och så skjuter han mig åt sidan och sliter upp dörren. s. 105

Bertilsson frågar var motorcykeln är, ungdomarna låtsas att de inte förstår vad han pratar om.

Han är rasande. Jazz säger till slut ”- Motorcykeln är min pappas [...]” (s. 106). Bertilsson säger till ungdomarna att de är döda. Eddie kastar ett överkast över honom och lyckas sedan vira ett av Bertilssons hundars koppel runt hans hals och binder fast det i en torklina, innan han går kissar Eddie på honom. Det behöver nämnas att detta är en händelse som får sin förklaring senare i romanen. Ove säger efter denna skildring: ”Du frågar varför jag berättar det här för dig? Du undrar varför jag berättar om en pojke som fångar och fjättrar en vuxen, förnedrar honom och sedan vänder honom ryggen? Lugna dig. Finns det tid kommer jag att berätta allt för dig innan jag dras ner i mörkret. Lugna dig. Jag ska berätta allt. Lyssna” (s. 107).

Ove och Erik är ute och går i naturen. Här, utanför huset, kan de ostört tala sitt eget språk. De tittar på landskapen som går in i varandra, och Erik blir allvarlig: ”- Det är som du och jag, Ove [...]. Vi ser oss själva i varandra. [...] Hade vi inte varandra skulle vi inte ha någonting, sade han. Vi skulle inte ha oss själva om vi inte hade varandra”. Den sorg och det dåliga samvete Ove kommer att leva med resten av sitt liv uttrycks i den här konversationen: ”Vi har varandra, tecknade jag. Vi har oss själva. [...] Och kanske lovade jag honom då att jag skulle stanna. Kanske gav jag honom då ett löfte jag aldrig skulle kunna hålla” (s. 110).

Alicia åker till Örjans äppelgård, hon låtsas att hon ska köpa blommor: ”Deras gemensamme son ägnade hon inte ens en tanke. Hon ville kanske se om Örjan ännu var förälskad i henne och sedan skulle hon gå när hon förvissat sig om att varje cell i hans kropp längtade efter henne” (s. 115). Istället förälskar sig Alicia i Örjan på nytt, och två veckor senare flyttar hon och Erika in till Örjan. Tobias och Linus tog genast till sig Erika som en syster, och när Örjan förklarade för Linus att Erika, liksom Tobias, var hans halvsysster men ändå syster tänkte Linus: ”[a]tt det där med halvsysstrar och halvbröder bara var ett sätt att säga att syskon blev hela syskon när de hade varandra [...]” (s. 120).

Ove är tillbaka i berättelsen om sin barndom och det svek som präglade hela Eriks barndom:

Så far blev väl egentligen varken galen eller senil eller elak eller ond. Han blev rädd bara. Men jag kan inte förlåta honom hans fruktan, och jag kan inte förlåta mor att hon inte förmådde häva fars skräck för Eriks tystnad. [...] Det

fanns dagar då far gav honom ett slag över ansiktet så fort han tolkade en gest eller ett tecken i en enda av Eriks rörelser. [...] Någon gång förebrådde mor honom för att han gav sig på Erik. Men mors försvar var alltid att just den handrörelsen inte var något tecken eller att just den gesten inte innehöll någon mening. Hon vågade aldrig säga far att Erik faktiskt fick ha sina gester och tecken. Hon sa aldrig att Erik fick finnas till precis som han var – döv och rädd, svag och liten. s. 121

Alicia lär sig inte teckenspråk, men skriker att familjen stänger henne ute när de tecknar till varandra. Örjans och Alicias förhållande är stormigt och fyllt av bråk (s. 126 f).

Ove kommer tillbaka i beskrivningen av sitt liv som det ser ut i berättande stund. Under romanens gång får man följa hur han blir sämre och sämre, utan att för den sakens skull sörja över att livet snart kommer ta slut: ”Idag går jag ingenstans. Idag finns jag knappt. Kunde jag skulle jag önska mig bort från mitt liv, in i tomheten. Men jag ska vänta ut min kropp” (s. 128).

Fasti

Denna del av romanen börjar med att Ove berättar om en reklamkampanj som Oves förre detta kollega i romanens nutid gjort åt en stor konfektionskedja: ”Frågan som ställdes var: *Och framtiden..?* Detta var dess enda svar: *...lovar Ingenting*” (s. 132). Redan de första raderna inleds med perspektiv på framtiden, och framtidens osäkerhet. Precis det som romanens huvudkaraktärer kämpar emot i jakt på en lycklig framtid, en framtid bättre än nutiden.

Läsaren får nu veta hur Erika och Aris möts. De träffas första gången en sommarkväll, då Aris räddar Erika från att bli våldtagen (s. 133 ff). Tobias möter Aris för första gången en vecka senare när han hämtar upp Erika med bilen och Tobias får följa med: ”Aris vände sig om och gav Tobias något som liknade en honnör. Han tyckte genast om honom. Aris ögon var som ett lekandes barns, pigga och ivriga, ständigt på jakt efter nya intryck och händelser” (s. 136). Resan går till Pernes verkstad som vaktas av två aggressiva hundar, dit Aris har ett ärende. Tobias möter här för första gången Tony, som Aris köper sitt knark från: ”Jag tror att Tobias redan då förstod vem mannen var som vände sig från honom [...] Jag tror att Tobias redan då förstod hur farlig Tony Hadenflod var” (s. 137). Här får läsaren för första gången möta den makt Tobias besitter; med sången i sina händers tecken kan han kontrollera allt, tämja allt vilt och släcka bränder. Han får de vilda vakthundarna att tysta lägga sig ner med vädjande blick. ”Aris såg förbluffat på honom och skrattade. I dörren till husvagnen stod de bägge andra männen och tittade på dem. Aris sade skrattande något till dem och räckte dem ett uppsträckt långfinger. [...] - Vilken brorsa du har, sade Aris till Erika [...] - Ja, han är en ängel, sade Erika [...] Han (Tobias, min anm.) såg bara sin systems älskande ögon när hon lät blicken glida från hans ansikte till Aris. [...] Livet görs hela tiden på nytt [...] – Han är en ängel, sade Aris som ett eko. En ängel” (s. 138).

Bertilsson säljer sprit till den alkoholiserade Pekka, som plågas av sorgen över den familj han förlorat. När han kommer med en flaska sprit till Pekka säger han: ”- Säg först att du är ett äckel, Pekka [...] - Jag är ett äckel, Kjelle”. Upprepade gånger under samtalet tvingar Bertilsson Pekka att kalla sig själv för äckel för att få köpa spritflaskan. Det sista han säger innan han lämnar Pekkars lägenhet är ”- Glöm inte det, va?” (s. 138 ff).

Läsaren möter fastighetsskötaren Sölve för första gången, och det verkar som att det är första gången Ove möter honom personligen också (s. 141). Fram till slutet av romanen benämns han som fastighetsskötare, men man får redan här en förnimmelse om att Sölve är mer än bara fastighetsskötare:

[s]å fort nåt ska bort ringer de mig. Jag för allt kasserat in bland skuggorna.

Jag skrattade till.

– Då får du snart ta hand om mig.

– Jag vet, sade han s.142

Konversationen utspelar sig när Sölve lagar en rinnande kran och en surrande lampa åt Ove. När han ska gå säger han: ”– Det är inget problem, sade han innan han gick. Lugn bara. Jag tar hand om allt det här. Jag klarar allt och alla till den andra sidan” (s. 146)

Tobias upptäcker motorcykeln inne i Skuggan, Pernes verkstad (s. 147). Han förstår att det är motorcykeln som Jazz pratat om, Triumphen som Jazz menar kommer rädda hans far. Med det föds Jazzs dröm och möjlighet att på allvar rädda sin far (s. 164).

Ove är sjutton år när han till slut vinner kampen över sin pappa, och med det tvingas lämna sina föräldrars gård och Erik (s. 149-153). Oves mamma ordnar så att han får flytta till sin moster Maj i Stockholm och får en praktikplats på en reklambyrå: ”– Jag tycker att du ska resa redan i morgon, sade mor. Far tål inte att se dig längre” (s. 152). Där kommer han sedan jobba kvar resten av sitt yrkesverksamma liv. Han tvingas bryta sitt löfte till Erik, löftet om att aldrig lämna honom:

– Du kommer att resa nu, tecknade han.

– Nej aldrig, svarade jag.

– Jag vet det, tecknade han. Jag vet att du kommer att resa nu. Det finns inget du längre har att stanna här för.

– Jo Erik, du, tecknade jag. Du.

– Nej, svarade han. Du reser.

– Jag reser inte, tecknade jag. Jag lovar. s. 151

Det innebär slutet på Oves första liv, och början på ett nytt: ”Hela min barndom spändes i mig och så brast den, likt en aldrig spelad sträng på ett på ett bortglömt instrument. Den brast i ett litet knäppande läte bara, torrt och utan klang” (s. 153). ”En enda gång vände jag mig om i bilen när den körde bort från

huset genom allén. [...] Tårarna? Jag vet inte varifrån de kom. Jag minns inte längre vad han hette, han som grät dem” (s. 163).

Jazz, Mackan, Eddie och Annika bryter sig in i en verkstad för att stjäla en pump för att kunna pumpa Triumphens däck. När de ska lämna verkstaden upptäcker Eddie att Hylas är försvunnen:

”- Han har aldrig stuckit tidigare, sade Eddie. Rösten var sprucken och han hade tårar i ögonen. [...] Eddie försökte vissla på hunden, men hans rädsla förvred hans mun så att bara ett väsande kom över läpparna” (s. 155 f). De möter Bertilsson i skogen bredvid verkstaden och berättar att de letar efter hunden: ”Bertilsson skrattade dovt. - Den hittar ni inte, sade han” Han fortsätter: ”- Jag vet att ni planerar nåt, morrade han. Jag vet inte vad det är, men jag vet att det är nåt ni planerar. [...] Rör ni nåt jag ansvarar för är ni döda” (s. 157). Detta utspelar sig innan de lyckas stjäla motorcykeln och incidenten där Eddie surrar fast och förnedrar Bertilsson.

En dag när Linus och Tobias leker i äppelträdgården faller Linus från ett träd. När han kommer hem från sjukhuset, förmodligen drygt två månader senare, är han förlamad, döv och stum. Linus hade kanske kunnat prata, men han hörde en sång, sin mors sång som han försökt nå fram till hela sitt liv, och ville inte störa den (s. 159 f, 163 f, 166 f). Örjan blir knäckt av sorgen och förmår inte ta hand om sin familj längre, istället tar Alicia på sig det ansvar hon förut inte tagit: ”På något sätt hade Alicia förmått växa under sorgen. Hon höll ordning på huset, på barnen och på sig själv, och hon tycktes börja tänka tankar som inte hela tiden placerade henne själv i centrum [...] När Linus kom hem den julen fanns nästan inte Örjan längre. Han var inte mer än ett vandrande hål av skräck” (s. 166 f). Huset blir helt tyst, ingen vågar längre prata. En vecka efter att Linus fått komma hem för gott blev Örjan arg när han såg Tobias fråga Linus om sången och slog honom upprepade gånger. Ytterligare tio dagar senare slänger han ut Tobias, Erika och Alicia ur huset: ”- Jag orkar inte ens tänka tanken att någon av er lever, hade han sagt innan han stängt ytterdörren” (s. 168).

Jazz, Tobias, Mackan, Annika samt Oly och Astor, ett tvillingpar som bara nämns några gånger, smyger runt Skuggan och försöker komma på en plan för att bryta sig in i verkstaden och stjäla motorcykeln. Bakom en container sitter en mager man. Han tilltalar ungdomarna, när Oly föreslår att de ska gå säger mannen: ”- Gå inte, [...] Jag har väntat på er”. Han tittar på Jazz och säger: ”- Du, sade han och och stirrade på Jazz med sina blinda ögon. Svaret du söker på gåtan är duva [...] - Jag kan inte hjälpa dig, sade mannen. Du kan bara hjälpa dig själv. Men en duva ska öppna de där portarna för dig” (s. 175). Sedan vänder han sig till Tobias: ”Vad var det mannen sade? Sade han inte något om att Tobias skulle akta sig så att inte hans kärlek blev för stor? Sade han inte att Tobias aldrig skulle kunna föra henne ut ur mörkret?” (s. 176).

Ove anländer till Stockholm och sin moster. Dagen efter börjar han sin praktik på fotostudion (s. 177-182).

Nu skildras hur Tobias upptäcker att det han sett av Aris, det han tyckt om, inte varit den enda sidan av honom. Han hittar Aris i trapphuset med en kanyl i armvecket, och förstår att Aris kommer dra ner Erika i underjorden (s. 183, 194). Han kämpar för att rädda Erika börjar. Tobias försöker berätta för Alicia att Erika är i fara, att Aris är narkoman. När Alicia slår det ifrån sig går Tobias in på Erikas rum och hämtar en påse med tabletter som Aris gömt där, han trycker den i sin mammas hand:

Hon har släppt dem ifrån sig som vore de glödande kol. [...]

- Det där är ju Erikas p-piller, har Alicia sagt. [...]

K-N-A-R-K, kan han bara upprepa. [...]

- Nej, Tobias, du är galen, har hon sagt. Du är svartsjuk.

Mamma, har Tobias hjälplöst tecknat. Mamma.

- Vi pratar inte mer om det här, har Alicia svarat. Gå nu och lägg tillbaka Erikas p-piller i hennes rum [...] Han har tänkt att det bara är han som kan rädda henne [...] Men han är ensam och vilsen. Ensam, vilsen. Ensam. s. 195 f

I januari återvänder Ove till sin fars gård när hans far reser till Stockholm. Han kommer hem till en rasande Erik: ”- Förlåt mig, tecknade jag. Förlåt. – Du hade lovat, svarade han. Han såg rasande upp på mig. – Jag vet, tecknade jag. Men jag var tvungen att resa. Jag kunde inte stanna här längre. – Det är inte det, svarade han. Du hade lovat att inte komma tillbaka” (s. 199). Några dagar senare tvingas Ove lämna Erik igen, och åter lämnas Erik ensam. När Ove lämnar gården blir Erik uppriven: ”Där rusade han fram och tillbaka, likt ett vansinnigt, inspärrat djur. Han knöt sina händer och slog nävarna mot sitt huvud. Fanns ett enda skrik i världen, skulle jag kanske ha hört honom skrika” (s. 203). Ove har väntat på sitt tåg på stationen i två timmar när han hör om en olycka som skett i korsningen utanför stationen.

Jag trängde mig fram mellan människorna och såg min bror ligga där i snön intill min tullknycklade cykel. En stor gloria av rött blod spred sig runt hans huvud [...]. Kroppen var vriden i en alldeles omöjlig ställning, som ville överkropp och underkropp dra åt var sitt håll. [...] Lastbilschauffören stod med tårar i ögonen och berättade för polisen. – Jag tutade, men han hörde ingenting, sade han, [...]. Jag grät inte. Det var sedan länge alldeles för sent för att gråta. Jag föll bara på knä intill min bror och satt stilla i snögloppet. [...] – Känner du honom? frågade någon. Vet du vem han är? – Nej, det är ingen jag känner, sade jag och reste mig upp. Det är ingen alls. s. 207 f

Ove lämnar med det Erik och går på tåget till Stockholm. De sista raderna i denna del lyder: ”Jag offrade Erik för min egen frihet. Jag offrade honom för detta liv jag levt och som jag snart inte längre lever. Detta falska, lilla liv jag kallat frihet. Hur kan du tro att jag längre kan kännas vid honom där i min spegel?” (s. 208). Tidigare i romanen har Ove sagt: ”Ända sedan den dagen då jag satt i taxin bort från mors och fars gård har mitt liv läckt ur mig. Jag har aldrig förmått hålla mig samlad till en hel människa” (s. 169).

Alicia anklagar Tobias för att vara svartsjuk på Aris. ”Det är inte svartsjukan som oroar honom. Det är inte sättet hon ser på Aris som skrämmer honom. Det är det sätt hon redan upphört att se på allt som omger henne, på himlen, på träden, på hennes bror, på tidningsbilderna, på TV:ns flimmer, på Aris [...]” (s. 205). Under natten när Erika och Aris sover i lägenheten smyger Tobias in till, ur Aris jackficka stjälar han det plastkort som ska öppna grinden till verkstaden.

Ars Amatoria

Ars Amatoria betyder *kärlekens konst*. I den här delen får läsaren möta de olika karaktärernas sätt att älska och visa kärlek.

Ove anländer till moster Majs lägenhet, det är hans första dag på det liv han sedan bygger upp i Stockholm och han har samma dag sett Erik precis efter att han blivit överkörd. Han faller utmattad i sömn (s. 210 f).

Jazz, Tobias, Mackan och Annika bryter sig in i verkstaden. Eddie är inte med, han letar fortfarande efter Hylas. Tobias har med sig Aris plastkort till grinden, och kommer nu också på koden till grinden som den hemlöse mannen gett dem ledtråd om: Duva (s. 211).

Ove vaknar upp i Majs lägenhet: ”När jag ligger där i sängen har jag fortfarande en del av det hopp och den längtan som hittills lett mig i mitt liv. Mycket av mitt hopp rann ut i snön med Eriks blod, men ännu har jag lite kvar. Men när jag vaknar är allt borta och då börjar jag falla. Lyssna. Lyssna nu” (s. 212). Maj berättar att Oves mor ringt igen; Brita är uppriven, Sigvard har låst in sig på sitt rum och vägrar prata med någon. På Eriks begravning får Ove veta att hans far tappat lusten för allt, han bryr sig inte ens om hundarna som förut varit hans kärlek. Under Eriks begravning, när Ove står vid den vita kistan, sänder han en sista hälsning till sin bror: ”Men när jag gick fram till kistan förde jag min knutna hand över min kind i det som i vårt hemliga språk varit Eriks namn. Men mitt namn var förlorat för alltid, den vingliga fågeln hade störtat” (s. 217).

Ove ställer gång på gång i romanen läsaren, lyssnaren en fråga: Vad är kärlek? I ett samtal mellan Ove och Maj strax efter Eriks död framkommer en del av svaret på frågan: ”- Ibland var det som om vi var mitt inne i varandra, sade jag. Som om ingen av oss fanns, bara nåt annat än vi två, ett tredje. - Det är kärlek, sade hon” (s. 222).

Jazz, Tobias och de andra har nu lyft på presenningen som dolt Assars svarta Triumph, framför Jazz står nu drömmen han när om att rädda sin far: ”- Allt jag längtat efter, sade Jazz. Allt jag nånsin har drömt” (s.

224). På samma sätt som Tobias kontrollerade hundarna när han var på Skuggan första gången, med Aris och Erika, kontrollerar han hundarna nu så att det är möjligt för ungdomarna att ta sig in i verkstaden och stjäla motorcykeln.

Ove har fått veta att hans moster och far har ett förhållande, några dagar senare står hans mor utanför dörren när han kommer hem. Under samtalet skriker hon: ”- [...] Du kan inte ta allt ifrån mig, Ove! Hör du det? Erik tog du! [...]”. Ove svarar med samma ilska: ” [...] Det var du och far som slog ihjäl honom [...]. Han ville bara få leva, vara sig själv. Men bara för att han inget hörde kunde ni inte uthärda att se honom ens. Ni var tvungna att kväva honom under allt ert livrädda, meningslösa prat” (s. 235). Det var sista gången Ove pratade med sin mor, ett halvår senare dog hon. Först många år senare, när Sigvard låg för döden, pratade Ove med sin far igen; ”All kärlek och längtan jag haft hade jag bytt mot förakt och likgiltighet, all saknad mot lättnad” (s. 236).

Ove är nu, i romanens nutid, så sjuk att han knappt kan ta sig ur sängen, och han vet att slutet är nära. Han bestämmer sig för att inte ge upp riktigt än, istället dricker han morfin direkt ur flaskan och tar tabletter mot smärtan: ”Jag tänkte att jag snart är där ute, ett med landskapet, [...]. Men så tänkte jag att jag ändå var tvungen att stanna. Fastighetsskötaren fick passera min dörr” (s. 254 f).

Torvald och Ove öppnar en egen reklambyrå ihop. Torvald har fört ihop Ove och Barbro i syfte att ge henne en bra och trygg framtid: ”Ibland tänker jag att både jag och Barbro blev en del i en rockad i ett av Torvalds partier. [...] Men vi klagade inte. Vårt förhållande och, senare, vårt äktenskap rymde det jag hade kunnat kalla kärlek om jag hade haft en tanke på vad kärlek är” (s. 258).

Jazz kan inte få igång motorcykeln, ungdomarna inser att de kommer bli tvungna att rulla motorcykeln de två mil det är hem till Assar. De bestämmer sig för att ta det i etapper, och rulla motorcykeln någon kilometer varje natt. Jazz är besviken över att motorcykeln inte fungerar, men Mackan säger: ”[...] Måste den fungera? [...] Vill du inte bara att den inte ska vara här? [...]” (s. 256). Innan de lämnar verkstaden, Skuggan, sprejar Jazz sitt namn på väggen. Mackan menar att Jazz är tokig, men Jazz svarar: ”- Perne ska veta, [...] Det ska han inte slippa undan” (s. 256).

Ove och Torvald blir bland de främsta i reklambranschen: ”På sextiotalet kallade de oss barfotabyrån, på sjuttiotalet sade de att vi var de enda som gjorde reklam med mänsklighet, på åttiotalet var det vi gjorde gränsöverskridande” (s. 259). Det var Torvald som berättade för Ove och Barbro att de skulle gifta sig, det var också Torvald som ordnade Stefan, deras adoptivbarn, åt dem: ”Men jag älskade Stefan som vore han min egen son. Han är min son. Men han var likafullt en leksak Torvald ordnade åt sin barnlösa syster” (s. 261).

15 år senare ligger Oves far för döden, Ove åker till sjukhuset och hälsar på honom. Maj har sagt honom att Sigvard har förlåtit alla utom sig själv, och vill ha hjälp med det. Ove menar att han inte vet om han kan hjälpa honom med det. Han åker i alla fall dit, men orkar inte lyssna utan ägnar sig istället åt att fotografera honom. Ove beskär senare ett av foton och använder det i en reklamkampanj, det som syns på bilden är bordet med medicinerna och en bit av Sigvards hand: ”Den kunde lika gärna tillhöra en död. Och ändå sökte den fortfarande efter något att gripa” (s. 265)

Jazz, Tobias, Mackan och Annika drar motorcykeln genom skogen i skydd av natten. Jazz talar om motorcykeln som Assars barn: ”Man måste sköta en motorcykel som ett barn. [...] Ett barn kan man inte lämna ensamt. Ett barn behöver alltid någon att vara med, någon som ser till att det får vad det behöver. [...] Man kan inte bara lämna en motorcykel och sen förvänta sig att den ska vara kvar. [...] Han skulle aldrig ha lämnat sin motorcykel om han inte blivit tvingad till det. Han måste ju ändå förstå vad ett barn behöver. Eller hur?” (s. 267).

Erika injicerar droger för första gången, och upptäcker med det skönheten i mörkret: ”Jag måste lära mig alla stjärnornas namn, tänkte Erika [...] Och så var hon långt inne i mörkret tillsammans med hans stjärntäckta kropp” (s. 275).

När Ove är drygt 50 år gammal återvinner han det språk han för många år, decennier, sedan förlorade; det språk han skapade tillsammans med Erik. Det sker när han sitter på en buss som är fylld av döva barn, och han gråter av lycka (s. 288). Efter det började han i smyg ta lektioner i teckenspråk: ”När jag såg händerna som rörde sig genom innebörder och meningar var det som att vandra genom en skog i drömmen. [...] Det var som visste jag inte om jag vandrade genom skogen av gester och språk eller om det var skogen som vandrade genom mig. [...] Lycka och förtvivlan, vinst och förlust fanns inte längre. Var det inte just det jag en gång bad dig kalla kärlek? Gör det. Kalla det kärlek” (s. 289 f).

Perne har upptäckt att motorcykeln är stulen, och med den ett halv kilo heroin som låg i sadelväskorna. De hittar Aris plastkort som Tobias lämnat kvar i kortlåset. Det är precis det här Tobias planerat; att få Perne att misstänka Aris för stölden och på så sätt, med tanke på hur farliga och hjärtlösa Perne, Tony, Bertilsson och Vlado är, rädda Erika från Aris och underjorden (s. 294 f, 298 ff).

En dag kommer Stefans flickvän Julia - som också är Torvalds dotter - in till Oves ateljé, Ove ska hjälpa henne att ta några foton som hon ska använda för privat del. Det slutar med att Ove och Julia har sex. Ove har på en gång varit otrogen mot sin fru, svikit sin son genom att ha sex med hans flickvän, och haft sex med sin bästa väns dotter (s. 303 f).

Remedia Amoris

Remedia Amoris betyder ungefär *botemedel mot kärlek*. Här får läsaren en klar bild av vad Ove gjort som förpassat honom ut i förorten och kylan.

På de inledande sidorna i denna del av romanen får läsaren en ledtråd till fastighetsskötaren Sölves egentliga uppgift i livet: att i sin båt föra de dödas själar bort från jordelivet. I samtalet mellan Sölve och Ove får läsaren också uppleva en vändning i Oves inställning till livet; han som förut inte varit rädd för att dö, utan snarare välkomnat döden, ber nu Sölve om mer tid:

”- Alla är rädda för att stiga ner i båten, sade han (Sölve, min anm.). Ännu har jag inte träffat nån som inte varit rädd. De som tror sig vara minst rädda är ofta de som fruktar mest. Du vet att du inte kan vänta hur länge som helst? - Jag vet, sade jag. Låt mig stanna här ännu en liten tid. [---] - Då väntar jag lite, sade han” (s. 309).

Ove berättar om hur hela hans liv på en dag raserades. Han kollapsar under en fest och förs till sjukhus. Två dagar senare får han av en slump reda på att Sonny som han tidigare haft en tillfällig sexuell relation med är döende i aids, och blir rädd att han smittats. Den största rädslan är inte att han själv har HIV, utan att han smittat Julia (s. 310 ff).

Det enda läsaren har fått veta om Jazz mamma tidigare i romanen är tillbakablickar från hans barndom. I den här delen får läsaren veta att Jazz mamma har övergivit honom för en pojkvän som Jazz inte kommer överens med: ”Hon hade sagt åt Jazz att hon gav fan i honom. Hon hade sagt att hyran var betald, men annars gav hon fan i honom” (s. 313).

Aris är nu jagad av Perne och hans vänner, men till skillnad från vad Tobias trott väljer Erika att stanna kvar hos Aris. Tobias väntar på att Erika ska komma hem, men hon kommer inte.

När bussen från staden gled in vid hållplatsen stirrande han på de avstigande som var han säker på att han skulle se Erika bland dem. [---] Han vågade ännu inte tänka tanken att han hade förlorat henne. Han vågade ännu inte tänka tanken att det inte bara var Aris han tvingat bort, ner i underjorden igen. Han vågade ännu inte tänka tanken att Erika följt med Aris dit ner. s. 318

Några dagar efter Oves kollaps får han provresultaten som tagits på sjukhuset; det är inte HIV han lider av, utan cancer. Ove blir så lycklig över att inte ha smittat Julia med HIV att han inte tänker sig för utan åker hem och plockar fram en flaska champagne. Barbro undrar vad de firar, och Ove svarar: ”- Jag är så lycklig, sade jag. Jag trodde att jag smittat Julia. Men det är inte HIV. Det är bara cancer. Jag är så lycklig” (s. 317). Barbro förstår att Ove varit otrogen med Julia, sin sons flickvän och sin närmsta väns dotter. Först när Barbro lämnat rummet förstår Ove vad han gjort. Dagen därpå får även Torvald reda på vad Ove gjort, därmed är de viktigaste beståndsdelarna i Oves liv borta: ”När Torvald gick ut ur rummet

på mitt kontor var hela mitt vuxna liv så som det hittills sett ut till ända” (s. 319). Det visar sig då att Torvald ägt hela företaget utan att Ove vetat om det, därmed är hans karriär över. Barbro står som ägare på lägenheten inne i Stockholm och deras hus på Dalarö. Torvald ger Ove en andrahandslägenhet tillfälligt, och senare den lägenhet ute i förorten där han i romanens nutid ligger döende (s. 320).

Metamorphoses

Metamorphoses betyder att ändra fysisk skepnad, oftast med hjälp av övernaturliga medel.

Första kapitlet på sjunde delen av romanen inleds med orden: ” JAG ÄR DÖD nu ” (s. 324).

Ove ligger i soffan med en pappershatt på huvudet, billiga damhalsband runt halsen och läppstift målat i ansiktet. ”Jag önskar att jag kunde säga att jag funnit frid. Jag önskar att jag kunde säga att det var över. Men varför skulle allt ta slut bara för att kroppen ligger kall och stel?” (s. 324). Han befinner sig utanför sin kropp och beskådar den kropp han levt i och tar på ett sätt avstånd från den:

Och ändå kan jag inte längre känna igen han på soffan som mig själv. Han där på soffan är den jag brukat se i min spegel, han som påstått sig bära mitt namn. Han får behålla mitt namn som sitt. Ove Marklund får vila där på soffan. Själv finns jag nu i det namn jag givit mig i det språk min bror och jag uppfann för decennier sedan. Ingen ängel, men svävade i den vingliga fågelns flykt. s. 324

Ove har tagit skepnaden av en ande som är fri att sväva dit han vill: ”[...] Genom allt blåser jag. Genom husens väggar och parkens träd, [...] [g]enom de sovandes andetag [...] [j]ag finns överallt. [...] Jag blåser genom dig också. Det är så jag berättar det här för dig” (s. 327).

Aris har nu svårt för att få tag på droger eftersom alla vet att Tony och Perne jagar honom, och han lider av svår abstinens.

Jazz ringer sin pappa för att berätta att han stulit tillbaka motorcykeln. Hans pappa är dock så alkoholpåverkad, och märkt av många års alkoholmissbruk, att han inte lyckas få honom att förstå att han har motorcykeln. Assar glömmer hela tiden vem han pratar med och tappar tråden i samtalet, men varje gång han förstår att det är Jazz blir han glad: ”- Nej, det är jag, pappa, säger Jazz ännu en gång. Jazz, pappa. Det är jag. - Min pojke, mumlar Assar. Hans röst har plötsligt blivit len och mild. - Min pojke, upprepar han. Lilla Jazz” (s. 326). När Jazz försöker förklara att han har Assars Triumph förstår han inte vad han menar, han uppfattar bara enstaka ord i det Jazz säger och glömmer det sedan lika fort igen (s. 326 f).

Tobias försöker få Alicia att engagera sig i att Erika är borta, men den enda respons han får är att Erika kan ta vara på sig själv. Alicia är upptagen med sitt projekt att trycka motiv på tröjor som hon sedan ska

sälja. När Tobias fortsätter fråga om Erika skriker hon åt honom att hon inte står ut med hans tjat, att han ska lämna henne ifred. Tobias får slutgiltigt inse att han inte kommer få någon hjälp av sin mamma utan står ensam i sin kamp för att rädda Erika. Han har börjat misstänka att det finns något i motorcykelns sadelväska som är värt mer än motorcykeln och bestämmer sig för att på egen hand se efter om det är sant. Om det är sant kanske han kan rädda Erika, men han vet inte var motorcykeln står eftersom han inte hjälpt Jazz att flytta motorcykeln natten innan (s. 328).

Eddie har dragit sig undan sedan Hylas försvann och Tobias koncentrerar sig i det här skedet på att hitta ett sätt att rädda Erika. De enda som är kvar hos Jazz är Mackan och Annika, men nu har även Annika tröttnat: ”- Jag är jävligt trött på det här, säger Annika [...] Jag skiter i det. [...] - Det Jazz håller på med är drömmar, säger Annika. Det är drömmar bara. [...] - Vad gör det? säger Mackan. [...] Gör det allting överkligt?” (s. 332). Jazz, däremot, håller med Annika och tackar henne för den hjälp han fått. Jazz och Mackan är nu ensamma i sin kamp för att rädda Assar från underjorden.

Jazz, Mackan, Eddie, Annika, Tobias, Astor och Oly har samlats i källaren igen efter att Eddie, Tobias, Astor och Oly varit frånvarande några dagar. De diskuterar motorcykeln, men Jazz säger att han inte vill att de ska veta var han gömt motorcykeln, eftersom det är något i situationen som blivit farligt. Läsaren får här möta ännu ett drag hos Tobias som är övernaturligt; han verkar kunna läsa tankar. Trots att Jazz vägrar säga var motorcykeln är får Tobias reda på det bara genom att titta på Jazz: ”Men Tobias vet. Han har sett i Jazz ögon att motorcykeln natten innan har stått gömd under en presenning på det lilla båtvarvet längst in i viken” (s. 334). Nu kan han leta upp den och hämta sadelväskan.

Tony har tagit Perne till underjorden, från Plattan genom de underjordiska gångarna till ett bergsrum långt under mark. Här hotar och misshandlas Perne av Tony och Vlado eftersom de tror att han ligger bakom stölden av drogerna. Perne inser plötsligt att det är Jazz som ligger bakom stölden av motorcykeln, och utan att veta om det även stulit ett halvt kilo heroin. Han får två dagar på sig att se till att drogerna kommer tillbaka (s. 335-338).

Samma natt letar Tobias upp motorcykeln och hämtar sadelväskorna: ”Han rusar vidare genom natten, med sin skatt kastad över axeln som en jägare bär sitt vapen eller en sångare bär sin lyra” (s. 339). Samtidigt som han försvinner kommer Jazz och Mackan för att hämta Triumphen och fortsätta sin kamp för att ta den hem till Assar. När de kommit ut till vägen med den kommer Perne i sin bil, han ber dem om sadelväskorna. När han inser att de inte längre har väskorna sjunker han ihop över bilen: ”All livsvilja tycks ha lämnat honom. [...] - Jag ger upp, säger han. Jag är förlorad”. Han säger till Jazz att han kan ta motorcykeln till Assar, att allt ändå är slut (s. 341). Tobias är lycklig när han plockar upp knarket ur sadelväskorna: ”Han vet att påsarna innehåller nog med styrka för att förvandla natt till dag och dag till

natt, att göra vuxna till barn och barn till vuxna, att byta liv mot död och död mot liv” (s. 342). I sadelväskorna ligger även tjugotvå tusen kronor i kontanter.

Tobias ser Sölve och räcker fram lappar till honom med Erikas och Aris namn på, men han svarar att han inte vet var de finns. ”- Jag vet att något har hänt, säger han. Jag önskar att jag kunde hjälpa dig. Men jag kan inte. Inte nu”. Sedan tillägger han: ”- Tror du verkligen att du kan hjälpa henne? säger han. Men han väntar inte på något svar. Han vet att den frågan inte har något svar. Han bara stryker pojken ännu en gång över håret och sedan går han” (s. 345 f).

Tobias får syn på Sisy som går in i affären för att panta de burkar han plockat ihop för att kunna köpa mat. Han går in till Sisy och tecknar att han vill ha hans pantkvitto vilket gör Sisy orolig: ”Men det är lättheten i Tobias alla rörelser som till sist övertygar Sisy. Han sträcker fram pantkvittot till honom och i samma ögonblick han överlämnar det känner han den oerhörda lycka som endast den som vågat överge allt kan känna” (346). Tobias lägger tolv tusenlappar i Sisys jackficka och går. Sisy tar upp sedlarna ur fickan, ”Han andas lugnt. Det är första gången på flera år han tycker att han får luft ända ner i lungorna” (s. 346 f).

Tobias hittar Eddie nere i källarkorridoren, han har blivit misshandlad med en batong av Bertilsson och är full; han har hittat Bertilssons förråd med smuggelspriten han säljer och har vält omkull flera av staplarna med spriten som hämnd. Inte bara för misshandeln, utan också för hans hund Hylas död. Han berättar att han hittade hunden dagen efter att han försvann, dränkt i ett vattenfyllt dike. Eddie verkar vara förlorad: ”- Här, säger han. Känn här, Tobbe. Ingen kan röra mig längre. Ingen. Tobias låter sin handflata möta Eddies. Den äldres hand känns kall och stum” (s. 348). Tobias tar en låda med spritflaskor och lämnar Eddie. Han går hem till Pekka, en alkoholiserad man som Bertilsson säljer sprit till, med kartongen med spritflaskor som han stal ur Bertilssons förråd. Pekka ligger i sängen och skriker; små ödleliknande varelser kryper över Pekkas kropp. Ännu en gång får läsaren möta den övernaturliga förmåga som Tobias besitter: ”Tobias går fram till honom och en efter en rusar de små ödlorna med människoansikten undan. Pojken gör några gester med händerna och i samma ögonblick spricker de små djuren som röksvampar om hösten” (s. 354). Tobias räcker fram lappar med Erikas och Aris namn till Pekka, men det Pekka ser är två brev; det ena från hans mor och det andra från hans son. Han vet nu att de har förlåtit honom, och fylls med lugn. I en telefonbok hittar Tobias Bertilssons telefonnummer och ringer upp honom. Utan att höra om någon har svarat säger han tonlöst: ”- Jag har det ni söker [...] Möt mig vid verkstaden [...]” (s. 355). Tobias ger Pekka kartongen med spritflaskor och går, men Pekka bryr sig inte längre om dem.

I Aris sömn fylld av abstinens skickar Ove ett meddelande till honom: i lägenheten under Erikas finns starka mediciner som mannen i lägenheten inte längre behöver (s. 360).

Tobias tar sig till verkstaden med heroinet i sin skolväska och väntar på Bertilsson. Bertilsson är aggressiv, och har sina lika aggressiva hundar med sig. Han har inte förstått att det är Tobias som har drogerna, men förstår plötsligt var Aris är: i huset där Aris ibland sover. Samtidigt förstår också Tobias det. När Bertilsson ringer Tony får Tobias hundarna att gnyende sätta sig och springer. De jagar efter honom, men den hemlöse mannen som tidigare hjälpt ungdomarna med koden till verkstaden drar in Tobias i ett låtskjul och räddar på så vis honom från Bertilsson och hans hundar (s. 361 ff).

Oves meddelande har nått fram till Aris i hans sömn: Aris och Erika bryter sig in i Oves lägenhet, vilket var hans syfte med meddelandet, och stjäla de smärtstillande medicinerna. De hittar även liket av Ove, men låter honom vara där han ligger. Erika är däremot inte oberörd av hans död, och minns plötsligt vad Ove en gång sa till henne: Famna världen (s. 363-366).

Jazz och Mackan tar sig hem till Assar. Assar är inte lika förvirrad den här gången, han har hållit sig nykter i tre dagar. I lägenheten är allting precis som det alltid har varit: Jazz pojkrum står orört, gamla teckningar som Jazz ritade för flera år sedan hänger kvar på väggar och kylskåp. Jazz berättar igen för sin pappa att han har motorcykeln, och frågar: ” Det är för sent, va? säger han. Du kan inte hjälpa mig, eller..? [...] - Jag vet inte, mumlar han (Assar, min anm.) [...] - Det är för sent, va? frågar Jazz igen. [...] - Jag tror det, säger hans pappa ” (368).

När Aris och Erika återvänder till Aris lägenhet med Oves mediciner är Tony, Bertilsson och Vlado där. De misshandlar Aris för att få reda på var heroinet är. De tror tillslut på att Aris och Erika inte har det, men säger att det ändå är de som måste betala och tar dem med sig ner till bergrummet i underjorden dit Perne tidigare fördes (s. 368 ff).

Mackan försöker övertala Jazz att inte ge upp den dröm som också har blivit hennes dröm:

”- Det var ju alla våra drömmar, Jazz! skriker Mackan efter honom. Allt vi drömde om! [...] Ska vi ge upp? [...] - Det är ju drömmar bara, säger han. Varför ska vi inte behålla våra drömmar? Varför ska drömmar inte förbli drömmar? Varför måste drömmar jämt bli verklighet? [...] Vi fortsätter drömma, Mackan. Vi drömmer nya drömmar. - Du ger upp, Jazz, säger Mackan. - Kanske, svarar han. Gör det något?” (s. 371)

När Tobias kommer till huset Aris bor i är det redan för sent, Erika och Aris har blivit bortförda. Han får syn på Aris granne Ivar i rummet intill, en man som ständigt skriker och har gjort så under lång tid eftersom ett brinnande hjul snurrar runt honom och hela tiden hotar att förgöra honom: ”Jag vet inte hur, men Tobias kan se det snurrande, brinnande hjul som mannen är fjättrad vid och han går försiktigt fram och lägger en hand på dess fälg. Det brinnande hjulet slutar omedelbart att snurra och flammorna falnar.

Den gamle mannen sjunker lättad ihop på en stol. Han ser upp på Tobias. Han är alldeles lugn nu” (s. 372). Åter igen har han med sina händer räddat en person som lidit och varit nära sin undergång.

Tony, Vlado och Bertilsson tvingar Erika att prostituera sig för att rädda Aris. Om hon vägrar kommer de börja med att hugga av ett av Aris lillfingerar, och Erika är beredd att göra vad som helst, till och med sälja sin kropp, för att rädda varje del av Aris kropp (s. 375).

Tobias tar samtidigt bussen ut till äppelträdgården där han växte upp. Det är Linus som Tobias söker, och han hittar honom i hans rullstol bland äppelträden. Med sina händer sjunger Tobias hans namn, och i den sången hör Linus också sin mammas sång: ”Han har inte rört sig ur rullstolen på flera år, bara suttit stilla och vuxit sig in i ett trädliv för att hans mammas sång ska våga sig in mellan kronans grenar [...]” (s. 379). För första gången på många år tecknar Linus med händerna; han tecknar Tobias namn. Han sjunger: Min bror. Och han märker att hans mammas sång stannar kvar hos honom när han själv sjunger. Tobias berättar sjungande genom tecknen om Erika och allt som skett, om hur hon befinner sig i underjorden: ”Linus sitter och ser på honom medan han berättar. - Minns du leken? frågar han till sist. Minns du leken vi lekte med våra händer? Tobias nickar. - Bara genom att leka kan du rädda henne, säger Linus ” (s. 379). Linus reser sig för första gången, buren av sången han hör. Sedan faller han, och Örjan är där. Han har stått och tittat på hur Linus svarat Tobias i hans sång, men när Linus faller knuffar han undan Tobias och lyfter upp Linus, och samtidigt försvinner Linus mammas sång åter igen (s. 380).

Ove följer Tobias på hans väg till Plattan för att hitta sin syster. Han följer Erika när hon letar efter en ny torsk. Och han följer ondskan nere i bergrummet: ” - Aris, man måste kunna betala, säger han. Du har ett halvt kilo horse att betala av. Vad tror du inte det är värt? Tror du Erika ska kunna gno ihop till det? Så många torskar finns inte ens i det här stimmet. - Tony, vi har inget med det här att göra, säger Aris. - Det vet jag väl, säger Tony. Och ändå är det ni som ska betala. Tänk så orättvist allt kan bli ” (s. 383).

Ove berättar om kärleken till livet. Det han förut påstått att han varit likgiltig inför, menar han nu att han älskar: ”Jag vill stanna så nära livet jag kan. Vad jag än har sagt dig så älskar jag livet. [...] Tro inte annat än att jag hela tiden har älskat livet. [...] Det är inte livet som jag varit utled på, det är mig själv jag inte längre orkar med ” (s. 383).

Tobias tar sig till Sergels torg för att leta efter Erika, där hittar Bertilsson honom och tar honom ner till bergrummet. Ove blåser igenom Bertilsson, Perne, Vlado och Aris: ”Jag blåser igenom Tonys stålgrå kropp och Vlados leder av tjära och ebenholts, genom Aris kokande blod och Bertilssons kropp av kyla och svärta” (s. 387). Med sig har Tobias en väska med ett halvt kilo vitt pulver. Erika rör sig mot sin bror, hon tror att hennes bror har räddat henne och Aris. Tony upptäcker att det bara är florsocker och blir

rasande, men Tobias håller upp en nyckel: ”Han tecknar till Erika att hon ska säga dem att Aris kan hämta heroinet, att han ska säga Aris var det finns och att han själv ska föra Erika upp ur underjorden” (s. 387). Erika blir plötsligt rasande på Tobias: ”Allt är ditt fel, tecknar hon och höjer handen för att ge Tobias en örfil. Tobias vet inte vad han ska göra för att få henne att förstå att hon måste följa honom eller hur han ska få de andra att förstå att de måste släppa henne fri” (s. 388). Så hör Tobias Linus sjunga: ”Bara genom att leka”. Han höjer sin hand och möter Erikas handflata med ett mjukt slag, som den klapplek de lekte när de var små, och Erika förstår: ”Och då börjar hon skratta. Det är första gången på flera månader som han ser henne skratta. De slår samman sina händer i en lek som rymmer hela världen och allt skrattar i deras skratt. Till och med Tony och Vlado och Bertilsson skrattar” (s. 388). Tony låter de tre ungdomarna gå; Aris för att hämta heroinet som Tobias lagt i en förvaringsbox, Tobias och Erika är fria. Tobias går något före Erika, när de når rulltrappan på Sergels Torg vänder sig Tobias om: ”Kom, tecknar han till henne. Vi lämnar natten härnere. Hon tar ett steg mot honom och det är då slaget hon började måtta nere i underjorden når honom. [...] Dra åt helvete, ditt lilla döva äckel! tecknar hon åt honom. Han ser förvånat på henne medan han av rulltrappan långsamt förs upp ur underjorden. Innan hon vänder sig ifrån honom och börjar springa efter Aris ner mot tunnelbanan tecknar hon snabbt ytterligare några tecken. Jag stannar här, tecknar hon. Jag älskar natten” (s. 389).

Epistulae ex ponto

Epistulae ex ponto betyder *Skrivelse från havet*.

Oves kropp är nu hittad. Ove känner att han börjar få svårt att ta sig fram, och förstår att han inte får stanna kvar länge till: ”Jag kan inte stanna här hur länge som helst. [...] Jag ska bara sjunka undan i glömskan och där, i skydd av en sedan länge förlorad skugga, ska jag kanske lyfta min hand till ett tecken och så är Erik där ” (s. 392). Barbro och Torvald är med Sölve när han ska gå in i lägenheten, men Sölve säger till de att vänta utanför. Sölve tar av honom pappershatten och halsbandet, torkar bort läppstiftet Ove kletat in ansiktet med och bäddar om honom. Han vet att Ove är där, och viskar till honom: ”[...] Jag hoppas du fått den tid du behöver, för nu kan jag inte hjälpa dig mera. Det vet du själv, eller hur? [...] Det är så. Det finns ingen ljustunnel eller himlafält. Det enda som finns tomheten i att inte längre vara en levande människa. Du vet ju det, eller hur?” (s. 394). Sedan släpper han in Barbro och Torvald.

Tobias är tillbaka hos sin mamma. Han försöker berätta för henne vad som hänt, men hon vägrar lyssna, istället fortsätter hon envist att sticka på en tröja till Erika. ”Han vill säga sin mamma att hon förlorat sin dotter och att han förlorat sin syster. Han vill berätta att han varit hos Linus och Örjan, men hans mamma vill inte – vill inget höra, vill inget veta, vill inget förstå ” (s. 396).

Sista gången läsaren möter Eddie har Bertilsson fått honom arresterad. Som hämnd för att Eddie förstörde hans lager med smuggelsprit har han lagt lite av medicinen som Aris stal från Ove hos Eddie och på så sätt satt dit honom, men Eddie bryr sig inte. Ove betraktar det som händer när polisen hämtar Eddie: ”När Bertilsson lämnades ensam kvar på trottoaren skrattade han tyst för sig själv. Jag tog mig därifrån så fort jag kunde för att inte det kalla mörkret som välldes ut ur honom skulle kväva mig” (s. 398).

När Ove hittar Tobias på hans rum är han på väg att ge upp: ”Det rinner fortfarande av ljus i honom, men ljusflödet är segt och grumligt, som en flod av långsamt stelmande lava” (s. 398). Ove använder sina sista krafter till att blåsa liv i ljuset igen, Tobias bestämmer sig då för att det fortfarande finns en sak han kan göra: försöka rädda Jazz dröm.

Sölve rör Oves själ över vattnet. Ove ber Sölve om lite tid till, han är ännu inte beredd att släppa taget: ”- Så är det med nästan alla, säger han. Jag har fått ta hand om självmördare, överdoser och gamla fyllon kvävda av sina egna spyor. Det finns inga som så längtat efter att få hålla kvar vid livet som de. [...] Ibland tror jag att självmördarna är de som längtar mest efter att leva. Det skrämmer de så bara. Jag menar inte att livet skrämmer dem, men deras längtan efter det. [...] - Jag har aldrig velat leva, säger jag och brister plötslig i gråt. [...] - Och nu vill du inget annat? frågar han. Nu när det redan är för sent. Jag nickar tyst. - Ove, det är slut nu, säger han. Ditt liv finns inte längre. Var tacksam om nån vill minnas dig” (s. 399 f). Ove säger att han önskar att han kunde hjälpa Tobias, att han vill försöka vara där. Sölve svarar: ”- Han är ensam, [...] Kan du hjälpa honom ur det?”. Men han bestämmer sig för att ge Ove ett par dagar till och rör tillbaka mot land (s. 401 f).

När läsaren möter Mackan sista gången ligger hon skadad på sjukhus. Jazz har sniffat thinner och Mackan har samtidigt lekt med en tändare; thinnern tog eld och hennes hår började brinna. Mackans pappa skällde ut Jazz, ”Då bara tittade Jazz på honom och frågade pappan var han hade varit. Jazz hade sett rädslan i pappans ögon när han sade det” (s. 402).

Perne hittar Jazz på en parkbänk där han sitter och sniffar thinner. Han berättar för Jazz att Assar inte är hans pappa utan att det är han som är hans riktige far, och ber honom berätta var motorcykeln är så att han kan hämta tillbaka den. Ove rör sig runt dem under samtalet: ”Jag vet att det Perne säger är sant. Men vad rör oss sanningen? Jazz behöver ett mål, inte någon sanning” (s. 404). Perne säger till Jazz att sluta sniffa thinner och ger honom tabletter istället; ”Behöver du mer flödder kan du komma till mig bara. Jag ska ta hand om dig”. Tobias hittar senare Jazz i källaren, han är hög på tabletterna han fått av sin far och har gett upp motorcykeln. Tobias försöker få upp Jazz på benen: ”Du måste vilja, försöker Tobias säga honom. - Jag vill ingenting, säger Jazz. Då gör vi ingenting, vill Tobias säga honom. Då vill vi ingenting.

Då lurar vi dem alla med att göra ingenting. Genom ingenting blir vi fria. Kom, vi gör ingenting och mitt i ingenting hämtar vi motorcykeln och lurar dem ” (s. 405). Han får inte Jazz med sig.

Ove betraktar sin egen begravning och finner sig längta hem; ”Det finns inte längre en enda plats i världen som jag kan kalla min, och ändå längtar jag hem” (405). Han ser att Barbro och Stefan gråter och blåser igenom dem, han vill säga dem att de inte ska sörja honom; ”När jag långsamt blåser genom dem upptäcker jag mig själv. Det är här jag finns. Sorgen är inte deras självupptagenhet. Sorgen är min närvaro i dem” (s. 407). Sedan befinner sig Ove på gården där han växte upp. Han hör alla välbekanta ljud från sin barndom, han ser sin far stå vid fönstret och sin mor vid spisen. Han fortsätter till Eriks rum med en förhoppning om att Erik ska vänta på honom där, men han är inte där. Ove letar desperat efter ett tecken, och hittar det till slut i en förslitning i tapeten där Eriks säng stod:

Jag kan se hans tecken. Han ler mot mig och så börjar han teckna. Människans omfamning av hela världen, säger han. Minns du vad jag försökte säga dig? Minns du att jag frågade dig vad kärlek är? Jag kan svara dig. Kärlek är att vara här. Kärlek är att stanna kvar. Och så sluter sig mörkret runt mig. s. 410

Romanen slutar med en uppmaning till läsaren: ”Jag vill att du lyssnar mycket noga på vad jag säger. Snart finns jag inte längre här och då kan jag inte berätta för dig vad jag vill att du ska göra. Så lyssna nu. Lyssna” (s. 410). Tobias har bestämt sig för att själv ta motorcykeln i Sölves båt och ro den över till andra sidan viken där Assar bor; ”Tobias har försökt säga Jazz att om Perne får motorcykeln så finns inte en enda dröm kvar. Ingenting kommer att sjunga mer. Då är allt tyst” (s. 410). Han välter ner den svarta Triumphen över båtens reling, men den hamnar snett och han orkar inte lägga den rätt. I sundets mitt kantrar båten på grund av den slagsida motorcykeln orsakar, Tobias faller i vattnet och orkar inte hålla fast vid båten.

Innan han sjunker under ytan kommer han att öppna munnen och ge upp ett litet skrik. Det är kanske hans första skrik på hjälp, hans första och hans enda, och det är knappt ens hörbart. [...] Natten är stor och evig, svart och oändlig, och i Tobias lilla skrik blir den ett med sundets mörka vatten. Jag är död. Jag kan ingenting göra. Men du? Lever inte du? [...] Skuggorna står tysta på land och ser hur Tobias, en blekt lysande ängel, låter båten glida ut på öppet vatten. [...] Snart kommer den ranka båten att fångas av strömmarna i sundets mitt. Vad är det du väntar på? s. 411

5. Resultat och diskussion

En texts narrativa uppbyggnad påverkar läsarens läsning och uppfattning av romanen. Narratologin består av flera olika delar som tillsammans bygger upp romanens struktur. De perspektiv som kommer tas upp i denna uppsats är karaktärgestaltning, miljö, tidsperspektiv, berättarröst och berättelsenivå, fokalisator och intrig, vilka är några av de narratologiska verktyg som författare kan använda för att i viss mån påverka läsaren genom att välja hur dessa delar används. Men läsaren är också en aktiv aktör, som genom intresse och egna erfarenheter väljer vad han/hon fokuserar på och tar till sig. Detta betyder att författaren bara till viss del kan styra eller vägleda läsaren. Palm (2002) skriver: ”Det litterära verket har överlämnats till sina läsare med möjlighet att bli tolkat på olika sätt. Den en gång för alla givna tolkningen finns inte. Istället måste varje tolkning betraktas som ett förslag till möjlig betydelse” (s. 194). Den analys som följer är därför bara en möjlig analys, utifrån ett läsarperspektiv.

En beskrivning av handlingen i *Ängel bland skuggor*, om det är romanens kärna man vill beskriva, är inte särskilt komplicerad: En döende man lever isolerad ute i förorten, och från sitt fönster följer han människor som rör sig där utanför. Läsaren får följa några av de ungdomar han ser från sitt fönster när han berättar historien om deras liv, även utanför de ramar som fönstret utgör. Det är när uppbyggnaden av romanen ska analyseras som den blir komplicerad, då läsaren inte bara får följa flera olika karaktärer om vartannat utan skiftningarna i tid och miljö varierar kraftigt. Karaktärerna har en komplex uppbyggnad vilket utmanar läsaren, i vissa fall tvingar läsaren, att ändra uppfattning om karaktärer. Samtidigt uppmanar berättarrösten Ove läsaren, eller lyssnaren, att vara uppmärksam och lyssna noga: historien är viktig, och tiden begränsad; snart finns han inte längre här och kan då inte längre berätta historien. Berättarrösten förändras dessutom under romanens gång, vilket också Ove gör.

5.1 Intrig

Ove tilltalar läsaren med <du> genom romanen, och ber denne lyssna på hans historia, att lyssna på den till slutet. Det är tydligt att han menar att det han har att berätta är viktigt, att det har ett syfte; han upprepar flera gånger: Lyssna nu. Ove avslöjar redan i första meningen av *Ängel bland skuggor* att han kommer dö innan han hunnit berätta historien färdig. Det som håller kvar spänningen i romanen är de andra karaktärerna historia, deras kamp för att rädda dem de älskar från underjorden. Björck (1983) menar att det finns en fördel med att låta läsaren veta romanens utgång, nämligen att läsaren i större utsträckning lyssnar på vad berättaren, i detta fall Ove, har att säga. Att inte låta läsaren veta vad som händer de karaktärer han följer i slutet av romanen är det som håller spänningen i läsningen uppe. Rådström har alltså valt att blanda dessa två stilgrepp: läsaren får veta att Ove kommer dö, men upprätthåller spänningen genom att inte ge bort utgången för de övriga karaktärerna. Detta ger, om man

använder Björcks (1983) teorier, just den effekt som Ove som berättargestalt ber läsaren om: läsaren lyssnar på vad han har att säga, och är samtidigt uppmärksam på och följer de skeenden som Rådström gestaltar, till slutet. Genom att upprepade gånger be läsaren att lyssna och trycka på hur viktigt det är att han får berätta historien färdigt innan han dör, byggs spänningen i romanen upp, och eventuellt läsarens motivation att fortsätta läsa och vara uppmärksam. Björck (1983) menar också att ett sätt att hålla kvar spänningen i romanen är att "berättaren klipper av en framställning" (s. 68 f) innan skeendet fått sin upplösning och fortsätter framställningen längre fram. Rådström gör detta dels genom att hoppa mellan de olika karaktärerna, och dels genom att hoppa i tid. Oves bakgrund får man i portioner, men inte i kronologisk ordning. Han berättar blandat om sin barndom, ungdom, vuxenliv och nutid. Mellan framställningarna om sitt eget liv berättar han om karaktärerna, om skeendena i deras nutid och vissa karaktärers bakgrund. Det är framför allt när det gäller Tobias, Erikas, Aris och Jazz som läsaren får en bild av deras förflutna, även det gestaltas bitvis, men läsaren får även en inblick i några bika karaktärers förflutna, bland annat Pekka och Sisys pappa.

Ängel bland skuggor är uppdelad i åtta delar, som alla fått sitt namn efter verk skrivna av Ovidius. Namnen på delarna ger en antydning om vad respektive del, till viss del, kommer handla om. Till exempel introducerar *Amores* kärleksförhållanden i romanen, det vill säga Oves kärlek till Erik, Tobias kärlek till Erika samt Erikas kärlek till Tobias och Aris. I *Heroides* ges en tydligare beskrivning av de kvinnliga karaktärernas omsorg: Kvinnan Aris älskade; moster Maj som var den ende vuxna som accepterade Eriks dövhet; Brita som försvarar Erik och Barbro som ber Ove komma hem. *Metemorphoses*, att inta annan skepnad, börjar med att Ove berättar att han är död, och tagit form av en ande som nu kan ta sig in i människor för att känna deras inre.

Rådström har valt att introducera läsaren för romanen med hjälp av både *in medias res*: historien tar sin början i Oves nutid, och använder sedan analepser och prolepser för att ge romanens karaktärer dess helhet. Men han beskriver samtidigt förorten han befinner sig i, och det han ser utanför sitt fönster.

5.2 Karaktärer

Läsaren möter alla karaktärer i romanen genom Ove. Han presenterar dem först genom vad han ser genom fönstret, och följer dem sedan vidare utanför fönstrets ramar. Personer från hans förflutna presenteras i externa analepser när Ove beskriver sitt liv före det att han blev sjuk, svek sin familj och hamnade isolerad i en förort. Björck (1983) beskriver detta sätt att introducera karaktärerna, där en eller flera huvudkaraktärer används för att presentera andra karaktärer, som att de hänger ihop som en kedja. Oves karaktär introduceras och skapas på ett lite annat sätt. Han berättar i början om den skuld han bär; och om sin sjukdom och den oundvikliga döden som närmar sig; om hur han under sin karriär såg på

människor och genom reklamen var med och skapade den cyniska människosyn som påverkar det samhälle de lever i, och reklamen som duperar dem. Ove berättar om hur de handlingar han är skuld till förpassat honom ut i förorten, ut i utanförskapet. Men han tar samtidigt avstånd från den personen: ”Det är spegelbilden som är jag, själv är jag bara någon, vem som helst, som betraktar mig”, och antyder därmed att han har förändrats (s. 14). Men han berättar också i början av romanen om den kärlek som fyllde honom när Erik föddes. Redan tidigt i romanen får läsaren därmed lära känna en mångfacetterad karaktär, en man i förändring, som ger intryck av att vara ärlig och rak och därmed pålitlig.

Därefter introducerar han sin bror, Erik, och med det sin barndom. På det följer introduktionen av Tobias, Erika och de andra ungdomarna. Genom analepser presenterar Ove människor från sitt förflutna. Vissa karaktärer möter läsaren genom berättelserna om ungdomarnas och Oves personliga liv: Örjan, Sigvard, kvinnan från Aris förflutna, moster Maj, Perne och Assar är exempel på de karaktärer som introduceras och gestaltas på detta sätt. De personer som introduceras på detta sett beskrivs ofta utifrån den närvarande karaktärens perspektiv, till exempel beskrivs Assar utifrån hur Jazz upplever honom, inte utifrån hur han är och vad han gör när Jazz inte är närvarande. Perne får läsaren sällan möta utan att någon annan karaktär är närvarande; han beskrivs endast i de elaka handlingar han utför, aldrig i situationer med människor där han är trevlig, trots att man skulle kunna tänka sig att det även i Pernes liv finns sådana tillfällen.

När Ove berättar om sitt liv som reklamman, berättar han om den kategorisering av människor som reklambranschen använder sig av, en cynisk kategorisering, där de skapar reklamen efter olika gruppers behov och drömmar. Ove beskriver det som att reklamen till viss del också skapar människor, styr deras drömmar i den riktning som företag tjänar mest pengar på. Alicia lever i en drömvärld som ser ut som i tidningarna och reklambroschyrerna, och blundar därför för Erikas vandring ned i mörkret trots Tobias ansträngningar att få henne att se det:

Ibland när jag hör Tobias mamma Alicia nere vid snabbköpet eller när jag ser henne gå mot busshållplatsen med på en gång häftiga och drömmande steg kan jag tänka att hon är just den människa jag och mina kollegor hela tiden önskade oss. Det är för hennes skull vi gör det vi gör och det är henne vi skapar i det vi gör. Han som möter mig i badrumsspeglarna på morgnarna tror att han känner henne bättre än någon annan. Alla hennes drömmar och förhoppningar kan han omedelbart värdesätta, prismärka och saluföra. s. 14

Det Rådström gör när han bygger upp karaktärerna är det motsatta: han försvårar läsarens kategorisering av karaktärerna som rör sig i romanen genom att skildra både deras ljus och mörker, godhet och elaka handlingar. Genom att berätta deras förflutna ökar han nyanseringen: oavsett vad för hemska handlingar de begår gör de det på grund av det de tidigare blivit utsatta för, de är skapade och skadade av sin omgivning. Det kan läsaren väcka en sympati hos läsaren som kvarstår oavsett vilka handlingar de utför.

Rådström använder sig framför allt av skildring av situationer och skeenden samt karaktärernas historia för att bygga upp bilden av karaktärerna, men också utseende och dialoger. Karaktärernas innersta tankar och känslor får läsaren följa först i slutet av romanen, efter att Ove avlidit och då fritt kan röra sig mellan karaktärerna och även in i dem. Eftersom läsaren redan känner karaktärerna ändrar det inte bilden av dem utan fungerar endast som en upptrappning, och fördjupning, av skeendena. Rådström ger därmed inte läsaren karaktärernas personlighetsdrag explicit, utan utmanar läsaren att själv bygga upp bilden av karaktärerna genom beskrivningar av skeenden, samtal och utseende. Enligt Björck (1983) blir läsaren mer aktiv i sin läsning när gestaltningen av karaktärerna sker genom indirekt presentation.

Den enda information läsaren får om Aris i början är att han stjälar saker och säljer droger, handlingar som knappast föder sympati. Men undan för undan växer en annan bild fram. Läsaren får veta att Aris räddade Erika från att bli våldtagen, och senare om den kärlek han kände för kvinnan med kolonilotten; om relationen han hade till henne och lugnet det födde i honom, om hans förmåga att föda liv i kolonilottens trädgård. Detta kommer som redan nämnts först efter det att bilden byggts upp av en karaktär som lever ett ohederligt, problemfyllt liv ute i samhällets marginaler. Med skildringen av Aris bakgrund, med ett problematiskt förhållande till sin mamma och en frånvarande pappa, förändras läsarens bild av honom då den ger en förklaring till hans nuvarande ”jag”, vilket kan väcka sympati istället för antipati. Drogerna och stölderna visar en hopplöshet och ett mörker. Samtidigt visas godheten, ljuset och styrkan i honom när han räddar Erika, och skildringen av hur saker får liv när han rör vid det. Gestaltningen av Aris bakgrund är svår att slå ifrån sig: det ligger en skuld i denna gestaltning, en kritik mot det samhälle som inte fanns där för honom, och den skulden gör det svårt för läsaren att döma ut honom som en ”dålig” människa.

Ove lär läsaren känna genom hans egen beskrivning av handlingar han utfört i nutid och dåtid, händelser och genom de tankar han ger uttryck för och hans konkreta beskrivningar av sig själv. Han berättar om kärleken till Erik och föraktet mot sin far Sigvard, hur han försökte skydda Erik och skulden han burit genom hela vuxenlivet över att han övergav Erik. Han berättar också om sitt liv som reklamman, om den cyniska människobild och fördomarna som reklamen byggde på och om sveket mot sin familj när han var otrogen mot Barbro med Stefans flickvän Julia. Ove har till viss del själv valt att isolera sig, och han verkar se sin förestående död som ett rättvist straff för det han gjort. Men han ger också uttryck för en medmänsklighet när han berättar om ungdomarnas kamp och i slutet uppmanar läsaren att inte bara stå och se på när människor går under: ”Skynda dig. Hjälp honom [...] Jag är död. Jag kan ingenting göra. Men du? Lever inte du? [...] Vad är det du väntar på?” (s. 410 f). Detta kan tolkas som en ånger över att han inte själv agerade mer under sitt liv, men framför allt som en personlig progression: Han menar att alla har ett ansvar att hjälpa sina medmänniskor.

Läsaren får en klar redogörelse av Tobias och Erikas liv på äppelträdgården och den kärlek som de där omgavs av, vilket ökar kontrasten till det liv de lever i romanens nutid, där naturen, fridfullheten och kärleken står mot förorten, brist på trygghet och känslan av att vara ensam. Tobias framställs från första början som kärleksfull och ljus i sin karaktär. Det blir tydligt när Ove beskriver kontrasten mellan sig själv och Tobias: ”[j]ag var som någon som försöker följa sin skugga i dess rörelser. Det var här jag hamnade helt enkelt, och jag slöts långsamt i min skuggas tystnad [...] Han var som en pojke helt utan skugga [...] Men Tobias lever så lätt och flyktigt att hans skugga aldrig riktigt hinner samla sig till en gestalt [...] Aldrig förmår den ställa sig själv tillräckligt länge i position mot ljusets källa för att finna sin form” (s. 11, 15). Tobias övernaturliga sida, där han med tecknen – dansen - i sina händer kan betvinga allt vilt och okontrollerbart skildras genomgående i *Ängel bland skuggor*. Namnet Tobias betyder *Gud är god*, och han refereras av Ove i ovanstående citat som ”ljusets källa”, vilket även det antyder en övernaturlighet (svenskanamn.alltforforaldrar.se). Kärleken till Erika är tydligt beskriven, och även Erikas kärlek till Tobias är tveklös från början. Erika försvinner dock stegvis bort från honom, och med det ökar skildringen av hans ensamhet: I början av romanen följer Tobias med Erika och Aris, senare får Tobias inte längre vara hos Erika men umgås under den tiden med Jazz och de andra ungdomarna. Mot slutet av romanen står Tobias helt ensam: han är ensam när han hämtar sadelväskorna, Örjan skjuter bort honom när han finner honom i äppelträdgården med Linus, Tobias får ensam ta rulltrappan upp från Sergels torg när Erika återvänder till underjorden, och han dör ensam när Assars motorcykel får båten att sjunka.

I introduktionen av Jazz berättar Ove att Jazz klottrar sitt namn på bussarna, vilket ger bilden av en stökig tonårig, men också att han egentligen inte är hel som människa, ”[s]om en hemvändande soldat, eller en förlorad son [...]” (42 f). I dialogerna mellan Jazz och hans vänner skildras en värme i honom, han är omtänksam och lojal mot sina vänner som också är lojala mot honom. Det visas framför allt i det faktum att Mackan, Eddie och Annika är med honom praktiskt taget hela vägen i hans försök att rädda sin pappa. Läsaren får en bild av en pojke som växt upp med en kärleksfull mamma och en pappa som druckit för mycket alkohol och, i alla fall i viss mån, gett sin kärlek till en motorcykel. I romanens nutid har hans mamma övergett honom, och hans pappa är den som uttrycker sin kärlek även om han är för märkt av sitt missbruk för att kunna vara den pappa han borde vara. Det är också sin pappa som Jazz försöker rädda, sin mamma visar han inga tecken på att känna kärlek för. Att det är just Jazz mamma som har förskjutit honom gör att den känsla Rådström förmodligen vill få fram, av en karaktär som blivit övergiven och lever i marginalen, blir starkare än den hade blivit om det var en pappa som under hans barndom har varit frånvarande som förskjutit honom.

Det Rådström använder för att bygga upp karaktärernas livssituation och personlighetsdrag är alltså blad annat konstraster från det förflutna, vilket ger bitvis pusselbitar till karaktärernas bakgrund som läsaren sedan får bygga samman till en sammansatt karaktär.

Erika beskrivs som en karaktär som i sin barndom var lycklig och kärleksfull, och med tanke på det band som uttrycks mellan henne och Tobias i början av *Ängel bland skuggor* har hon förmodligen fortsatt ge Tobias kärlek även efter det att de flyttade från äppelgården. Hon har, liksom de övriga ungdomarna, ingen vuxen att lita på och kanske är det därför hon blir så kär i Aris; hon behövde bli räddad. Till en början försöker hon rädda honom också, men Aris är för trasig och hon lär sig istället att älska mörkret och väljer det framför Tobias ljus för att få vara hos Aris.

Örjan gör allt för sina barn och är otroligt kärleksfull. Han tar hand om barnen ensam när deras mammor övergivit dem, han lär sig teckenspråk och är noga med att ge barnen en självklar plats i livet. Att han odlar blommor antyder en kärlek till livet. Hans handlingar och samtal med barnen visar kärlek, som spiller över på barnens beteende. Att han överger Tobias, Erika och Alicia i förtvivlan och slutar fungera när Linus fallit från äppelträdet kan tyda på någon slags svaghet, men också kärlek: hans kärlek är så stark att Linus skada välter honom över livets brant. Samtidigt borde den kärleken varit kvar även för de andra barnen.

Alla handlingar Bertilsson utför visar elakhet, fram för allt när han dödar Hylas och hur han behandlar Pekka. Med Perne, Tony och Vlado är det samma sak: deras karaktärsbeskrivningar är helt uppbyggda på deras handlingar som samtliga visar på samvetslöshet, bristande moral och hjärtlöshet. Deras inre beskrivs sent i romanen som svart och kallt.

Sissy samlar burkar istället för att gå i skolan för att familjen ska klara sig. Han är tyngd och sorgsen, men hans kamp för överlevnad visar samtidigt på styrka. Han är den i familjen som enskilt räddar dem från att slutgiltigt gå under, men det är på bekostnad av det liv han borde ha haft: dagar i skolan utan den ständiga bördan av att vara ansvarig för att familjen får mat.

De sju olika karaktärer som Rimmon-Kenan tar upp kan inte fullt ut appliceras på *Ängel bland skuggor*; karaktärer kan ha drag av en eller flera typer, men uppfyller inte alltid kraven fullt ut. Det finns en viss glidning mellan goda och elaka handlingar hos vissa av karaktärerna, framför allt Ove, men gränsen mellan de goda och de onda karaktärerna är tydlig. Ove har sårat sin familj och bästa vän, men inte av ondska. Det elementära draget i hans karaktär är byggt av kärlek och sympati. Tobias leder medvetet Perne till Aris, men inte av ondska utan av kärlek till Erika, i ett försök att rädda henne. Tobias pappa

överger inte Tobias, Erika och Alicia av elakhet, utan för att han förgörs när Linus skadas på grund av den kärlek han känner. Bertilssons och Pernes handlingar, däremot, grundar sig enbart i ondska.

Enligt Wikipedia är definitionen av hjälte en ”person som utför stordåd”. Definitionen av ängel är enligt samma sida ”budbärare mellan människorna och Gud, men de är även beskrivna som väktare, rådgivare, domare och krigare”. Den breda definition av ängel som Wikipedia ger är i sammanhanget viktig: det betyder att många av karaktärerna som till synes spelar små roller i romanen har funktionen av en ängel. Till exempel skulle Linus och den hemlöse mannen kunna klassas som rådgivare åt Tobias. Faktum är att Eddie betyder *rik väktare*, och Sigvard – som Oves far heter och som är Sisys egentliga namn- betyder *väktare* (Svenskanamn.alltforforaldrar.se). Det finns egentligen bara en riktig hjälte i *Ängel bland skuggor*: Tobias. Men då flera karaktärer *försöker* utföra stordåd – även om de misslyckas – finns det anledning till att jämföra hjälter med änglar i en analys av romanen. En av delarna i romanen heter också *Heroides*, vilket tyder på att epitetet ”hjälte” inte är omöjligt att använda i en analys av romanen.

Under Oves uppväxt skulle det kunna sägas att han fungerar som givare för Erik: Ove ger Erik möjligheten att få ett eget språk och därmed möjligheten att kommunicera, och med det en existens han inte hade haft utan språket. Genom romanen beskrivs språket av tecken som magiskt: det är det enda språket som kan famna världen i ett enda tecken, och Tobias utför övernaturliga handlingar med hjälp av sina tecken. Därför uppfylls Propps teori om kravet på att det som donatorn ska ge någon, egentligen hjälten, ska vara ett magiskt ting. Ove vill rädda Erik, och under den tid Erik lever gör han också det på ett sätt: med sin kärlek ger han Erik en plats att finnas på som ger honom lycka trots det förtryck de lever under från fadern. I det skulle Ove kunna ha rollen som hjälte. Precis som de andra karaktärer i romanen som tagit på sig uppgiften att rädda någon lyckas/får han inte slutföra sitt uppdrag, men i en samtidsroman som *Ängel bland skuggor* och det budskap romanen för fram kan och bör själva föresatsen och kampen vara nog för att få äga epitetet *hjälte*. Under sitt vuxna liv innehar Ove inte någon sådan roll. Han skulle, på sin höjd, kunna räknas som skurk i det att han sårar och splittrar sin familj, men definitionen är tveksam: han gör det av dumhet och inte av ondska.

Tobias fungerar som flera av de sju sorters karaktärer som Rimmon-Kenan tar upp. Han är tveklöst en hjälte: han räddar Aris granne från det brinnande hjulet och Pekka från den förtvivlan och sorg som gjort honom till alkoholist. Han finner platsen där Assars motorcykel står gömd och knäcker koden till verkstadens grindarna. Han ger också Sisy pengar, och lättar därmed Sisys börda. När Tobias ger Sissy pengarna kan han även räknas som givare, då Sissy förmodligen kan räknas som ängel eller hjälte i den familj han lever i. Men framför allt kämpar han för att rädda Erika, även om han inte lyckas. Funktionen Tobias har i Jazz kamp att rädda sin pappa är som hjälpare och sändare: han hjälper Jazz att påbörja sitt

uppdrag och med det skickar han också iväg honom för att fullfölja uppdraget. Dessutom hjälper han Jazz att leda motorcykeln mot Assars hem.

Linus står som hjälpare och donator i scenen där Tobias söker upp Linus innan han ger sig ner i underjorden för att hämta Erika: när Tobias berättar att Erika är i underjorden påminner Linus honom om klappleken, ”Bara genom att leka kan du rädda henne, säger Linus”, vilket gör honom till hjälpare men också donatorn då han ger Tobias vad som kan räknas som ett magiskt objekt - minnet av klappleken.

Enligt definitionen av den eftersökta - den som hjälten försöker rädda – är det Erika som har den rollen. Någon mer av de olika typer av karaktärer som finns är svårt att applicera på henne i det som är romanens nutid. Hon försöker visserligen rädda Aris från hans vandring ner i underjorden, och andra karaktärer har ovan klassats som hjältar trots att de misslyckats i sin kamp, men jag vill mena att hon ger upp och ansluter sig till vandringen ner i mörkret för tidigt för att klassas som hjälte. Erika väljer dessutom att fullfölja vandringen ned i underjorden, vilket de övriga karaktärerna inte gör. Däremot är hon Tobias ängel, och försöker vara Aris ängel och hjälte.

Aris är svår att analysera utifrån de sju karaktärer som Rimmon-Kenan skriver om. Han agerar hjälte när han räddar Erika från våldtäkten, men skulle också kunna ses som en skurk i det att han drar med sig Erika ned i mörkret. Är han då en hjälte som i berättelsen om Erika utvecklas till skurk? Eller bör epitetet skurk inte appliceras på honom eftersom han inte bär på ondska utan bara ett mörker skapat av det utanförskap som omvärlden försatt honom i? Jag tror att det är i det här ett av Rådströms budskap ligger: Han är inte ond, han är en konsekvens av att samhället – medmänniskor – inte finns där för honom. Anledningen till att det är svårt att bestämma vilka karaktärstyper som ryms i Aris karaktär beror delvis på den svävning mellan karaktärsdrag som nämnts ovan, och delvis på en komplicerad och mångfacetterad uppbyggnad av karaktärer i *Ängel bland skuggor*. Niklas Rådström låter karaktärerna i romanen spränga de gränser av schablonbilder av människor som annars kan förekomma i texter.

Även Jazz karaktärsroll är svår att applicera enligt de kriterier som Rimmon-Kenan menar att Propp kommit fram till i sina undersökningar. Det är möjligt att se honom som en hjälte eftersom han försöker rädda sin pappa, Assar. I det perspektivet fungerar då Tobias som hans donator och hjälpare, och Annika, Mackan och Eddie som hjälpare. Om man använder donatorns kriterier, som någon som ger hjälten ett magiskt föremål, skulle även Jazz kunna inneha rollen som donator. Det kräver dock att läsaren accepterar Jazz syn på motorcykeln som något som skulle rädda Assar från att förloras slutgiltigt. Det skulle i så fall betyda att Jazz försöker vara hjälte i Assars liv. Jazz kamp för att rädda sin pappa tyder på att han ser Assar som den som skulle kunna vara hans hjälte och ängel. Det är ett fenomen som kan ses även i andra relationer i *Ängel bland skuggor*: Tobias ser Erika som sin hjälte - eller ängel - eftersom hon

är den enda som han i romanens nutid upplever att han får kärlek från. Erik var på sätt Oves hjälte under barndomen; på samma sätt som Ove gav Erik en fristad under förtrycket, gav Erik Ove samma fristad. Aris räddar Erika i en ögonblicklig handling, och Erika försöker rädda Aris från det destruktiva liv han lever. Mer eller mindre samtliga karaktärer står i skuggan; de flesta karaktärer har en ängel och innehar funktionen av en ängel samtidigt. Huvudkaraktärerna försöker dessutom bli hjältar i det att de försöker rädda någon de älskar.

Bertilsson och Perne borde, om man tittar på deras handlingar, räknas som romanens skurkar eftersom de utför onda handlingar och saknar empati och moral. Däremot motarbetar de förmodligen inte Tobias och Jazz medvetet i den meningen att de handlar som de gör för att hindra Tobias och Jazz i försöket att rädda dem de älskar; att Tobias och Jazz kamp försvåras av Perne och Bertilsson är mer en konsekvens av deras jakt efter det stulna heroinet och att de inte skyr några medel för att hitta det. Perne söker efter motorcykeln för att få tillbaka den, men inte i syfte att hindra Jazz från att ge den till sin pappa utan för att få tillbaka heroinet. Detta bevisas när Perne låter Jazz behålla Triumphen när han inser att sadelväskorna inte längre finns kvar på motorcykeln. Kanske hade Erika kunnat räddas om hon inte blivit förd ner i underjorden av Perne tillsammans med Aris, men det är långt ifrån säkert; hon hade redan valt Aris och accepterat mörkret. Perne tvingade inte heller ner Erika i underjorden för att motarbeta Tobias i sin kamp för att rädda henne, hans handling handlade återigen om att få tag på drogerna. Perne är utan tvekan en skurk i den meningen att han utför onda handlingar för egen vinnings skull, men inte i meningen av att motarbeta hjälten, vilket är den strikta definitionen av ordet ”skurk” enligt Vladimir Propp. Bertilsson är svår att få grepp om; han verkar vara elak av den enda anledningen att han njuter av det. Han hindrar däremot varken Tobias eller Jazz i deras kamp. Det ska givetvis uppmärksammas att han gör vad han kan för att göra ungdomarnas liv svårt, men just kampen för att rädda Erika och stölden av motorcykeln är han inte inblandad i, i någon större utsträckning.

Sigvard är Oves och Eriks protagonist under barndomen: han förvägrar Erik ett språk och han förtrycker och plågar dem, och för det kommer Ove att förakta honom resten av livet. Han är däremot - likt de flesta andra karaktärer i romanen - komplex: Det finns stunder då han ger uttryck för känslor, och Ove säger att hans förtryck kanske berodde mer på rädsla än ondska.

Rimmon-Kenan (1983) skriver att runda karaktärer är komplexa i sin uppbyggnad, medan de platta karaktärerna är enkla att sammanfatta. Det som utmärker de runda karaktärerna är dock progressionen i karaktären - att de är dynamiska - vilket platta karaktärer inte är. Det är alltså möjligt för en platt karaktär att vara komplex under det att den inte utvecklas. De flesta ”hjälparna” i romanen är platta karaktärer i den mening att läsaren inte får följa dem tillräckligt mycket för att kunna se en progression i deras personligheter. Mackan, Annika och tvillingarna utvecklas inte, den enda roll de har i romanen är som

hjälpare till Jazz. Eddie genomgår en viss förändring: han fungerar som hjälpare till Jazz långt in i romanen, men när Hylas dör får läsaren följa en annan sida av honom: den starka kärlek han känner för Hylas, och hur förlusten av den kärleken driver honom in i ett mörker han tidigare verkar ha stått utanför.

Bertilsson, Perne, Tony och Vlado är tveklöst platta, deras handlingar visar inte på någon som helst progression och samtliga kan beskrivas i några få meningar. Hos Alicia finns inte heller någon progression; hennes handlingar är själviska och hennes ytlighet utmärkande från Tobias födelse och genom hela romanen. När Linus blev skadad tog hon förvisso på sig en roll som omhändertagande förälder en kort tid, men hon verkar ha fallit tillbaka i sitt gamla sätt att vara då familjen blev förpassade ut i förorten.

Även de karaktärer Ove berättar om från sitt förflutna är i huvudsak platta, även om de inte nödvändigtvis går att sammanfatta i en enda mening. Till exempel är Barbro och Torvalds funktion mer med som ett sätt att fördjupa beskrivningen av Oves förflutna samt att skildra att han själv valt den ensamhet han nu lever i; Barbro ber honom att komma hem så att hon kan ta hand om honom. De är inte karaktärer som driver handlingen framåt; de fördjupar förståelsen av de händelser som ligger till grund för att historien berättas. Hos Oves föräldrar går det att se en viss progression: Sigvard ber på sin dödsbädd Ove om hans förlåtelse, och har enligt Maj förändrats. Något konkret exempel på hans förändring får läsaren dock inte; att han ber om förlåtelse skulle kunna vara för hans egen skull, inte för Oves. Men det är naturligtvis möjligt att se det som ett tecken på att han insett att hans beteende varit orätt. Oves mamma går från att vara kärleksfull och undergiven till att anklaga Ove för Eriks död. Det är ingen stor progression som Oves mamma genomgår, det är en handling av desperation och sorg, men det är en förändring.

5.3 Miljö

Ängel bland skuggor utspelar sig huvudsakligen i tre olika miljöer: landsbygden, Stockholms innerstad och förorten. De står också som symboler för olika sorters liv. Ute på landsbygden hade Ove en villkorslös kärlek i sin barndom: Erik. Där fann Ove också språket som för resten av hans liv kom att stå som det enda ärliga språket som kunde uttrycka allt som det talade språket, för honom babbler, inte förmådde uttrycka. Tobias, Erika och Linus levde även de med villkorslös kärlek ute på äppelgården, och lärde sig där det enda språk som Tobias och senare Linus kunde kommunicera med; teckenspråket. I händernas tecken ligger genom hela romanen en magi: Ove och Erik kunde fly från faderns förtryck in i en värld där de var lyckliga, Tobias kan med sina händer utföra mirakel. Den tid då Aris kände kärlek och hopp utspelar sig på en kolonilott där han ger blommor och bin liv. Oves liv i storstaden präglades av framgång, rikedom och stor umgängeskrets, men också av cynism och utnyttjande. Där var han med och skapade en bild av människan, och lurade människor att själva tro på den bilden och sträva efter den

falska värld han i sina reklamkampanjer skapade. I romanens nutid, marginaliserad ute i förorten, är det han själv var med och byggde upp det han föraktar. Förorten är de marginaliserade människornas hemvist. Ove har förlorat allt och blivit förpassad ut i förorten, även om han själv verkar mena att skulden han bär gör att han förtjänar det. Tobias och Erika har förlorat sin familj och den villkorlösa kärlek de på äppelgården levde med. Med en självisk och drömmande mamma är även de förpassade ut i förorten. Jazz är övergiven av sin mamma och hans pappas missbruk gör att inte heller han är närvarande. Sisy försörjer sina föräldrar som tappat, verkar det som, både hopp och vilja. Ingen av ungdomarna verkar ha någon fungerande vuxen människa i sitt liv, och är därmed förpassade till marginalen i ett samhälle där ingen tar ansvar för dem, de är utlämnade till sin egen förmåga att klara sig. Som tonåring utan möjlighet att ta sig upp, in i samhället, är de alla mer eller mindre förlorade.

Rimmon-Kenan påpekar att miljön inte behöver symbolisera karaktären, utan kan visa på resultat av en karaktärs personlighetsdrag. Ove är tydlig med att han lever i förorten på grund av de handlingar han gjort sig skyldig till. Han verkar däremot ha förändrats av sin nuvarande livssituation på det sätt att han nu på nära håll ser effekten av reklambranschens kampanjer.

Miljön som Rådström valt att placera romanens karaktärer i förstärker uppfattning av deras livssituation. Som förstärkning verkar miljöerna i romanen både som metonymer och metaforer, enligt Rimmon-Kenans (1983) sätt att beskriva det. Naturen förstärker känslan av kärlek, lycka och liv men också avskildhet, och förorten förstärker känslan av utanförskap. Innerstaden förstärker intrycket av framgång, men också ytlighet. De här miljöerna verkar som metonymer i den mening att budskapet inte hade kommit fram lika tydligt om karaktärerna placerats i andra miljöer. Förorten förknippas med utanförskap och innerstaden med framgång eftersom det är dyrt att bo där. Om Ove under den framgångsrika perioden av sitt liv varit placerad i förorten hade historien om framgång inte varit lika trovärdig, på samma sätt som ungdomarnas utanförskap inte framgått med samma allvar om de varit placerade i Stockholms innerstad. Det är däremot möjligt att se miljöerna även som metaforer eftersom de samtidigt förstärker känslan av karaktärernas livssituation. Vulovic (2013) skriver att miljön kan användas som symboler som en nyckel till tolkningen av texten, vilket även det används som ett redskap av Rådström. De livssituationer som karaktärerna lever i vid ett givet tillfälle skapar känslan av att naturen står som symbol för liv, lycka och kärlek, innerstaden för framgång och cynism, och förorten som symbol för övergivenhet och utanförskap.

5.4 Berättelse och berättarnivå

Ängel bland skuggor är skriven i jag-form, vilket enligt Björck (1983) inger en känsla av förtroende hos läsaren. Ove är den som berättar hela historien, både om sig själv och om de människor han ser röra sig

utanför fönstret. Det som möjligtvis, hos vissa läsare, skulle kunna skada förtroendet är att han följer de personerna även utanför de ramar som fönstret ger, trots att han inte fysiskt är med. Som extradiegetisk berättare kan han följa karaktärerna genom tid och rum; han går utanför gränsen för vad han kan se, och han berättar om karaktärernas förflutna utan att själv ha varit där och utan att ha fått det berättat för sig. Ove säger upprepade gånger meningar som: ”Du undrar hur jag vet? Jag bara vet” (s. 49). Han säger också: ”Alldeles nyss upplevde jag en oerhörd scen nere i källaren. Det var nu, alldeles nyss. Det är nu det inträffar” (s. 104). Han befann sig i källaren när början på det skeende han skildrar inträffade, det finns däremot inget som säger att han stannade kvar i källaren under hela skeendet, eller åtminstone att han befann sig inne i tvättstugan. Vad han däremot inte gör, vilket en allvetande berättare ofta kan, är att skildra karaktärernas inre. Först efter Oves död ”blåser” han genom karaktärer och beskriver deras inre och tankar. Han verkar därför, fram till sin död, inte vara allvetande fullt ut utan har i viss mån begränsningar, men han har betydligt mindre begränsningar än vad en berättare som befinner sig på en intradiegetisk nivå har. Det är möjligt att detta kan påverka en läsares förtroende för berättaren. Hur kan han veta allt som händer och hänt, utan att kunna ta sig in i och känna karaktären? Det är just det tvivlet Ove adresserar när han säger till läsaren: ”Du undrar hur jag vet. Jag bara vet” (s. 49).

Berättarrösten och nivån berättarrösten befinner sig på förändras under romanens gång. I berättelsen om Oves förflutna och nutid är Ove en intern homo-diegetisk berättare i det att han berättar om det han upplevt och hur det påverkat honom, det är enbart genom Oves egen själ som läsaren får historien berättad för sig. Efter Oves död är han en intern hetero-diegetisk berättare samtidigt som han är intern homo-diegetisk: han befinner sig på de övriga karaktärernas dieges och kan tydligt läsa av deras känslor och innersta karaktärsdrag. Parallellt berättar Ove om sig själv, sin vilja att stanna kvar uppe på jorden i form av den fria själ han nu är, och om sina samtal med Sölve.

5.5 Fokalisation

Fokalisationen i romanen vill jag mena att är svår att bestämma, framför allt på grund av den oenighet som råder om focalisation mellan narrativa forskare. I historien om sitt eget liv är Ove tveklöst intern fokalisator; allt han berättar om sig själv berättar han utifrån sina egna ögon och känslor. Då Ove berättar de övriga karaktärernas historia snuddar vid sådant som han som enbart berättare, ur ett objektiva kameraperspektiv, inte borde veta. Han beskriver olika karaktärers känslor och tankar: Han vet bland annat att Linus försöker få tag i den sång hans mamma sjöng för honom, han skildrar hur Pekka upplever att det springer ödleliknande figurer över hans kropp, och han beskriver tankar: ”När Örjan såg barnen tillsammans ute mellan träden så kunde han tänka: Det sätt på vilket de har del i varandra är värt allt i hela världen att bevara” (s. 159). Det borde tyda på att han ändå har viss förmåga att läsa av karaktärernas

innersta. Fokalisationen ligger ändå närmare berättarrösten än karaktären, vilket tyder på att fokalisatorn är extern.

Efter Oves död ändras hans berättarröst till intern. Även när han beskriver andra karaktärers känslor och tankar gör han det genom ett inifrånperspektiv: hans förmåga att ta sig in i karaktärerna gör att han själv känner och upplever det karaktären känner. Det är möjligt att dra slutsatsen att hans roll som fokalisator då är intern.

5.6 Tid

Tiden som helhet i *Ängel bland skuggor* sträcker sig från Oves barndom på 40-talet till romanens nutid, vilken förmodligen utspelar sig i början på 90-talet då *Ängel bland skuggor* gavs ut 1993.

Tidsperspektivet hos de individuella karaktärerna i romanen är hos vissa av karaktärerna något svävande då det sällan anges exakt ålder eller årtal, vilket gör att åldern på karaktärerna endast är en uppskattning. Tiden som förflyter när Ove berättar ungdomarnas historia är svår att få grepp om. Tiden det rör sig om då Jazz förflyttar motorcykeln mot sin pappas hem och Aris jagas av Perne är förmodligen bara några dagar. Hur lång tid det tar från det att Erika träffar Aris, vilket är nyckeln till att Jazz får reda på var motorcykeln står, till det att Jazz lyckas stjäla Triumphen är svårt att avgöra. En uppskattning är att den berättelse som utgör romanens nutid utspelar sig under mellan två veckor till en månad.

Det anges att Ove var drygt fyra år då Erik föddes, och att han var 17 år då han flyttade till Stockholm och där påbörjade det nya liv som han skulle leva fram till han insjuknade i cancer och skiljde sig. Uppskattningsvis är han då i 50-årsåldern.

Tobias får läsaren följa från hans födsel fram till det han är runt fem år, där efter är det en ellips fram till romanens nutid, då Tobias befinner sig i tidig tonår. När Tobias introduceras av Ove berättar han: ”Ändå kunde man se att han, bakom den långa luggen och trots det barnsligt veka ansiktet, redan nått de första av tonåren”, vilket torde betyda cirka 13 år (s. 9). Läsaren får också veta att Erika är nästan sex år när hon och Alicia flyttar in i Örjans hus, att de 1,5 år senare flyttar ut och att Erika är nästan 16 år då romanens huvudberättelse utspelar sig (s. 135). Detta betyder att Erika är drygt 7 år när hon, Tobias och Alicia lämnar äppelträdgården vilket lämnar ett glapp i tiden på cirka åtta år.

Ungdomarna får läsaren ingen exakt ålder på, det enda som skrivs om deras ålder är att de är tonåringar (s. 13). Jazz bakgrund får man korta inblickar i från hans födsel och barndom och barndomens trygghet (s. 45, 48 f). Aris är drygt 20 år. Den inblick man får av hans bakgrund är att hans pappa varit frånvarande

hela hans liv, att hans relation till sin mamma var problematisk, att han redan innan han fyllde tio stal sin första cykel för att kunna ta sig till kolonilotten, och att han där träffade en kvinna som han kom att hysa kärlek till (s. 53-56). Tidsspannet i beskrivningen av Aris rör sig alltså om drygt 20 år.

5.7 Orfeusmyten

Många av karaktärerna i *Ängel bland skuggor* befinner sig i gränslandet mellan livet och underjorden. Detta är en bildlig beskrivning av de flesta karaktäernas situation, men i Erikas fall bokstavig mot slutet av romanen. Ett gränsland motsvarande den stig Orfeus och Eurydike vandrade på väg ner till underjorden och tillbaka till livet. Flera av karaktärerna vandrar långsamt nedåt för att aldrig mer komma tillbaka upp. Några karaktärer har påbörjat vandringen nedåt, men lyckas med någon annans hjälp vända tillbaka igen. Ett par av karaktärerna befinner sig i romanens nutid redan i underjorden, till exempel Assar. De flesta karaktärer gestaltas i rollen av Eurydike; de som förloras. Men även Orfeus finns representerad; de som försöker rädda personer som håller på att förloras till underjorden.

Ove är en av de karaktärer som vandrar nedåt, från livet till döden. Han känner ingen ångest inför vandringen i sig, den enda ångest han bär är de handlingar han gjort sig skyldig till i livet. Däremot försöker han bromsa upp vandringen för att kunna slutföra en sista uppgift: han vill berätta färdigt historien om de människor vars öden han berättar om. Väl nere vid dödsrikets flod, det som i romanen gestaltas i form av en vik, fördröjer han även resan över vattnet för att kunna berätta färdigt historien om de personer läsaren har fått följa. Floden - viken - han nått innebär slutet på hans liv i fysisk form, men ännu kan hans själ röra sig i de levandes värld. I detta ges en extra dimension till hans berättande: för första gången får läsaren en inblick i karaktärernas inre. Berättarrösten har ändå vissa begränsningar: ”Jag har förlorat Erika och Aris ur sikte sedan Tony tog dem med sig in till city. Jag har blåst längs motorvägen och pendeltåget, [...]. Men jag vet inte vart de tagit vägen” (s. 374). Som intern berättare har han förlorat ovanperspektivet, och kan därmed inte överblicka allt som händer.

Läsaren får även uppleva ytterligare en förvandling; den lätthet med vilken Ove tidigare utfört vandringen mot döden är inte längre lika självklar, först nu ser han att han trots allt älskade livet:

Jag måste hela tiden röra mig genom stenen, blåsa och rusa fram och tillbaka för att inte bli begravd härnere. Jag vill stanna så nära livet jag kan. Vad jag än har sagt dig så älskar jag livet. [...] Tro inte annat än att än att jag hela tiden har älskat livet. [...] Det är inte livet som jag varit utled på, det är mig själv jag inte längre orkar med. s. 383

Han ber om att få stanna kvar på jordelivet ett tag till, även om det bara kan ske i själslig form. Det beror till viss del på att han vill följa de öden han betraktat till slut, men det beror förmodligen också på att han nu kan se skönheten i livet på ett sätt som han tidigare inte gjort.

Ove skulle kunna vara en bild av både Orfeus och Eurydike. Som Eurydike då han hamnar i underjorden och försöker vandra upp till livets yta igen, om än endast i själslig form, men obarmhärtigt, eftersom döden är definitiv, dras tillbaka ned. Referensen till Orfeus är tydlig. Både i det att han med och för sin bror skapar tecken som uttrycker det det talade språket inte kan uttrycka och med det har en kraft som det talade språket inte har, likt Orfeus sång. Ove försöker även rädda personer som hotar att gå förlorade, men misslyckas. Skillnaden är att han inte förlorar Erik när han vänder sig mot honom, utan när han vänder sig ifrån honom. Den del av romanen där Erik dör, *Fasti*, inleds med rubriken ”Vänd inte ryggen till” (s. 132). Ensam lever Erik i sin tystnad, en isolerande tystnad i mörker under faderns förtryck. Endast när Ove är hos honom kan han verkligen existera, leva och omfamna världen. När Ove är med Erik är de varandras ljus, de står inte i skuggorna utan leker med skuggorna på väggen.

I de delar av *Ängel bland skuggor* som heter *Metamorphoses* och *Epistulae ex ponto* försöker Ove hjälpa tre av de karaktärer han följer: Aris, Erika och Tobias. När Aris lider av svår abstinens tar Ove sig in i hans sömn: ”- Lägenheten under Erikas, viskar jag. Mannen där har rummen fulla av smärtstillande medel. [...] Ta allting. [...] Jag vill hjälpa dig. Hör du mig?” (s. 360). När Ove försöker hjälpa Erika befinner hon och Aris sig i Oves lägenhet: ”Jag blåser runt henne och vill lyfta henne, lyfta henne som man lyfter ett barn som fallit och slagit sig. Jag blåser runt henne och sjunger för henne. Famna världen, Erika, sjunger jag. Famna världen” (s. 366). I det här citatet är sången nämnd, sången som symboliserar övernaturlig makt och försök att rädda en person. Ordet ”fallit” leder tankarna till den fallna ängeln, en ängel som varit ljuset men dragits ned i underjorden och dödsriket. Ove vill med sin sång lyfta henne, och sången når fram till henne men är inte nog för att rädda henne: ”- Famna världen, säger Erika tankfullt. Vad tror du han menade med det?” (s 366). Här gestaltas det som Malmberg (2000) skriver om: konsten kan inte rädda människor, men människans villkor är att trots det försöka. Det faktum att ingen av karaktärerna lyckas i sin kamp att rädda den de älskar är naturligtvis den tydligaste och slutgiltiga skildringen av just detta: konsten – sången – som en övernaturlig makt, som trots det i slutändan aldrig kan vinna över naturen. Det tredje försöket Ove gör, det sista han klarar av att göra innan han blir för svag, är i en situation när Tobias krafter har tagit slut:

Det rinner fortfarande av ljus genom honom, men ljusflödet är segt och grumligt, som en flod av långsamt stelrande lava. Jag tänder en sista vind i mig och blåser genom honom så att ljuset i honom vitnar i ett intensivt glödande metalliskt sken. Han skrattar när han upptäcker det vita skenet. [—] Han släpper svordomarna ur sin ömmande hand och tecknar motorcykeln som rusar genom landskapet. Måste hjälpa Jazz med motorcykeln, tecknar han. [—] Hjälp Jazz, vill jag visa honom. Släpp inte taget. Men själv orkar jag inte längre. Jag faller genom mörkret, utan kraft, utan mål. s 399

Detta visar att Ove spelar två roller i romanen: den som försöker rädda, och den förlorade. Orfeus och Eurydike. Däremot är Ove i rollen av Eurydike inte en karaktär som förloras under tragiska

omständigheter, så som till exempel Erika. Ove vandrar stilla närmare och närmare döden, och ros lika stilla i en båt över vattnet till andra sidan av Sölve.

Sölve spelar rollen av den grekiska mytens Karon, mannen som rör själarna över till andra sidan av Hades flod: ”Jag klarar allt och alla till den andra sidan” (s. 146). När Ove avlidit rör han Ove ut på vattnet. Namnet på sista delen av romanen visar att Ove befinner sig i båten på vattnet när han berättar slutet på sin historia: *Epistulae ex ponto*, skrivelse från havet.

Tobias är i romanen egentligen den mest självklara Orfeus-gestalten. Tobias är den som med sin sång tämjer naturen, som kontrollerar det andra inte kan kontrollera. Hans händers sång är i några fall avgörande för att ge romanens karaktärer hopp så att berättelsen kan fortsätta föras framåt.

Hans hand sjunger Linus namn hela tiden medan han går ner genom fruktträdgården. Överallt sitter djuren tysta och lyssnar – sorkar och bladlöss, sädesärlor och skalbaggar. Vattnet som långsamt rinner ur bevattningsslangen på marken stannar i sitt flöde och lyssnar. s 378

När Jazz och resten av ungdomsgänget bryter sig in i Pernes verkstad för att stjäla tillbaka motorcykeln är det Tobias som med sina händer tämjer hundarna som annars inte hade varit möjliga att ta sig förbi. Tobias förmåga att tämja det okontrollerbara är alltså här en förutsättning för att ungdomarna ska kunna hämta motorcykeln, Triumphen som är Jazz dröm om att rädda Assar från underjorden materialiserad.

Han lade huvudet på sned och stirrade in i hundarnas ögon. De såg tillbaka mot honom med fradgan droppande ur sina käftar. [...] ...långsamt svävande allt närmare hundarna som förbluffade satte sig på bakhasorna. [...] Hundarna blev oroliga och började morra, men Tobias föll på knä framför dem, rörde sina öppna händer framför deras nosar, såg dem i ögonen och sjöng ljudlöst för dem. När grindarna gled upp låg hundarna på rygg under Tobias höjda armar. s. 219

Orfeus lyckas i kraft av sin sång blidka ”[...] Persephone själv och [...] skuggornas herre, Pluto, som härskar i skuggornas land [...] Då kunde ej dödsrikets konung eller hans höga gemål stå emot den bedjandes böner, utan Eurydice kallades fram [...]” (Ovidius, *Metamorphoser*, s. 47 ff). Tobias tar sig liksom Orfeus ner i underjorden och lyckas med hjälp av sången – klappleken - och heroinet, som också den i det här sammanhanget skulle kunna stå som symbol för lyran, övertala Tony att låta Erika gå. Han får Erika att påbörja vandringen upp mot de levandes värld. När han vänder sig om vid rulltrappan som ska ta dem upp till ljuset har Erika stannat: ”Jag stannar här, tecknar hon. Jag älskar natten” (s. 389). Gångarna som leder från Sergels torg ned i bergrummen där Aris och Erika hålls fångna är den moderna versionen av den stig Orfeus och Eurydike vandrar till och från skuggornas rike, gränslandet mellan underjorden och de levandes värld. Rulltrappan som ska ta Erika den sista biten upp till ljuset är den del av stigen som återstod för att Orfeus skulle lyckas med sin ansats att rädda Eurydike. Både Orfeus och

Tobias vänder sig om, båda förlorar i den stunden sin älskade. Det finns dock en skillnad där, Eurydike förloras på grund av Orfeus handling, Erika väljer mörkret och förloras trots Tobias ansträngningar och kamp för den enda han verkligen älskar.

Lyran nämns som en tydlig referens till Orfeus och hans makt i samband med att Tobias hittat knarket som han tror ska rädda Erika: ”Han rusar vidare genom natten, med sin skatt kastad över axeln som en jägare bär sitt vapen eller en sångare bär sin lyra” (s. 339). Referensen till lyran kan gestalta två saker: som sången som ska rädda Erika, lyran är ju det verktyg som framkallade den sång med vilken Orfeus fick en chans att rädda Eurydike. Men det Tobias kastar över axeln är sadelväska som heroinet ligger i, med idén om att Erika kan räddas om Perne och Tony får tillbaka det. Tobias har sången, men nu har han även knarket; ännu ett instrument som kan fungera som Erikas räddning. Ytterligare en tydlig referens till Orfeusmyten är då Tobias kommer att tänka på Linus och den sång han försöker nå fram till: ”Kanske är det bara genom en sång som man kan rädda tillbaka någon som håller på att gå förlorad i underjorden” (s. 290).

När Erika förlorats gör Tobias ett sista försök att rädda den som är kvar att rädda: Assar. Han tar motorcykeln i båten, och försöker ro över viken. Vattnet kan ses som symbol för den slutgiltiga gränsen mellan liv och död, så som själarna enligt grekisk mytologi ros över till andra sidan av underjordens, Hades, flod av Karon. Enligt den grekiska myten kommer den som inte kommer över till andra sidan floden att planlöst vandra runt (Wikipedia). Sett från det ljuset är det möjligt att Tobias inte bara försöker rädda Assar, utan även sig själv. Eller rättare: han försöker rädda sig själv genom att rädda Assar, drömmen som Jazz gett upp på. Motorcykeln är för tung, och båten som Tobias själv försöker ro över till andra sidan välter. Under tyngden av Jazz lyra förlorar Tobias kampen och går under. Det som Tobias inte verkar ha uppmärksammat är att han under romanens gång redan räddat två personer: Pekka och Aris granne Ivar. De lappar Tobias lämnade fram till Pekka blev i Pekkars huvud till brev om förlåtelse, vilket blev hans räddning. Det brinnande hjul som snurrade runt Ivar lyckades Tobias släcka genom att bara vara hos honom en stund. Det är möjligt att författaren med detta vill visa en poäng: ibland behöver vi kanske inte kämpa för att rädda en annan person från dennes helvete, ibland kan det räcka med att bara vara där. Tobias lättar även upp de skuggor som hänger över Sisy när han ger honom 12 000 kronor: ”Det är första gången på flera år han tycker att han får luft ända ner i lungorna” (s. 347). Detta gör han däremot helt medvetet.

Även Jazz är en gestaltning av en nutida Orfeus, i det att han försöker rädda sin pappa Assar. Det finns dock en skillnad mellan den klassiska Orfeus-myten och det sätt på vilket Jazz försöker rädda Assar. I myten vandrar som bekant Orfeus ner i underjorden, och Eurydike följer efter honom upp igen för att förloras nära de levandes värld då Orfeus vänder sig om. Jazz, däremot, vandrar med motorcykeln till

Assar. Vandrigen sker alltså bara på ett håll: från de levandes värld till underjorden, vilket betyder att Jazz försöker föra räddningen och livet till Assar istället för att be honom att följa honom tillbaka. Ove och Tobias försöker föra den de älskar från underjordens skuggor till ljuset som Orfeus gör i myten, men Jazz försöker föra de levandes värld ner i underjorden. Det är därför möjligt att Jazz från början förstår att Assar redan gett upp och inte är förmögen att genomföra vandrigen tillbaka till livet själv.

Att författaren givit den elake Tony efternamnet Hadenflod ger en tydlig hänvisning till den grekiska mytologin. Tony är i romanen den personifierade gränsen mellan att befinna sig i skuggorna, och att vara förlorad.

Orfeusmyten kan analyseras utifrån två olika perspektiv: Konstens förmåga att vinna över döden och konstens misslyckande i förhållande till naturen (Malmberg (2000)), *Ängel bland skuggor* kan på ett sätt sägas betona båda dessa tolkningar: Ivar räddas när Tobias sträcker fram lapparna med Erikas och Aris namn. Men sången i Tobias händer är samtidigt inte tillräckligt för att rädda Erika. Det perspektiv som är mest relevant för *Ängel bland skuggor* måste i slutändan sägas vara konstens misslyckande i förhållande till naturen; ingen av de karaktärerna som kämpar för att rädda den de älskar lyckas.

Malmberg (2000) skriver om epifani som ögonblickliga; Orfeus vänder sig om, och i det ögonblicket är Eurydike förlorad. Även de avgörande ögonblicken i *Ängel bland skuggor* sker i ögonblickliga händelser: Ove avslöjar att han varit otrogen i ett obetänksamt ögonblick - i lycka över att han inte smittat Julia med HIV - och med det förändras hans liv. I det ögonblicket blir romanen egentligen till: det leder till att han tvingas flytta ut till förorten, och därmed kan berätta historierna om människorna i samhällets marginal. Men en del av Ove dör redan när Erik blir påkörd av lastbilen och dör. Erika förloras slutgiltigt då Tobias vänder sig om vid rulltrappan, men har egentligen förlorats redan då hon tar sin första injektion och i det ögonblicket lär sig älska mörkret. Jazz och Assar förloras samtidigt när Assar erkänner att det redan är för sent att rädda honom, och Eddie förloras när Bengtsson dödar Hylas. Det sista av Aris hopp dog när han hittade kvinnan med kolonilotten död. Slutligen förloras Tobias då motorcykeln får båten att kantra. Varje avgörande skeende, varje förlust av en människa i romanen, sker i en ögonblicklig stund.

Malmberg (2000) skriver i sin avhandling att diktens 'jag' är sönderslitet, men att diktarens röst är stark. Baccanterna sliter av Orfeus huvud när de dödar honom, ändå sjunger det när det flyter på vattnet mot Lesbos. Oves 'jag' slits sönder när Erik dör; han har inte bara förlorat den han älskade mest, han lever också med skuld känslorna över att ha övergivit honom. När han berättar historien sjunger han ändå starkt, och vägrar sluta sjunga innan han berättat historien till slut. För utan en berättelse finns inget liv, och ingen kommer berätta ungdomarnas historia om inte han gör det.

5.8 Slutsatser

- Niklas Rådströms roman *Ängel bland skuggor* beskriver liv som existerar i samhällets periferi. Det som framför allt skildras är ungdomar som inte har någon vuxen i sina liv som kan stötta och vägleda dem, och därmed saknar de trygghet. I sitt sökande efter trygghet, kärlek och en tillvaro där någon ser dem går de under. Men även vuxna människor i samhällets marginal förekommer, framför allt i gestaltningen av Pekka och Ivar. Ove är döende och förvisad till förorten, men där finner han en mening med livet som han inte har känt under sitt vuxna liv: att berätta ungdomarnas historia i syfte att få lyssnaren att se vad som händer ute i samhällets marginal, med en uppmaning att se dem och agera. Skildringen av ungdomarnas liv är något som många ungdomar i skolvärlden kan relatera till på ett eller annat sätt, antingen i sin nära livsvärld eller på avstånd. Det starka budskapet i romanen, där ungdomar i deras ålder skildras, har potential att engagera ungdomar och lyfta frågor som för dem är relevanta.

- Orfeusmyten är en av byggstenarna i *Ängel bland skuggors* narrativa uppbyggnad; romanen fungerar som en modern Orfeusmyt placerad i och påverkad av det moderna samhället. Men skildringen av romanens händelser och utgång har sin grund i myten: karaktärernas vandring ner i underjorden för att få tillbaka den de förlorat, och misslyckandet i att göra det. Även den Orfiska sången som övernaturlig makt finns representerad i form av teckenspråk – händernas dans. Orfeusmytens närvaro gör att användning av romanen i svenskundervisning kan ske i samband med undervisning om antikens litteraturhistoria, och på så sätt visa kopplingar mellan historisk och modern litteratur.

- Karaktärerna har en komplex uppbyggnad då nyanseringen av karaktärerna är framträdande och de olika karaktärsdragen är byggda på en svävning mellan godhet, sympati och handlingar som gör andra karaktärer illa. Relationen mellan de olika karaktärerna är också intressant att analysera, då karaktärerna på något sätt går förbi varandra, eller snarare vänder ryggen åt någon. Samtliga karaktärer har en skugga som vilar över dem, men de flesta karaktärer har också en ängel som försöker lysa upp den skuggan. I romanens nutid är det däremot oftast inte samma karaktärer som försöker lysa upp varandras skugga.

- Berättarrösten, Ove, är under romanens gång noga med att uppmana läsaren att lyssna, och att lyssna noga. På de sista sidorna uppmanar han även läsaren att inte stå och se på när en människa går under, utan agera. För att adressera tvivlet läsaren möjligtvis kan känna när det gäller Oves tillförlitlighet eftersom han befinner sig utanför berättelsens dieges, som berättare säger han

upprepade gånger: Du undrar hur jag vet det här? Jag bara vet. Jag vet. Det finns alltså egentligen ytterligare en uppmaning: Du måste lita på mig.

- Miljön används av Rådström för att förstärka karaktärernas livssituation. Naturen, innerstaden och förorten står emot varandra som symboler för kärlek och liv, ytlighet och framgång, och i romanens nutid utanförskap.

- Tiden för *Ängel bland skuggor* utspelas i sin helhet från 40-talet fram till tidigt 90-tal. Det är den tiden under vilken Oves liv utspelar sig. Romanens nutid utspelar sig under några veckors tid. Läsaren får under romanens gång även inblickar i Tobias, Erikas, Jazz och Aris bakgrund i form av analepser.

- Intrigen är på grund av framför allt de rikliga analepserna, de olika miljöerna och mängden karaktärer komplicerad och kräver att läsaren är uppmärksam.

6. Sammanfattning

Vid arbete med olika sorters texter i svenskundervisningen kan både formen och innehållet av texten analyseras. Med hjälp av innehållet av en text kan frågor och teman som är relevanta för eleverna lyftas fram och diskuteras. Skolan ska inte bara vara en institution för lärande, det ska också vara en plats för elever att ta upp och reflektera över och få insikt i frågor som de lever med i sin vardag. Valet av litteratur i undervisningen bör därför spegla en värld som eleverna kan relatera till. I undervisningen ska även formen av texter analyseras; en analys som innefattar ett narrativt perspektiv hjälper en läsare att *se* texten. När innehåll och form av en text kombineras blir verket helt. Syftet med uppsatsen har varit just detta: att bryta ner *Ängel bland skuggor* i mindre beståndsdelar för att kunna se hur de beståndsdelarna är uppbyggda ur ett narrativt perspektiv och hur Rådström använt olika berättartekniska grepp, för att sedan kunna se romanen som en helhet. Uppsatsen är tänkt att kunna användas av lärare och gymnasieelever som ett exempel på hur en roman i allmänhet, men *Ängel bland skuggor* i synnerhet, kan analyseras. Det ska dock påpekas att detta bara är en möjlig analys. Läsning och litteraturstudier är subjektiv; varje läsare tolkar och uppfattar texter utifrån sina egna erfarenheter, intressen och perspektiv. De narrativa aspekter som tas upp i analysen är intrigens och karaktärernas uppbyggnad, miljö, tid, berättarröst och berättelsenivå, Orfeusmyten och till viss del fokalisation. Uppsatsens frågeställningar är:

- Hur har Rådström byggt upp narratologin i romanen *Ängel bland skuggor*? Hur har Rådström använt sig av uppbyggnaden av handlingen, karaktärerna, intrigens, miljön, tidsperspektivet och berättarrösten för att föra fram sitt budskap?
- Hur har Rådström använt sig av Orfeusmyten som en grund för romanens uppbyggnad, och hur påverkar det utgången för karaktärerna i *Ängel bland skuggor*?

I det teoretiska kapitlet beskrivs teorier om narrativ analys utifrån olika narrativa teoretikers och forskares perspektiv. Empiri-kapitlet beskriver *Ängel bland skuggors* form och innehåll, där varje narrativ aspekt redogörs enskilt under egna rubriker. Intrigen är på grund av romanens komplexitet omfattande, och har därför delats upp efter romanens olika delar. Intrigen syftar till att visa på uppbyggnaden av *Ängel bland skuggor*, vilket spelar en stor roll för förståelsen av den narrativa analysen. I analys- och diskussionskapitlet analyseras sedan varje aspekt för sig, för att sedan sammanfattas i punktform.

Undersökningens resultat visar på flera teman som kan användas i svenskundervisning, bland annat kärlek, utanförskap, frånvaron av förebilder och trygghet, språkets betydelse för människans existens och Orfeusmyten. *Ängel bland skuggor* är skriven utifrån ett jag-perspektiv som uppmanar läsaren att lyssna, men kanske framför allt *se* andra människor och inte stå likgiltiga inför deras öde. I romanen blandas

dåtid, analepser, nutid och framtid, prolepser. De enskilda karaktärerna har sin egen historia som skildras om vartannat, men ändå har samband med varandra och på så sätt flätas samman.

7 Källförteckning

7.1 Litteratur

Björck, Staffan (1983), *Romanens formvärld – Studier i prosaberättarens teknik*. Sjunde upplagan. Stockholm: Natur och Kultur

Johansson, Christer (1999), *Narrativ forskning – biografiskt perspektiv på berättelser*. Linköpings universitet

Malmberg, Lena (2000), *Från Orfeus till Eurydike – En rörelse i samtida svensk lyrik*. Lund: ellerströms förlag

Malmberg, Lena (1995), ”Myten om Orfeus hos Rådström, Tunström och Frostensson” i Larsson-Krieg, Susanne (red.) (1995), *Myter och motiv – essäer om litteratur*. Stockholm: Natur och Kultur i samarbete med Svenskläraryöreningen

Olsson, Anders (2002) ”Intertextualitet, komparation och reception” i Bergsten, Staffan (red.) (2002), *Litteraturvetenskap – en inledning*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur

Ovidius Naso, P. (1969), *Metamorphoser: förvandlingar : i femton böcker*. Band 2. Malmö: Allhem

Palm, Anders (2002) ”Att tolka texten” i Bergsten, Staffan (red.) (2002), *Litteraturvetenskap – en inledning*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur

Skalin, Lars-Åke (2002) ”Narratologi – studiet av berättandets principer” i Bergsten, Staffan (red.) (2002), *Litteraturvetenskap – en inledning*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur

Rimmon-Kenan, Shlomith (1983), *Narrative Fiction – contemporary poetics*. London: Routledge

Vulovic, Jimmy (2013), *Narrativanalys*. Lund: Studentlitteratur

Rådström, Niklas (1993), *Ängel bland skuggor*, Stockholm: Månocket (Gedins Förlag)

7.2 Internet

- <http://www.albertbonniersforlag.se/Forfattare/R/niklas-radstrom/>

Albertbonniersforlag.se. Sökord: Niklas Rådström. Hämtad: 2014-06-22 kl. 14.15

- <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/28282/New-Novel>

Britannica.com. Sökord: Nouveau roman. Hämtad: 2014-06-22 kl. 10.37

- <http://svenskanamn.alltforforaldrar.se/visa/S%F6lve>

<http://svenskanamn.alltforforaldrar.se/visa/Tobias>

<http://svenskanamn.alltforforaldrar.se/visa/Erika#>

<http://svenskanamn.alltforforaldrar.se/visa/%D6Rjan>

<http://svenskanamn.alltforforaldrar.se/visa/Annika>

<http://svenskanamn.alltforforaldrar.se/visa/Eddie>

<http://svenskanamn.alltforforaldrar.se/visa/Sigvard>

Alltörföräldrar.se. Sökord: Tobias betydelse, Erika betydelse, Eddie betydelse, Annika betydelse, Örjan betydelse, Sölve betydelse, Sigvard betydelse. Hämtad: 2013-12-27 kl. 20.11

- <http://sv.wikipekdia.org/wiki/Ovidius>

Wikipedia. Sökord: Ovidius Hämtad: 2014-03-20 kl. 13.15

- <http://sv.wikipedia.org/wiki/Fasti>

Wikipedia. Sökord: Fasti. Hämtad: 2013-12-06 kl. 11.05

- <http://sv.wikipedia.org/wiki/Orpheus>

Wikipedia. Sökord: Orfeusmyten. Hämtad: 2014-01-05 kl. 17.54

- <http://sv.wikipedia.org/wiki/Hades>

Wikipedia. Sökord: Hades. Hämtad: 2014-01-05 kl. 18.13

- <http://sv.wikipedia.org/wiki/Hj%C3%A4lte>

Wikipedia. Sökord: Hjälte. Hämtad: 2014-05-20 kl. 09.51

- <http://sv.wikipedia.org/wiki/%C3%84ngel>

Wikipedia. Sökord: Ängel. Hämtad: 2014-05-20 kl. 09.59

- http://sv.wikipedia.org/wiki/Niklas_R%C3%A5dstr%C3%B6m

Wikipedia. Sökord: Niklas Rådström. Hämtad: 2014-05-26 kl. 10.34